

Тема:

У Раді Європи підтримують розвиток НААУ

с. 3

Огляд ключових рішень РАУ 7 – 8 червня 2024 року

с. 9

Дайджест діяльності комітетів та секцій НААУ за червень – серпень 2024 року

с. 14

Історія адвокатури:
Іван Семанюк (Марко Черемшина): адвокат, літератор, співець Гуцульщини (до 150-річчя від дня народження)

с. 90

ЗМІСТ

Новини та події

У Раді Європи підтримують розвиток НААУ.....	3
ВРП залучила Валентина Гвоздзя до розробки заходів із забезпечення незалежності суддів.....	3
Проблеми організації судових засідань у кримінальному процесі обговорили адвокати і судді.....	4
Сприйняття суспільством ролі адвокатів — глобальна проблема, — Валентин Гвоздй.....	6
Особливості оприлюднення рішень КДКА роз'яснила РАУ.....	7

Рішення органів адвокатського самоврядування

Огляд ключових рішень РАУ 7 — 8 червня 2024 року.....	9
---	---

Комітети НААУ

Дайджест діяльності комітетів та секцій НААУ за червень — серпень 2024 року.....	14
--	----

Адвокатська діяльність

<i>М. Кварацхелія</i> «Фіскальні міни». Адвокат платить підприємцю. Чи є обов'язок подати звіт?	42
---	----

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Ізовітова Л. П.

Голова Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Гвоздй В. А.

Заступник Голови Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Кухар О. І.

Заступник Голови Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Вилков С. В.

Голова Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури України

Крупнова Л. В.

Заступник Голови Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури України

Місяць А. П.

Заступник Голови Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури

Болдін М. Я.

Голова Вищої ревізійної комісії адвокатури

Ковтун М. С.

Шеф-редактор офіційного бюлетня «Вісник НААУ»

Офіційний бюлетень Національної асоціації адвокатів України

Реєстраційне свідоцтво серія КВ № 20370-10170 Р від 19.11.13 р.

Засновник

Національна асоціація адвокатів України

Юридична та фактична адреса засновника:

04070, м. Київ, вул. Борисоглібська, 3, поверх 2

Секретаріат НААУ

(044) 392-73-71
факс: (044) 392-73-70
E-mail: info@unba.org.ua
www.unba.org.ua

Цікава тема

А. Лук'яненко

Практичні аспекти застосування систем BIREG та SENT українськими перевізниками: аналіз проблем та перспектив 47

Кримінальні справи

О. Несінов

Аналіз положень Кримінального процесуального кодексу з позиції дотримання вимог презумпції невинуватості та можливості використання його недосконалих положень стороною захисту 58

Цивільні справи

Н. Гніздовська, Г. Гніздовська, А. Ахламова

Набуття права власності на допоміжні приміщення під час війни: складнощі та шляхи їх вирішення 63

О. Розгон

Оспорювання правочину, який вчинений під впливом обману 70

Практика ЄСПЛ

В. Ковтун, М. Ковтун

Позитивні зобов'язання за Європейською конвенцією з прав людини (аналітичний огляд рішень) 81

Судова практика

Правові позиції Верховного Суду 88

Історія адвокатури

С. Кобута

Іван Семанюк (Марко Черемшина): адвокат, літератор, співець Гуцульщини (до 150-річчя від дня народження) 90

Головний редактор
Ізвітова Л. П.

Шеф-редактор
Ковтун М. С.

Загальний дизайн
Гладченко Ю. О.

Реєстраційне свідоцтво:
серія KB № 20370-10170P

Видавець
ТОВ «ФАКТОР-МЕДІА»

Редакція:
вул. Сумська, 106а,
м. Харків, 61002, Україна
тел.: (057) 76-500-76

e-mail: mskovtyn@gmail.com

www.i.factor.ua

Періодичність виходу
раз на місяць

Дата виходу
30.08.2024 р.

© ТОВ «ФАКТОР-МЕДІА», 2024.
Усі права на публікації захищені.
Відтворення та поширення
(розповсюдження) у будь-який
спосіб творів (окремих частин

творів), розміщених у бюлетені «Вісник Національної асоціації адвокатів України», допускається лише за дозволом Національної асоціації адвокатів України. При відтворенні матеріалів, що містяться у бюлетені «Вісник Національної асоціації адвокатів України», посилання на видання і вказівка імені (псевдоніма) автора твору обов'язкові.

У РАДІ ЄВРОПИ ПІДТРИМУЮТЬ РОЗВИТОК НААУ

Офіс Ради Європи в Україні надаватиме всіляку підтримку розвитку Національної асоціації адвокатів України та її ініціативам на користь українського суспільства.

Про це заявив голова Офісу Ради Європи в Україні **Мачей Янчак** під час робочої зустрічі з керівництвом Національної асоціації адвокатів України, що проходила в Києві 16 липня.

Українську сторону представляли голова НААУ, РАУ **Лідія Ізовітова**, її **заступник Валентин Гвоздій**, а також керівник секретаріату НААУ **Вадим Красник**.

Темою обговорення стали виклики війни в контексті діяльності НААУ та можливі шляхи співпраці для посилення імплементації стандартів Ради Європи. Нагадаємо, 14 грудня 2022 року Комітет міністрів Ради Європи ухвалив *План дій РЕ для України «Стійкість, відновлення та відбудова» 2023-2026*.

Серед заходів, що спрямовані на забезпечення підтримки системи правосуддя відповідно до європейських стандартів у галузі прав людини пунктом 2.1 Плану передбачено надання стратегічних та юридичних консультацій органам державної влади, а також адвокатури та системі безоплатної правничої допомоги. Крім цього, планується зміц-

нювати професійну спроможність юристів, підвищувати якість юридичної освіти та підтримати розвиток Національної асоціації адвокатів України, інших юридичних асоціацій та громадських організацій, а також системи БПД.

За результатами зустрічі було досягнуто згоди провести операційну нараду з менеджерами проектів Ради Європи щодо визначення подальших конкретних дій з підтримки НААУ.

ВРП ЗАЛУЧИЛА ВАЛЕНТИНА ГВОЗДІЯ ДО РОЗРОБКИ ЗАХОДІВ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДДІВ

До складу робочої групи з питань розроблення і впровадження заходів забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя включено заступника голови НААУ, РАУ **Валентина Гвоздія**.

Відповідне рішення Вищої ради правосуддя від 01.08.2024 № 2362/0/15-24 оприлюднено на сайті державного органу.

«Конституцію України визнано особливу роль адвокатів у забезпеченні принципів правосуддя, адже вони разом із суддями були об'єднані в окремому роз-

ділі Основного Закону. Водночас адвокатура є недержавним самоврядним інститутом, який за останнє десятиліття на практиці довів свою незалежність від спроб впливу, зокрема з боку політиків та чиновників, — зауважив Валентин Гвоздій. — Тож набуті адвокатурою знання та досвід у правозастосуванні можуть стати корисними для оцінки ефективності та відповідності напрацьованих інструментів забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя».

Нагадаємо, відповідно до ч. 4 ст. 73 Закону «Про Вищу раду правосуддя» ВРП співпрацює з Радою суддів України, Громадською радою доброчесності, громадськими об'єднаннями, відповідними органами інших держав, міжнародними організаціями та їхніми органами щодо розроблення та впровадження заходів забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя. Саме з метою виконання цього конституційного повноваження у квітні 2023 року і була утворена робоча група. Потреба у внесенні змін до її складу пояснюється кадровими змінами у секретаріаті ВРП.

Заступник голови НААУ, РАУ Валентин Гвоздій є адвокатом, засновником та керуючим партнером GOLAW. Валентин — заслужений юрист України (2017) та док-

тор філософії за спеціальністю «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» (2020).

ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ СУДОВИХ ЗАСІДАНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ОБГОВОРИЛИ АДВОКАТИ І СУДДІ

Належна організація проведення судового засідання у кримінальному процесі є однією з основних гарантій реалізації прав людини, що охоплює дотримання принципів справедливості, незалежності, безсторонності та професіоналізму суддів, а також забезпечення ефективності судового захисту.

Власним досвідом з питань організації проведення судового засідання, а також практичними порадами щодо належного реагування захисника на протиправні дії головуючого судді та інших працівників суду ділилися учасники круглого столу «Належна організація проведення судового засідання у кримінальному процесі як гарантія реалізації прав людини».

Захід, у якому взяли участь як адвокати, так і судді, організував та нещодавно провів Комітет НААУ з питань захисту прав людини.

Відповідно до загального порядку виклику в кримінальному провадженні особа має отримати повістку або бути повідомленою про нього іншим шляхом не пізніше ніж за три дні до дня, коли вона зобов'язана прибути за викликом. Тож несвоєчасне повідомлення сторін про дату судового засідання має бути поважною причиною неявки. Проте на практиці судові засідання в таких випадках усе ж відбуваються. На це звер-

нула увагу член Ради Комітету з питань захисту прав людини **Сусанна Тіркізян**. За її словами, деякі судді, посилаючись на практику ЄСПЛ, аргументують таку свою позицію принципом розумності строків розгляду справи, який є більш важливим.

«Але ж інструменти реалізації цього принципу не повинні обмежувати інші процесуальні права осіб, — говорить адвокат. — Якщо учасників процесу не повідомляють вчасно про дату і місце судового засідання, це може порушити їхнє право на доступ до правосуддя, яке захищено ст. 6 Конвенції про захист прав людини

і основоположних свобод». Вона радить доводити причини неможливості явитись у судові засідання браком часу для підготовки правової позиції.

Ще одним порушенням є повідомлення учасників кримінального процесу за неналежною адресою: «КПК передбачає, що належною адресою є не місце реєстрації особи, а місце її проживання за умови фіксації такої адреси в матеріалах справи. При цьому суди здебільшого обмежуються тим, що повідомлення направляється за адресою реєстрації», — пояснила Сусанна Тіркізян.

До обговорення долучився суддя Верховного Суду **Сергій Фомін**. Він нагадав, що багато людей виїхали з країни. Для виклику такої особи має використовуватись процедура міжнародно-правової допомоги. «Але звідки суд знає, в яку країну направляти цей запит? Ми маємо знати, що особа знаходиться в цій чи іншій країні, щоб мати можливість застосувати дану процедуру. Це питання взагалі не вирішене жодним чином. Я вважаю, що потрібно залучати до кримінально-процесуальної діяльності консульства і посольства, які знаходяться в різних країнах і які володіють інформацією, що та чи інша особа там перебуває», — зауважив суддя.

Не менш проблемним питанням є зміст повідомлення про проведення судового засідання. Іноді адвокатам телефонують секретар судового засідання та просять повідомити свого підзахисного або навпаки — телефонують особі з одночасним проханням повідомити свого захисника про дату і час судового засідання. Про це розповіла пані Тіркізян та навела у зв'язку із цим позицію Верховного Суду у справі № 753/17656/17. Забезпечення гарантій покладається саме на державу, не на адвоката, не на інших учасників процесу, тому такий спосіб повідомлення учасників, що обраний секретарем судового засідання, є неналежним.

Розвиваючи тематику, голова Комітету НААУ з питань захисту прав людини **Ганна Колесник** акцентувала увагу на SMS-повідістках. «Коли звертаєш увагу суду на те, що повідомлення прийшло, наприклад, вже під час судового засідання або взагалі після нього, суд вважає, що повідомлення є своєчасним. Підтвердженням цього є те, що секретар судового засідання вніс інформацію про відправку цього SMS-повідомлення, — розповіла вона. — Проте варто пам'ятати, що повідомлення є належним, коли особа отримала його і ця частина має обов'язково з'ясуватись суддями при

вирішенні питання про неявку певних учасників процесу в судові засідання».

На питанні встановлення осіб, що беруть участь у судовому засіданні, зупинився член Ради Комітету з питань кримінального права та процесу **Богдан Коваль**. Він намагався з'ясувати, чи є це об'єктивною потребою або надлишковою формалізацією процесу. На його погляд, питання безпосередньо стосується принципу рівності, адже неналежні повноваження захисника тягнуть за собою настання кримінальної відповідальності, тоді як неналежні повноваження прокурора — прикрість, яка може бути легко виправлена.

Адвокат зауважив, що раніше питання підтвердження повноважень захисника було ще більш складним, адже ордеру та свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю не було достатньо для підтвердження своїх повноважень. Потрібно було додатково надавати копію договору про надання правничої допомоги.

«Щодо встановлення особи обвинуваченого — тут все, на перший погляд, простіше, аніж коли встановлюють особу захисника. Проте, насправді, теж є підводні камені», — зауважив Богдан Коваль. Він поспівав на випадки, коли відомості про особу, яка була доставлена до суду для участі в судовому засіданні як обвинувачений, повністю збігалися з тими, що внесені в обвинувальний акт. Наприклад, в обвинувальному акті йде мова про Іванова Івана Івановича й особа, яка доставлена в судові засідання, теж Іванов Іван Іванович, проте не той — особи просто мають ідентичні імена, обоє утримуються в СІЗО, але є учасниками різних кримінальних проваджень. «Фактично обвинуваченим виступає інша особа і саме під час встановлення особи обвинуваченого під час судового засідання можна це з'ясувати, а тому така процедура точно не є надлишковою формалізацією, — перекоаний представник Комітету НААУ. — При цьому роль захисника за таких обставин — визначальна, адже потрібно наполягати на тому, щоб суд встановив належним чином особу, яка бере участь у судовому засіданні, а не ігнорував це питання, аргументуючи, що це інструменти сторони захисту для затягування процесу».

Заступник голови Комітету НААУ з питань захисту прав людини **Сергій Старенький** висловив позицію, що суддя повинен належним чином перевіряти й повноваження прокурора, в тому числі звертати увагу

на документи, які подаються ним для підтвердження таких повноважень, і спосіб їх надання. «Під такими документами, здебільшого, розуміється витяг з ЄРДР, але, насправді, ВС у своєму рішенні вказав, що витяг з ЄРДР не є документом, який підтверджує повноваження прокурора, — наголосив він. — Єдиним підтвердженням є постанова про призначення групи прокурорів (прокурора), а тому судді, дотримуючись принципу рівності сторін кримінального процесу, повинні контролювати процедуру підтвердження повноважень прокурора».

Відповідно до ст. 242 КПК секретар судового засідання доповідає головуючому судді про те, хто з'явився. «Суддя повністю довіряє секретарю й абсолютно упевнений, що останній належним чином установив явку усіх учасників. Тобто якщо секретар сказав, що особа є, то суддя не перевіряє, навіть якщо такої особи, насправді, й немає», — зауважила Г. Колесник. Вона навела приклад з практики, коли захисник через певні обставини на час перерви у судовому засіданні покинув суд. «Секретар доповідає судді, що дана особа є, будучи впевненим, що вона присутня, оскільки вранці (перед початком судового засідання) було встановлено її особу. Інші учасники процесу повідомляли, що насправді адвоката немає, обвинувачений залишився без захисника в судовому засіданні. І це є порушенням статті 52 КПК. Але суд ігнорував дані факти, посилавшись на доповідь секретаря судового засідання про явку такої особи, — розповіла адвокат. — Отже, в результаті абсолютна довіра судді секретарю судо-

вого засідання, а обвинувачений в особливо тяжкому злочині — без захисника».

Випадком із власної практики поділилася суддя Ірпінського міського суду Київської області **Яна Шестопалова**, коли на досудовому розслідуванні був залучений законний представник неповнолітнього потерпілого — батько, а на стадії судового розгляду як законний представник приходить матір. «Таким чином, якби особи не були встановлені, то фактично неповнолітня особа залишилася б без законного представника, що є порушенням норм КПК», — резюмувала суддя.

Тож установлення осіб у судовому засіданні в кримінальній справі є об'єктивною потребою, яка сприяє забезпеченню справедливого та законного судочинства. Крім цього, це гарантує права учасників та дозволяє суду ефективно керувати процесом.

Позицією щодо належного керування судовим процесом поділився суддя Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області **Андрій Іванов**. «Принцип суддівського керівництва з 2012 року належить виключно до зовнішньої, формальної сторони кримінального процесу. Тобто важливо зрозуміти, що цей принцип покладає на суд певні обов'язки, зокрема забезпечення правомірності, послідовності та швидкості кримінального провадження, — нагадав він. — Проте в той же час пам'ятаємо, що станом на зараз проголошено принцип відмови від процесуальної активності суду. Що означає на практиці? Цей принцип не виключає втручання суду в хід судового розгляду і це варто усвідомлювати».

СПРИЙНЯТТЯ СУСПІЛЬСТВОМ РОЛІ АДВОКАТІВ — ГЛОБАЛЬНА ПРОБЛЕМА, — ВАЛЕНТИН ГВОЗДІЙ

«Висловлювання та дії, які підривають довіру до незалежності адвокатської професії та потенційно загрожують безпеці адвокатів, зрештою, підривають довіру до всієї системи правосуддя та верховенства права. Жоден адвокат не повинен зазнавати нападів за виконання своєї роботи».

Таку заяву випустило Правниче товариство Англії та Уельсу (Law Society of England and Wales), коментуючи нападки у бік адвокатів, що розпочалися в рам-

ках нещодавніх масових заворушень у країні, які були спричинені нападом на дитячу танцювальну студію в курортному містечку Саутпорт. У злочині підозрюють 17-річного підлітка, який є мігрантом і радикальним ісламістом.

«Протягом багатьох років ми захищали наших членів, які працюють у сфері імміграційного права, коли вони ставали об'єктами сумнівних висловлювань у медіа, під час політичних дебатів та в онлайн-дискусіях.

Розмірковуючи про заворушення, що нещодавно відбулися, ми з глибоким сумом бачимо, що ці розмови, які були оманливими, принизливими і підбурювальними, вилилися в погрози фізичного насильства. Адвокати, які представляють своїх клієнтів, не тільки не роблять нічого поганого, але й роблять саме те, що вони повинні робити, виконуючи свою роль у забезпеченні верховенства права», — йдеться у заяві.

Заступник голови НААУ, РАУ **Валентин Гвоздїй** звернув увагу на те, що Правниче товариство Англії та Уельсу піднімає важливе питання, яке, на жаль, є спільним для багатьох цивілізованих суспільств — сприйняття ролі адвокатів. «Останнім часом ми спостерігаємо тривожну тенденцію нападок на інститут адвокатури з боку різних осіб, які переслідують власні інтереси, працюють на певні політичні сили або займаються маніпулюванням інформаційним простором через пропаганду для досягнення своїх прохваних або політичних цілей, — зауважив він. — Той факт, що це питання піднімається у Великій Британії, де індекс верховенства права є одним з найвищих у світі, свідчить про те, що ця проблема глибоко вкоренилася навіть у високорозвинених і цивілізованих суспільствах. Тобто навіть у таких суспільствах не до кінця усвідомлюють роль правничої професії, нашу мі-

сію у підтримці верховенства права та захисті прав людини».

Валентин Гвоздїй відзначив, що в Україні, особливо під час війни, це явище стало ще більш вираженим, оскільки суспільство перебуває у величезному стресі. У цих умовах українська правнича професія потерпає від систематичних нападів та маніпуляцій. Адвокатів постійно ототожнюють з їхніми клієнтами, вони стають об'єктами ненависті та переслідувань.

Заступник голови НААУ, РАУ нагадав, що Комітет експертів Ради Європи (CJ-AV) нещодавно завершив роботу над першою у світі конвенцією, що регулюватиме основні принципи захисту прав адвокатів. «Як віцепрезидент CJ-AV можу стверджувати, що це питання перебуває в центрі нашої уваги. Як професійна спільнота, ми повинні приділяти більше уваги ролі та місії правничої професії в наших суспільствах, проводити просвітницькі кампанії, поширювати більше інформації», — відзначив Валентин Гвоздїй.

Правниче товариство Англії та Уельсу є незалежним професійним органом для адвокатів, який активно просуває правову систему цих країн на міжнародному рівні, працюючи над розширенням ринків для своїх членів, а також захищаючи права людини як вдома, так і за кордоном.

ОСОБЛИВОСТІ ОПРИЛЮДНЕННЯ РІШЕНЬ КДКА РОЗ'ЯСНИЛА РАУ

Відповідно до Закону «Про доступ до публічної інформації» розпорядники такої інформації зобов'язані оприлюднювати прийняті ними акти. Водночас рішення, ухвалені кваліфікаційно-дисциплінарними комісіями адвокатури, містять як адвокатську таємницю, так і персональні дані.

Своє роз'яснення на запит КДКА Одеської області щодо особливостей оприлюднення актів індивідуальної дії (рішень), які приймаються КДКА регіону та її палатами, дала РАУ.

У РАУ наголосили, що дотримання принципу конфіденційності є необхідною і найважливішою передумовою довірчих відносин між адвокатом і клієнтом, без яких є неможливим належне надання професійної правничої допомоги, здійснення захисту та представ-

ництва. Тому збереження конфіденційності будь-якої інформації, яка визначена як предмет адвокатської таємниці або становить персональні дані про фізичну особу, з одного боку, є правом адвоката у відносинах з усіма суб'єктами права, які можуть вимагати розголошення такої інформації, а з іншого, — обов'язком щодо клієнта і тих осіб, кого ця інформація стосується.

І Правила адвокатської етики прямо забороняють розголошення відомостей, що складають адвокатську таємницю, за будь-яких обставин, включаючи незаконні спроби органів досудового розслідування і суду допитати адвоката про обставини, що складають адвокатську таємницю.

Персональні дані віднесено до конфіденційної інформації. Відповідно до Закону «Про захист

персональних даних» їх поширення без згоди суб'єкта персональних даних або уповноваженої ним особи дозволяється лише у випадках, визначених законом. І лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту, прав людини та для проведення Всеукраїнського перепису населення. Захист персональних даних забезпечує сторона, що поширює ці дані.

Рішення кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури, які приймаються на виконання повноважень, можуть містити конфіденційну інформацію, яка не підлягає розголошенню відповідно до Закону «Про захист персональних даних», адвокатську таємницю у розумінні Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», розголошення якої забороняється, службову інформацію, яка є інформацією з обмеженим доступом, тощо.

Саме до повноважень розпорядника інформації належить встановлення наявності чи відсутності підстав для обмеження у доступі до інформації. Управлінське волевиявлення розпорядника публічної інформації у формі відмови чи обмеження інформації має бути вмотивовано критеріями обмеження інформації згідно з положеннями ст. 6 Закону «Про доступ до публічної інформації» (так званого трискладового тесту) та ч. 1, 2 ст. 3 Конвенції Ради Європи про доступ до офіційних документів.

Водночас обмеженому доступу підлягає інформація, а не документ. Якщо документ містить інформацію з обмеженим доступом, для ознайомлення надається інформація, доступ до якої необмежений. Тобто у такому випадку надається копія документа у визначеному законодавством порядку, із закриттям (вилученням або ретушуванням (залишивши порожніми відповідні розділи) частини інформації, доступ до якої обмежено.

Тож Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури та кваліфікаційно-дисциплінарні комісії адвокатури регіонів, оприлюднюючи (поширюючи) інформацію, яка за законом є предметом адвокатської таємниці або конфіденційною інформацією, повинні забезпечувати виконання вимог встановленого законодавством режиму захисту адвокатської таємниці та конфіденційної інформації, вилучаючи інформацію з обмеженим доступом шляхом ретушування або іншим способом, а також з урахуванням всіх вимог «трискладового тесту».

Рішення Ради адвокатів України від 21.06.2024 № 46 «Про розгляд звернення Голови Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Одеської області Рудницької Н. А.» можна переглянути за посиланням URL: unba.org.ua/akts-naau.

ПОРУШУЮТЬ ТВОЇ ПРАВА?

КОМІТЕТ ЗАХИСТУ
ПРАВ АДВОКАТІВ НААУ

телефонуй

(067) 692-44-43*

*гаряча лінія працює цілодобово

ОГЛЯД КЛЮЧОВИХ РІШЕНЬ РАУ 7 – 8 ЧЕРВНЯ 2024 РОКУ

№, дата прийняття рішення, назва	Зміст прийнятого рішення РАУ
<p>Рішення № 19 від 7 червня 2024 року «Про затвердження роз'яснення щодо можливості адвокатів займатися лобіюванням поза межами адвокатської діяльності»</p>	<p>Роз'яснити, що чинним законодавством чітко визначено, що здійснення адвокатської діяльності не є тотожним здійсненню діяльності з лобіювання, а також не є тим видом діяльності, яка є несумісною з діяльністю адвоката. (З рішенням можна ознайомитися за посиланням: URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2024-06-07-r-shennya-rau-19_66864b0c6dc3e.pdf)</p>
<p>Рішення № 22 від 7 червня 2024 року «Про надання роз'яснення окремих норм Порядку підвищення кваліфікації адвокатів України та внесення доповнень до Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність, затверджене рішенням Ради адвокатів України № 120 від 30.08.2014»</p>	<ol style="list-style-type: none"> Роз'яснити, що невиконання адвокатом вимог з підвищення кваліфікації за встановленим Порядком підвищення кваліфікації адвокатів України за звітний календарний рік (з 01 січня по 31 грудня) та попередні роки є самостійними триваючими дисциплінарними проступками до часу отримання електронних сертифікатів про підвищення кваліфікації, які підтверджують виконання адвокатом встановлених вимог з підвищення професійного рівня або притягненням винної у невиконанні обов'язку особи до відповідальності, що припиняє дисциплінарний проступок. Зазначені дисциплінарні проступки припиняються: з часу отримання електронного сертифіката про підвищення кваліфікації, що підтверджує виконання адвокатом установлених вимог з підвищення професійного рівня або з часу притягнення винного у невиконанні обов'язку адвоката до дисциплінарної відповідальності. Отримання адвокатом електронного сертифіката про підвищення кваліфікації за формою, затвердженою Вищою школою адвокатури Національної асоціації адвокатів України за звітний календарний рік (з 01 січня по 31 грудня) та попередні роки, є підтвердженням виконання ним установлених вимог з підвищення професійного рівня, а також підставою для відмови у відкритті дисциплінарного провадження та його закриття, у разі якщо таке дисциплінарне провадження відкрито. У зв'язку з цим є необхідність внести відповідні зміни та доповнення до Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність. Доповнити статтю 31 Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність, затверджене рішенням Ради адвокатів України № 120 від 30.08.2014 (із змінами та доповненнями), частиною третьою наступного змісту: «Палата відмовляє у відкритті дисциплінарного провадження за скаргою про непідвищення адвокатом кваліфікації за звітний календарний рік (з 01 січня по 31 грудня) та попередні роки, у разі внесення до ЄРАУ інформації про отримання адвокатом електронного сертифіката про підвищення кваліфікації за формою, затвердженою Вищою школою адвокатури Національної асоціації адвокатів України, на підтвердження виконання ним вимог з підвищення професійного рівня за відповідний період».

№, дата прийняття рішення, назва	Зміст прийнятого рішення РАУ
	<p>4. Доповнити підпункт а) частини 2 статті 49 Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність, затвердженого рішенням Ради адвокатів України № 120 від 30.08.2014 (із змінами та доповненнями), після слів «відсутності в діях адвоката дисциплінарного проступку» словами: «у тому числі виконання ним установлених вимог з підвищення професійного рівня за звітний календарний рік (з 01 січня по 31 грудня) та попередні роки, підтвердженого електронним сертифікатом про підвищення кваліфікації за формою, затвердженою Вищою школою адвокатури Національної асоціації адвокатів України»</p>
Рішення № 24 від 7 червня 2024 року «Про звернення до Офісу Генерального прокурора та Ради прокурорів України щодо дотримання гарантій адвокатської діяльності»	<p>1. Засудити та визнати неприпустимим порушення прав адвоката на ефективну участь у процесі при здійсненні адвокатської діяльності в суді, у тому числі шляхом надання неуповноваженими на те законом органами та особами оцінки тактиці, методам і прийомам адвокатської діяльності. Визнати неприйнятною, незаконною та такою, що порушує права адвокатів і гарантії адвокатської діяльності, практику окремих осіб правоохоронних органів, яка направлена на звуження та обмеження професійних прав адвокатів на їх звернення з адвокатським запитом з метою отримання інформації та копій документів, необхідних адвокату для підготовки правової позиції адвоката у справі, здійснення належного захисту клієнта та посилення змагальної (іншої) правової позиції клієнта. Нагадати особам, які перебувають на публічній службі та одночасно є адвокатами, право на заняття адвокатською діяльністю яких зупинено, що на них поширюється дія Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», Правил адвокатської етики, рішень органів адвокатського самоврядування та Присяги адвоката України. Акцентувати увагу таких осіб на недопустимість вчинення дій, спрямованих на обмеження незалежності адвокатської професії, честі, гідності та ділової репутації своїх колег, підрив престижу адвокатури та адвокатської діяльності. За вчинення вказаних дій такі особи можуть бути притягнуті до дисциплінарної відповідальності як адвокати.</p> <p>2. Доручити Голові Ради адвокатів України, Національній асоціації адвокатів України в межах наданої компетенції звернутись до Офісу Генерального прокурора, Ради прокурорів України та довести інформацію щодо неприпустимості тиску на адвокатів, а також звернути увагу на те, що право офіційного тлумачення Правил адвокатської етики і надання роз'яснень з інших питань щодо адвокатської діяльності належить виключно З'їзду адвокатів України та Раді адвокатів України</p>
Рішення № 26 від 7 червня 2024 року «Про втрату чинності рішенням Ради адвокатів України «Про особливості проходження адвокатами військової або альтернативної (невійськової) служби у період воєнного стану»	Вважати таким, що втратило чинність, рішення Ради адвокатів України «Про особливості проходження адвокатами військової або альтернативної (невійськової) служби у період воєнного стану» № 24 від 03 березня 2022 року

№, дата прийняття рішення, назва	Зміст прийнятого рішення РАУ
<p>Рішення № 28 від 7 червня 2024 року «Про внесення змін до рішення Ради адвокатів України № 144 від 16-17 листопада 2022 року «Про Реєстр дисциплінарних проваджень» та Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність»</p>	<p>Виключити у резолютивній частині рішення Ради адвокатів України «Про Реєстр дисциплінарних проваджень» № 144 від 16-17 листопада 2022 року пункти 3, 4, 5. Пункт 7 резолютивної частини рішення Ради адвокатів України «Про Реєстр дисциплінарних проваджень» № 144 від 16-17 листопада 2022 року викласти у новій редакції:</p> <p>«7. Внести зміни до Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність, затвердженого рішенням Ради адвокатів України № 120 від 30 серпня 2014 року, зі змінами (далі — Положення):</p> <p>— пункт 4 статті 14 Положення викласти в такій редакції:</p> <p>«До заяви (скарги) додаються її копія та копії всіх документів, що приєднуються до неї, для вручення адвокату, щодо поведінки якого подається заява (скарга), за винятком випадку, коли заява (скарга) подається електронною поштою. До заяви (скарги) також додається письмова згода на обробку персональних даних органами адвокатського самоврядування, в тому числі збирання, зберігання, використання і поширення»;</p> <p>— статтю 36 Положення доповнити пунктом 36.7 такого змісту:</p> <p>«36.7. До скарги додається письмова згода на обробку персональних даних органами адвокатського самоврядування, в тому числі збирання, зберігання, використання і поширення.».</p> <p>Внести до Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність, затвердженого рішенням Ради адвокатів України № 120 від 30.08.2014, із змінами та доповненнями (далі — Положення), такі зміни:</p> <p>— абзаци третій та четвертий пункту 4 статті 14 Положення виключити;</p> <p>— пункт 36.6 статті 36 Положення виключити</p>
<p>Рішення № 30 від 8 червня 2024 року «Про застосування фемінітивів до назви професії адвокат»</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Встановити, що для утворення родової пари до іменника чоловічого роду «АДВОКАТ» в усіх стилях мовлення сучасної української мови потрібно вживати іменник жіночого роду «АДВОКАТКА». 2. Вважати використання інших варіантів утворення родової пари до іменника чоловічого роду «АДВОКАТ», зокрема «адвокатеса», «адвокатиня» в усіх стилях мовлення сучасної української мови неприйнятним. 3. Звернутися до Національної комісії зі стандартів державної мови для встановлення правописної норми вживання іменника жіночого роду «АДВОКАТКА» при утворенні родової пари до іменника чоловічого роду «АДВОКАТ»
<p>Рішення № 34 від 8 червня 2024 року «Про внесення змін до Порядку підвищення кваліфікації адвокатів України та Порядку ведення Єдиного реєстру адвокатів України»</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Внести зміни до Порядку підвищення кваліфікації адвокатів України, затвердженого рішенням Ради адвокатів України від 03 липня 2021 року № 63, зі змінами, доповнивши пунктом 32-1 у такій редакції: — «Встановити для адвокатів термін один місяць, з дня отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю та складення присяги адвоката України, для реєстрації особистих електронних кабінетів з підвищення кваліфікації на платформі Центру акредитації та сертифікації ВША НААУ https://cpd.hsa.org.ua».

№, дата прийняття рішення, назва	Зміст прийнятого рішення РАУ
	<p>2. Внести зміни до Порядку ведення Єдиного реєстру адвокатів України, затвердженого рішенням Ради адвокатів України від 22 серпня 2022 року, зі змінами, доповнивши пункт 3.2 новим абзацом такого змісту: — «Встановити для адвокатів термін один місяць, з дати отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю та складення присяги адвоката України, для реєстрації особистих електронних кабінетів адвокатів на офіційному вебсайті НААУ www.unba.org.ua».</p> <p>3. Встановити термін один місяць з моменту набуття чинності цим рішенням для перевірки адвокатами наявності реєстрації особистих кабінетів з підвищення кваліфікації на платформі Центру акредитації та сертифікації ВША НААУ та сертифікатів про підвищення кваліфікації з 2019 року по 2023 рік, а також наявності реєстрації особистих електронних кабінетів адвокатів на офіційному вебсайті Національної асоціації адвокатів України. У разі відсутності реєстрації вищевказаних електронних кабінетів здійснити їх реєстрацію протягом одного місяця з моменту набуття чинності цим рішенням.</p> <p>4. Рішення набирає чинності з дня оприлюднення його на офіційному вебсайті Національної асоціації адвокатів України</p>
Рішення № 36 від 8 червня 2024 року «Про внесення змін до Положення про ордер на надання правничої допомоги та до рішення РАУ № 162 від 04 серпня 2017 року»	<p>1. Внести зміни до Положення про ордер на надання правничої допомоги, затвердженого рішенням Ради адвокатів України № 41 від 12.04.2019, зі змінами:</p> <p>1.1. викласти пункти 2, 9, абзац перший пункту 10 та підпункти 12.10, 12.11, абзац перший підпункту 12.12. Положення у новій редакції:</p> <p>— «2. Ордер на надання правничої допомоги є письмовий документ (у паперовій або електронній формі), що посвідчує повноваження адвоката на надання правничої допомоги у випадках і порядку, встановлених Законом України від 05.07.2012 № 5076-VI «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та іншими законами України. Електронна копія електронного ордеру на надання правничої допомоги виготовляється в порядку, встановленому для оригіналу ордеру на надання правничої допомоги в електронній формі (здійснюється візуальне подання електронного документа в електронній формі з накладенням електронного підпису), у т. ч. не потребує проставлення слів «Згідно з оригіналом»);»;</p> <p>— «9. Ордер, що видається адвокатом, який здійснює свою діяльність індивідуально, підписується адвокатом (власноручно або електронним підписом) та посвідчується печаткою адвоката (за її наявності).»;</p> <p>— «10. Ордер, який видається адвокатським бюро або адвокатським об'єднанням, обов'язково має містити підпис адвоката (власноручний або електронний), який надає правничу допомогу на підставі цього ордеру, та підпис (власноручний або електронний) керівника адвокатського бюро, адвокатського об'єднання і скріплений печаткою юридичної особи (за її наявності).»;</p> <p>— «12.10. Підпис адвоката (власноручний або електронний), який видав ордер, у разі здійснення ним індивідуальної діяльності (у графі «Адвокат»);»;</p> <p>— «12.11. Підпис адвоката (власноручний або електронний), який надає правничу допомогу, якщо ордер, виданий адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням (у графі «Адвокат»);»;</p> <p>— «12.12. Підпис (власноручний або електронний) керівника адвокатського бюро/ адвокатського об'єднання, відтиск печатки адвокатського бюро / адвокатського об'єднання (за наявності) у випадку, якщо ордер видається адвокатським бюро / адвокатським об'єднанням.»;</p>

№, дата прийняття рішення, назва	Зміст прийнятого рішення РАУ
	<p>1.2. Доповнити пункт 12 Положення новим підпунктом 12.15 такого змісту: «12.15. Ордер вважається підписаним адвокатом (керівником адвокатського бюро/ адвокатського об'єднання), якщо у графі «Адвокат» міститься або власноручний (фізичний) підпис; або ордер засвідчено електронним підписом; або електронним підписом засвідчено документ, додатком до якого є ордер.».</p> <p>2. Доповнити пункт 2 резолютивної частини рішення Ради адвокатів України «Про розгляд звернення Керівника Державного управління справами Куцика І. М. щодо засвідчення та подання адвокатом копії ордера на надання правничої допомоги» № 162 від 04.08.2017, зі змінами, такими абзацами: «Електронна копія електронного ордера на надання правничої допомоги виготовляється в порядку, встановленому для оригіналу ордера на надання правничої допомоги в електронній формі (у т. ч. не потребує проставляння слів «Згідно з оригіналом»). У розумінні статті 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» електронною копією електронного ордера на надання правничої допомоги вважається копія електронного ордера, виготовлена в порядку, передбаченому для оригіналу ордера в електронній формі, відповідно до статті 7 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» з накладанням електронного підпису автора або підписом, прирівняним до власноручного підпису, відповідно до Закону України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги»»</p>
<p>Рішення № 38 від 8 червня 2024 року «Щодо порушень професійних прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності під час мобілізаційних заходів»</p>	<p>Доручити Голові Ради адвокатів України, Національній асоціації адвокатів України Ізовітовій Л. П. звернутись до Президента України, Головнокомандувача Збройних Сил України, командувача Сухопутних військ Збройних Сил України з пропозицією організувати спільну офіційну зустріч керівництва Національної асоціації адвокатів України та офіційних представників Президента України, Головнокомандувача Збройних Сил України, Командувача Сухопутних військ Збройних Сил України для врегулювання ситуації та взаємодії територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки та адвокатів, які виконують свої професійні обов'язки в рамках захисту клієнтів та надання їм професійної правничої допомоги</p>

ДАЙДЖЕСТ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІТЕТІВ ТА СЕКЦІЙ НААУ ЗА ЧЕРВЕНЬ – СЕРПЕНЬ 2024 РОКУ

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ ПРАВ АДВОКАТІВ ТА ГАРАНТІЙ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Навіть якщо адвокат не є фігурантом кримінальної справи, але обшук проводиться у його помешканні, на цій слідчій дії мають бути присутні представники адвокатського самоврядування. У такий спосіб забезпечується дотримання гарантій адвокатської діяльності.

Наприкінці червня слідчі Національної поліції на підставі ухвали суду провели обшук у квартирі адвоката. Про цю слідчу дію заздалегідь був повідомлений Комітет НААУ з питань захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності.

У день проведення заходу з'ясувалося, що слідство цікавили речі, предмети та документи дружини адвоката, яка здійснює нотаріальну діяльність. Тож присутній на обшуку представник Комітету **Олександр Левадний** прослідкував, аби адвокатські досьє, а також інші предмети, речі та документи, що можуть містити адвокатську таємницю, не оглядалися та не вилучалися.

У зв'язку із цим О. Левадний нагадав, що Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» містить певні механізми захисту професійних прав та гарантій адвокатської діяльності.

«Навіть у випадках, коли кримінальне провадження не стосується адвоката, але обшук чи огляд мають проводитися у місцях, де потенційно може зберігатися адвокатська таємниця, повинні бути присутні представники адвокатського самоврядування, аби права та гарантії професійної діяльності були дотримані за будь-яких умов», — зауважив О. Левадний.

Детальніше за посиланням: [URL: surl.li/ybwqpf](https://surl.li/ybwqpf).

Для врегулювання ситуації та взаємодії територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки та адвокатів, які виконують свої професійні обов'язки в рамках захисту клієнтів та надання їм професійної правничої допомоги, НААУ запропону-

вала організувати спільну зустріч із представниками Президента, Головнокомандувача Збройних Сил, командувача Сухопутних військ.

З відповідними листами голова НААУ, РАУ **Лідія Ізвітова** звернулася до Президента, Головнокомандувача ЗСУ та командувача Сухопутних військ на виконання рішення РАУ від 08.06.2024 № 38.

Виконуючи своє конституційне призначення в демократичному правовому суспільстві, адвокатура в умовах воєнного стану продовжує здійснювати захист законних прав громадян України, у тому числі і під час мобілізації.

Водночас існує практика усунення посадовими особами ТЦК адвокатів від участі в наданні правничої допомоги мобілізованим громадянам. І це призводить до порушення права людини на захист і правничу допомогу, передбаченого Конституцією України.

Наводячи конкретні випадки порушення прав адвокатів, РАУ відзначає, що вони є неприпустимими у демократичній і правовій державі. Також це перешкоджає ефективному та належному здійсненню професійних обов'язків адвокатів щодо надання правничої допомоги населенню країни, у тому числі військовослужбовцям і військовозобов'язаним громадянам. А систематичність порушення прав адвокатів неможливо виправдовувати воєнним станом.

Детальніше за посиланням: [URL:surl.li/ogupss](https://surl.li/ogupss).

Слідчий суддя хоча і звернув увагу на гарантії адвокатської діяльності та можливість розкриття адвокатської таємниці, все одно надав дозвіл слідчому ознайомитися з документами адвоката. При цьому конкретних обставин причетності останнього до злочину ухвала не містила.

На порушення, допущені під час проведення обшуку у житлі адвоката, якому правоохоронні органи закидають пропозицію надання неправомірної вигоди детективам НАБУ та прокурорам САП, звернув увагу член Комітету НААУ з питань захисту прав адвокатів

та гарантій адвокатської діяльності Максим Стригун, який брав участь у слідчій дії.

Ухвала Вищого антикорупційного суду, яка була підставою для проведення обшуку в адвоката, надавала дозвіл відшукати та вилучити:

— листування з особами, що містить інформацію щодо обставин висловлення пропозиції надання неправомірної вигоди;

— кошти, які передавалися чи мали передаватися;
— мобільні телефони та SIM-карти, що перебувають у користуванні адвоката, комп'ютерну техніку, носії інформації (у тому числі паперові), які містять дані щодо обставин злочину.

Прикметно, що суддя у мотивувальній частині рішення звертав увагу на гарантії адвокатської діяльності та можливість розкриття адвокатської таємниці, втім усе одно надав дозвіл слідчому ознайомитися з такими документами.

За результатами слідчої дії ці та інші порушення гарантій адвокатської діяльності були зафіксовані у протоколі обшуку.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/wocvlc.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ МІЖНАРОДНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

У процесі використання інструментів штучного інтелекту для збору доказів адвокат повинен розуміти, що ціною надмірної довіри до ШІ та нехтування перевіркою інформації можуть бути порушення прав і інтересів клієнта або й його свобода.

Основні особливості використання ШІ для збору доказів розтлумачили адвокати під час круглого столу, організованого у НААУ за підтримки Інституту економіко-правових досліджень НАН України ім. В. К. Макутова.

Під час заходу були озвучені сучасні тенденції розслідувань, зборів доказів, міжнародної практики використання ШІ. До круглого столу приєдналися адвокати та науковці, а також міжнародні експерти, які спеціалізуються на зборі доказів і підготовці експертних висновків за допомогою штучного інтелекту. Модераторами заходу були представник НААУ в Шотландії, Сполученому Королівстві Великої Британії і Північній Ірландії **Олександр Черних** і шотландський адвокат **Кеннет Янг**.

Експерт із питань правового регулювання використання штучного інтелекту **Анна Удовенко** розповіла, що згідно з визначенням, закріпленим у Законі ЄС про ШІ, система штучного інтелекту — це машина зі здатністю до навчання, яка розроблена для функціонування з різним рівнем автономності і може для явних чи прихованих цілей створювати результати, наприклад прогнози, рекомендації або рішення, що впливають на фізичне чи віртуальне середовище. Вона зауважила, що існує три типи доказів, які можуть знадобитися в судовому процесі і які можна збирати за допомогою систем штучного інтелекту:

1) докази із загальнодоступних вебсайтів (публікації в блогах і зображення, завантажені на вебсайти соціальних мереж);

2) речові докази (електронні листи або документи в цифровому форматі, які не є загальнодоступними і зберігаються на якихось серверах);

3) передбачувані дані про особу користувача та метадані, які використовуються для ідентифікації особи шляхом з'ясування джерела комунікації, але не змісту.

Доповідачі проаналізували спірні питання, відмінність у підходах до використання ШІ при зборі доказів у Сполученому Королівстві та в Україні, а також визначили напрями для обговорення і внесення пропозицій як до законодавства, так і до Правил адвокатської етики.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/hndhtg.

Другого секретаря Консульського відділу Посольства України в Угорщині Галину Терпяк нагороджено почесною відзнакою НААУ Третього ступеня.

Нагороду **19 червня** вручив представник НААУ в Угорщині Віктор Ясевін у приміщенні посольства.

Пані Терпяк була нагороджена за утвердження під час виконання своїх посадових обов'язків конституційності, правопорядку, законності, верховенства права,

а також захист прав та інтересів громадян України, які під час повномасштабної військової агресії РФ проти України знайшли тимчасовий прихисток на території Угорщини.

«Пані Галина Терпяк — одна з найактивніших посадових осіб з усіх закордонних дипломатичних установ України, які співпрацювали з українськими адвокатами в рамках Меморандуму про співробітництво, укладеного між Міністерством закордонних справ України та НААУ», — прокоментував рішення В. Ясевін.

Детальніше за посиланням: URL:surl.li/ixvva4.

29 липня опубліковано статтю представника НААУ у Королівстві Бельгія **Абдельтіфа Зухейра** «Шлюб у Бельгії: що варто знати».

«Укладання шлюбу є доволі тривалою процедурою, яка для іноземців починається з отримання права на перебування на території Бельгії для реєстрації шлюбу», — стверджує автор.

Детальніше за посиланням: URL:surl.li/zfelaf.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРИВАТИЗАЦІЇ

21 червня на сайті НААУ опублікована стаття голови Комітету Андрія Шабельнікова «В Україні падає рівень онлайн-торгівлі». Попри тотальну діджиталізацію рівень онлайн-торгівлі речами щоденної необхідності та продуктами в Україні все ж обвалився. Зрозуміло, це має об'єктивні причини, адже Україна в 2022 році втратила близько 20 % населення. Наразі фіксується лише обережне зростання. Про це можна робити висновки на підставі дослідження food рітейлу за 2023 рік від Webpromo. На фоні ковідних обмежень 2021 рік можна вважати золотим для торгівлі

онлайн. Дослідники називають дохід у \$ 753,90 мільйона. Натомість у 2023 році дохід був удвічі менший: 345,50 млн, а у 2022 році становив узагалі третину від 2023-го. Але за оптимістичними прогнозами вийти на «довоєнний» рівень онлайн food рітейл зможе вже наступного року. Наразі тренд на збільшення платоспроможності населення, що залишилося в Україні, відсутній. А найбільший обсяг попиту на продовольчі товари залишається в регіонах з найбільшою щільністю проживання. Одеса, Запоріжжя, Дніпро, Харків, Київ та Львів також є містами, де найбільше торгових офлайн-точок. Фізичні магазини наближають онлайн-послуги для містян і мешканців довкола великих міст. Майже половина покупців продуктів онлайн мають вік від 25 до 54 років, тобто це найбільш економічно активна частина суспільства. Якщо в особи буде стабільний дохід, звісно, вона буде частину продуктів купляти онлайн, економлячи власний час.

Детальніше за посиланням: URL:surl.li/apavdy.

1 липня голова Комітету НААУ Андрій Шабельніков повідомив, що зміни стосовно економічного бронювання викликані об'єктивною необхідністю забезпечення функціонування вітчизняної економіки у воєнний час. Головна мета — створити можливість організувати нормальний робочий процес на підприємстві для добросовісних суб'єктів господарювання, які офіційно виплачують заробітні плати та наповнюють державний бюджет.

Детальніше за посиланням: URL:surl.li/lgpkou.

3 липня голова Комітету Андрій Шабельніков в ефірі телеканалу Espresso пояснив, кого торкнеться бронювання. «Якщо ми говоримо про модель, то 20 тис. грн військового збору, яка є основою у цих проектах, —

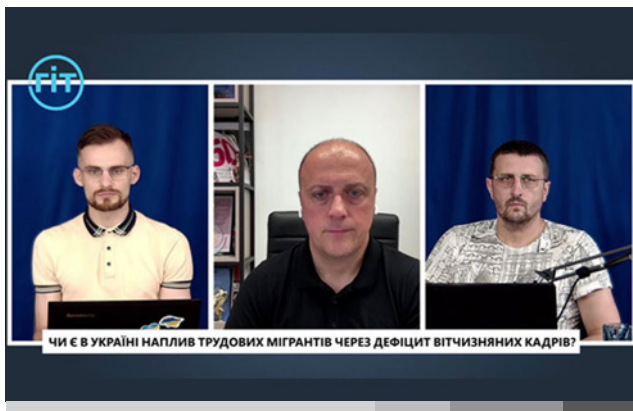

це просто податок, який був 1,5 %. А тепер це буде конкретна сума — 20 тис. грн окремого військового податку, — зауважив він. — Якщо говорити про за-побіжники, то вони прості: коли це стосується ФОП, то він має функціонувати на ринку не менше 1 року і щомісяця отримувати платежі в розмірі, в якому встановить Верховна Рада. Це може бути і 20, і 40, і 60 тис. грн щомісяця. І це не буде означати, що завтра чи післязавтра станеться так, що зареєструються тисячі ФОПів фіктивних, які будуть робитися під цю модель».

Інша модель стосується працівників, які отримують зарплату понад 35 тис гривень. «Щодо другої моделі про працівника — це заробітна плата, яка може сягати 35 тис гривень. Якщо ми говоримо про навантаження на цю заробітну плату, то майже половина заробітної плати піде в бюджет податків. Це для бізнесу шалене навантаження. І так само підприємство має функціонувати не 1 рік на ринку або хоча б один рік на ринку показувати показники надходження», — пояснив адвокат.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/jzeqba.

16 липня про проблеми, які існують у будівельній сфері, розповів в ефірі Громадського Інтерактивного Телебачення голова Комітету Андрій Шабельніков. Адвокат пояснив, що нестача професіоналів у будівельній сфері з'явилася далеко не сьогодні.

Ще на початку 2000-х років став помітним брак кадрів. Повномасштабне вторгнення збільшило дефіцит працівників ще більше. Тож залучення іноземців до роботи на українських будівництвах — це вже нагальна потреба. Проте існує дуже багато проблем, які законодавець не вирішив для правильної адаптації

залучених іноземців в Україні. «У першу чергу ми розуміємо, що залучення на будівництво працівників іде з країн Африки, Азії тощо. Тобто тих регіонів, з якими Україна не має спрощеного візового контролю. Таким чином, іноземний громадянин повинен отримати візу на законне перебування на території України, а роботодавець — отримати дозвіл від центру зайнятості. Термін дії дозволу від 6 місяців до 3 років. Після закінчення терміну дії дозволу його можливо продовжувати необмежену кількість разів. Водночас дозвіл на працевлаштування не потрібний іноземцям, які постійно проживають в Україні, та іншим іноземцям у випадках, передбачених законами та міжнародними договорами України», — розповів голова Комітету НААУ.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/ccrsfq.

22 липня на сайті НААУ опублікована стаття Голови Комітету Андрія Шабельнікова «**Захист грошей у цифрових сервісах: 5 порад**». Нещодавно в українців з'явилася можливість користуватися вебверсією електронного гаманця від Google. Якщо для пересічного громадянина це питання зручності під час онлайн-покупок, то для бізнесу — додаткові можливості розвитку, пов'язані з певними ризиками. Через недостатню захищеність у системі оплати користувачі іноді втрачають власні кошти. І це, звісно, позначається на бізнесі, який продав їм товар або послугу онлайн. Тож діджитал-підприємцям не буде зайвим нагадати своїм дійсним і потенційним клієнтам про головні правила безпеки, аби електронний гаманець завжди залишався у кишенях законних власників.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/dvfvfx.

22 липня на сайті інформаційного агентства «ЛІГА:ЗАКОН» вийшла стаття А. Шабельнікова «**Кодекс корпоративної етики як спосіб запобігання зайвих проблем**». «Кодекс корпоративної етики — одна з ознак компанії, яка турбується про власну репутацію, у тому числі і репутацію серед своїх співробітників. Тим більше, якщо цей кодекс не просто набір гарних чи мотивуючих фраз, посібник з дрескоду чи ще щось залежно від фантазії чи просвітленості ініціатора його написання. Головне, для чого створюється такий кодекс, — для його виконання. Не можете проконтролювати або створити умови для «доброзичливого ставлення всіх до всіх протягом робочого дня» — не пишть. Адже перш за все кодекс має містити

конкретні приклади складних етичних чи професійних ситуацій та алгоритм щодо наступних дій. Друге — на це потрібно звертати уваги HR-відділу, це підбір кадрів, які націлені на виконання правил. І третє, якщо компанія пропонує «сіру зарплату» чи оформлення ФОП і кладе на стіл кодекс етики, то це вже доволі дивно саме з погляду етики. Ні, описувати всім найменшим працівникам схеми податкової оптимізації вашого бізнесу я також не раджу, вже як юрист».

Детальніше за посиланням: [URL:surl.li/nhqmac](https://surl.li/nhqmac).

25 липня голова Комітету Андрій Шабельніков в ефірі Українського радіо надав коментар стосовно загибелі людини на канатній дорозі в Києві. Суд може тривати кілька років, маючи на увазі кримінальне провадження, відкрите через загибель людини на канатній дорозі в Києві. Шабельніков звертає увагу, що є провадження не лише за статтею про недбалість, а ще й про порушення правил безпеки під час виконання робіт із підвищеною небезпекою. Обидві статті передбачають ув'язнення до 8 років. Як повідомляють правоохоронці, підозри у цій справі наразі нікому не оголошували, розслідування триває.

Детальніше за посиланням: [URL:surl.li/mxocqd](https://surl.li/mxocqd).

26 липня на сайті НААУ голова Комітету Андрій Шабельніков **прокоментував підсумки дискусійної панелі «Майбутнє української енергетики»**. Захід, який днями проходив у Києві, організувало видання New Voice. **Незважаючи на всі намагання держави зменшити дефіцит електроенергії, сподіватися бізнесу на покращення ситуації поки не варто**. Спікерами виступили голова Нацбанку Андрій Пишний, голова правління Укренерго Володимир Кудрицький, голова

правління НАК «Нафтогаз України» Олексій Чернишов, заступник міністра енергетики Микола Колісник, виконавчий директор ДТЕК Дмитро Сахарук, президентка аналітичного центру DiXi Group Олена Павленко, співзасновник групи компаній NOVA (Нова пошта) Володимир Поперешнюк, регіональний директор NEQSOL Holding Україна Володимир Лавренчук та інші. Наразі прогнози на найближчий час залишаються песимістичними. Адже внаслідок російських атак 80 % теплоелектростанцій було зруйновано, а 40 % гідроелектростанцій — знищено. Втрачено 9 ГВт потужності при середньому споживанні у 12 ГВт. За підрахунками МВФ, завдано збитків на \$ 1 мільярд. І Україна не здатна забезпечити себе власною генерацією.

Детальніше за посиланням: [URL:surl.li/wfcxur](https://surl.li/wfcxur).

28 липня голова Комітету Андрій Шабельніков в ефірі «Суспільного» зазначив: «Зміни в політиці Чехії та Угорщини щодо українських біженців створюють значні труднощі для наших співгромадян». Ключові проблеми, які виникають:

— скорочення термінів виплат: зменшення терміну виплат допомоги зі 150 до 90 днів ставить під загрозу матеріальне становище значної частини українців, особливо тих, хто ще не зміг знайти стабільну роботу;

— обмеження географічного покриття: введення обмежень щодо регіонів походження українських біженців в Угорщині призводить до того, що багато людей втрачають право на допомогу;

— необхідність подавати додаткові документи: вимога надати докази про місце проживання в Україні перед війною ускладнює процес отримання допомоги для деяких українців.

Що можуть зробити українські біженці:

— об'єднатися: створити громадські організації та ініціативи, які будуть захищати права українців та надавати їм необхідну підтримку;

— звертатися за допомогою до юристів: консультуватися з юристами щодо своїх прав та можливостей оскаржити рішення про відмову у наданні допомоги;

— активізувати пошук роботи: шукати роботу за допомогою центрів зайнятості, онлайн-платформ та через знайомих;

— звертатися до волонтерських організацій: скористатися допомогою волонтерських організацій, які надають гуманітарну допомогу та інші види підтримки;

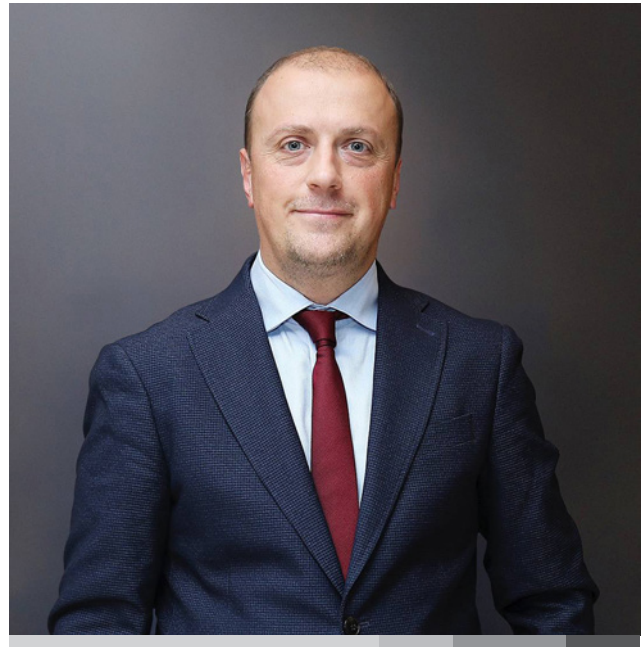
— консультуватися з посольством України: звернутися до посольства України для отримання інформації про можливі програми підтримки.

Детальніше за посиланням: URL:surl.li/sozmpir.

29 липня на сайті Informatoer.ua опубліковано новину Андрія Шабельнікова. Адвокат вказує, що перелік «білого бізнесу» буде публікувати податкова, проте за заявою самого бізнесу, компанію чи фізичну особу — підприємця можуть прибрати з публікації, з яких причин передбачено бажання «не світитися» для білого бізнесу, зрозуміти важко, якщо вірити, що зміни несуть лише хороше. В Україні Закон № 11084 про «клуб білого бізнесу» остаточно набуває чинності 1 серпня 2024 року. Хоча в Прикінцевих положеннях зазначено, що зміни, які визначають саме створення і ведення переліку «білого бізнесу», набирають чинності з першого числа третього місяця, наступного за місяцем опублікування цього закону. Тобто час підготуватися та зважити всі «за» і «проти» ще є. Підприємцям радять вкрай обережно ставитися до угод з державою, адже не кожен бізнес у випадку порушення умов такої угоди може успішно протистояти цій машині.

Детальніше за посиланням: URL:surl.li/vqgbic.

6 серпня на сайті інформаційного агентства «ЛІГА-ЗАКОН» опублікована стаття голови Комітету Андрія Шабельнікова «Підвищення податків від Уряду: нові ризики для бізнесу». Залучити додатково до бюджету України 125 млрд грн — гарна ініціатива Уряду, проте мова йде про підвищення податків за законопроектом № 11416. Підвищення має зачепити усіх: білий бізнес будь-якого масштабу, громадян і навіть резидентів Дія Сіті (яким надавалися гарантії на 25 років щодо рівня оподаткування). Зміни ставок оподаткування не обговорювалися з жодними із представників бізнесових асоціацій, тому це стало неприємним сюрпризом після обіцянок «клубу білого бізнесу». Адже найбільше податкове навантаження запропонованими змінами передбачається для тих, хто працює «в білу». Про шляхи детінізації економіки чи змін в адмініструванні оподаткування та митних платежів або ж скорочення видатків бюджету — в урядовому проєкті немає згадок. Просто платіть більше і не питайте. Тож головні податкові ідеї від Уряду: поширення військового збору на всіх (для найманих працівників передбачається збільшення до 5 %), 30 % мають іти від торгівлі ювелірними

виробами, 15 % — від вартості нових легкових авто, 5 % — від продажу нерухомості фізичними особами, 5 % — за послуги мобільного зв'язку.

Детальніше за посиланням: URL:surl.li/xsxkns.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАПОБІГАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, СКОЄНИМ СТОСОВНО АДВОКАТІВ

1 липня при Національній асоціації адвокатів України створено Комітет з питань запобігання адміністративним правопорушенням, скоєним стосовно адвокатів. Його керівником призначено адвоката **Сергія Осіку**.

Новостворений Комітет здійснюватиме моніторинг адміністративних правопорушень, скоєних стосовно

адвокатів, досліджуватиме та узагальнюватиме виявлені факти, аналізуватиме причини, що сприяли їх вчиненню, розроблятиме відповідні превентивні механізми, а також рекомендації щодо усунення наслідків порушень.

«Наша робота полягатиме в узагальненні заяв адвокатів, яким відмовили у наданні відповіді на адвокатський запит, несвоєчасно відповіли або дали неповну відповідь, а також у систематизації практики складання адміністративних протоколів за ч. 5 ст. 212-3 КУпАП, — прокоментував ініціативу створення комітету С. Осика. — Для цього ми вже вивчаємо питання можливості впровадження системи обліку цих адміністративних правопорушень і плануємо організувати тематичні тренінги для представників регіональних рад адвокатів».

Детальніше за посиланням: URL:surl.li/gtytpf.

КОМІТЕТ МЕДИЧНОГО І ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ПРАВА ТА БІОЕТИКИ

Активності членів Комітету поза затвердженням планом

21 червня член Ради Комітету **Юлія Миколаєць** як лектор провела вебінар на тему «Нові підстави звільнення в КЗпП».

21 червня член Ради Комітету **Сергій Антонов** як лектор виступив з лекцією на тему «Правовий статус репродуктивних клітин та ембріонів» м. Львів. Організатори OLS та Українська Студентська Спілка.

28 червня член Ради Комітету **Оксана Міськів** дала інтерв'ю Українському радіо на тему «Проходження військово-лікарської комісії»: URL: tinyurl.com/338cjpvf.

2 липня голова Комітету **Ірина Сенюта** виступила модератором і доповідачем на Всеукраїнському семінарі для суддів місцевих та апеляційних загальних судів «Основні принципи захисту прав людини у сфері біомедицини» з доповіддю «Особисті немайнові права у сфері охорони здоров'я: міжнародні стандарти, нормативні контрверзії, колізії судової практики».

15 липня член Ради Комітету **Сергій Антонов** як лектор виступив з лекцією на тему «Особливості встановлення та підтвердження інвалідності під час дії воєнного стану» м. Львів. Організатор OLS та Українська Студентська Спілка.

16 липня регіональний представник Комітету у Київській області **Яна Бабенко** долучилася як експерт (амбасадорка) до проєкту «Жінки в медицині» від Гло-

бального Альянсу Медичних Знань (Global Medical Knowledge Alliance, GMKA): URL: tinyurl.com/hp7ptfks.

27 липня член Ради Комітету **Юлія Миколаєць** виступила на конференції «Medrise Conference & 2.0.» з доповіддю на тему «Топ-10 питань від інтернів у 2024 році».

9 серпня голова Комітету **Ірина Сенюта** взяла участь у робочій зустрічі представників Офісу Ради Європи та Офісу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, на якій визначили вектори спільної роботи над проєктом щодо захисту персональних даних у сфері охорони здоров'я. Як експерт Ради Європи, І. Сенюта підготувала аналітичне дослідження щодо оброблення персональних даних у сфері охорони здоров'я та дотримання прав людини.

16 серпня член Ради Комітету **Сергій Антонов** надав інтерв'ю для BBC (Великобританія) щодо останніх змін законодавства про допоміжні репродуктивні технології та особливості збереження репродуктивного матеріалу військових в Україні.

Підготовка тематичних статей, книг та публікацій у ЗМІ

Сенюта І. Я. Захист лікарської таємниці у кримінальному процесі: «калейдоскоп» судової практики. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні питання та перспективи розвитку кримінального права, кримінології та судочинства», присвяченій пам'яті юриста-реформатора Джона Говарда (1726 — 1790 pp.) 2024. URL: tinyurl.com/9z2jbr7m.

Сенюта І. Я. Що очікує суб'єктів господарювання при провадженні господарської діяльності з медичної практики: окремі ліцензійні новели? Практикуючий лікар. Том 14. № 2. 2024. С. 65 — 67.

Данченко О. Зміни до наказу МОЗ України № 787 «Про Порядок застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні»: очікування та реальність. URL: tinyurl.com/44rmn7by.

Миколаєць Ю. М. Як надавати медичну допомогу пацієнтам, які постраждали від домашнього насильства. Спеціалізований щомісячний журнал «Управління закладом охорони здоров'я». № 07 (210) липень 2024. С. 59 — 65. URL: tinyurl.com/5afe77kc.

Миколаєць Ю. М. Паліативна допомога в 303 первинного рівня: з'ясуємо особливості організації. Спеціалізований щомісячний журнал «Довідник головної медичної сестри». № 08 серпень 2024. С. 7 — 13. URL: tinyurl.com/53y57e7e.

Миколаєць Ю. М. Е-бронювання: правила, вимоги, портал Дія. Журнал «Головний бухгалтер медичного закладу». № 07 / 2024, липень. URL: tinyurl.com/2s3u7rha.

Миколаєць Ю. М. Кадровий аудит закладу охорони здоров'я: що потрібно знати. Журнал «Головний бухгалтер медичного закладу». № 07 / 2024, липень. URL: tinyurl.com/2nkpz5xm.

Миколаєць Ю. М. Медична реклама: як не порушувати закону бухгалтерові. Журнал «Головний бухгалтер медичного закладу». № 08 / 2024, серпень. URL: tinyurl.com/44kps5ze.

Миколаєць Ю. М. Платні медичні послуги: зміна підходів і нові вимоги. Журнал «Головний бухгалтер медичного закладу». № 08 / 2024, серпень. URL: tinyurl.com/4dtyvta7.

Миколаєць Ю. М. Звільнення працівника за розголошення комерційної чи конфіденційної інформації: реалії та перспективи. Кадровик-01. № 07 (212) липень 2024. С. 42 — 49. URL: tinyurl.com/5fj6cmc5.

Миколаєць Ю. М. Чи нараховувати заступнику медичного директора надбавку за сертифікат лікаря-спеціаліста з управління охороною здоров'я: URL: tinyurl.com/2enwssdh.

Бабенко Я. Все, що ви хотіли знати про відпустки, але не мали часу запитати: URL: tinyurl.com/42j8vvpv.

Діяльність Комітету відповідно до затвердженого плану

Співпраця з США НААУ. 1 серпня розпочався черговий курс Ради Європи HELP «Основні принципи захисту прав людини у сфері біомедицини» для адвокатів. Навчальна програма складається з міжнародної частини, яка містить міжнародні стандарти, практику ЄСПЛ, та національної частини, яка наповнена вітчизняною судовою практикою, посиланнями на літературні джерела та нормативну базу.

Тренерами курсу стали члени Комітету: **Наталія Маркочева, Олександр Корнага, Оксана Міськів та Зінаїда Чуприна.**

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАКОНОТВОРЧИХ ІНІЦІАТИВ З ПИТАНЬ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

8 липня члени Комітету взяли участь у заході «Зміст і форма правового моніторингу (проведення та оновлена платформа онлайн-моніторинг 2.0)», організованому Міністерством юстиції України.

Під час заходу відбулося обговорення низки практичних, у тому числі технічних проблем проведення моніторингів за допомогою онлайн-платформи збору та аналізу інформації. Учасники заходу зазначили, що оновлена Платформа «Онлайн-моніторинг» — це доступний, зручний та інклюзивний онлайн-інструмент, що сприяє розвитку верховенства права в Україні. Його цінність також варто розглядати в контексті переговорного процесу про вступ України до ЄС.

15 серпня заступниця голови Комітету **Марія Чернуха** взяла участь у засіданні Комітету Верховної Ради України з питань правової політики, присвяченому обговоренню проекту Закону про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» щодо уточнення ступеня вищої освіти для осіб, які мають право здійснювати адвокатську діяльність, пропозиції та зауваження до якого раніше були висловлені НААУ.

НААУ загалом підтримує ідею узгодження положень ст. 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» із Законом України «Про вищу освіту» щодо дефініцій.

Разом з тим звертає увагу законодавців, що термін «повна вища юридична освіта», про який ідеться у ч. 1 ст. 6 Закону, розкривається у п. 1 ч. 3 цієї ж

статті Закону. Вказаний пункт визначає, що для цілей цієї статті повна вища юридична освіта — повна вища юридична освіта, здобута в Україні, а також повна вища юридична освіта, здобута в іноземних державах та визнана в Україні в установленому законом порядку.

У зв'язку із вказаним відповідні зміни мають бути запропоновані насамперед до п. 1 ч. 3 ст. 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», однак це питання залишено у законопроекті поза увагою.

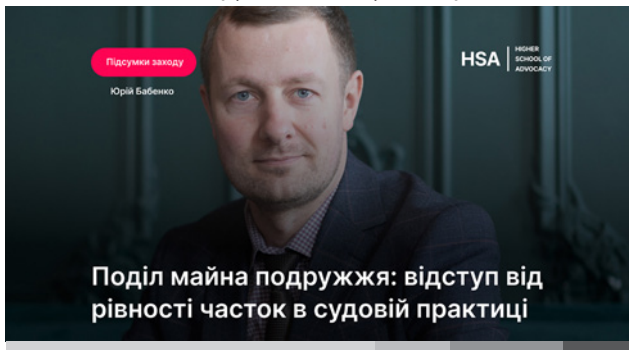
КОМІТЕТ З ПИТАНЬ СІМЕЙНОГО ПРАВА

У червні відбувся вебінар «Особливості правової роботи з неповнолітніми, які пережили насильство в інтернеті», участь у якому взяла голова Комітету **Лариса Гретченко**.

Перегляд за посиланням: [URL: tinyurl.com/6vj7bb7y](https://tinyurl.com/6vj7bb7y).

У червні у ВША НААУ відбувся вебінар на тему «Поділ майна подружжя: відступ від рівності часток

в судовій практиці», спікером якого виступив заступник голови Комітету **Юрій Бабенко**.

Детальніше за посиланням: [URL: surl.li/wnpzno](https://surl.li/wnpzno).

21 червня на сайті «Точка Доступу» був опублікований матеріал, у якому голова Комітету **Лариса Гретченко** розповіла, як реагувати на цькування дитини.

Булінг. Цей термін доволі часто чуємо, коли йдеться про неприємні стосунки між дітьми або підлітками. Цим словом описують конфлікти, які виникають вдома, у школі, на вулиці або будь-якому іншому закладі, але насправді булінг — це систематичне цькування виключно в освітньому середовищі. Це є визначений українським законодавством термін.

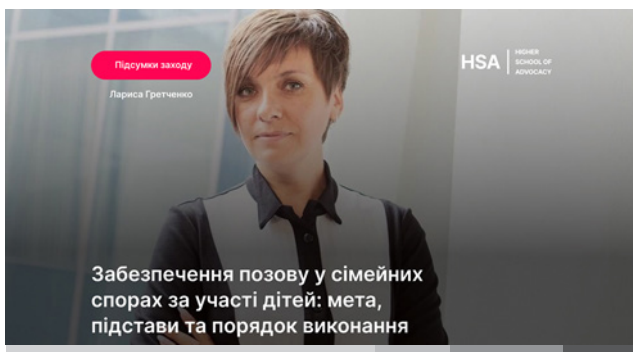
Детальніше за посиланням: [URL: tinyurl.com/thab4hcb](https://tinyurl.com/thab4hcb).

24 червня у ВША НААУ відбувся вебінар на тему «Забезпечення позову у сімейних спорах за участю дітей: мета, підстави та порядок виконання», спікером якого виступила голова Комітету **Лариса Гретченко**.

Розпочала захід лектор із розгляду права на контакт з дитиною, що полягає у реалізації матір'ю, батьком, іншими членами сім'ї та родичами, у тому числі тими, з якими дитина не проживає, права на:

- спілкування з дитиною;
- побачення зазначених осіб з дитиною;
- надання їм інформації про дитину або дитині про таких осіб, якщо це не суперечить інтересам дитини.

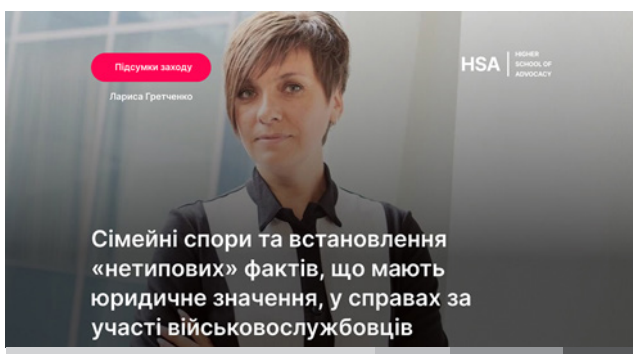
Говорячи про контакт з дитиною, **Лариса Гретченко** з огляду на положення Закону України «Про охорону дитинства» проаналізувала право дитини на контакт з батьками, які проживають окремо (ст. 15), право дитини на контакт із батьками, іншими членами

сім'ї та родичами, які проживають у різних державах (ст. 16), заходи і гарантії забезпечення виконання рішення суду про реалізацію права дитини на контакт (ст. 16-1).

Детальніше за посиланням: [URL:surl.li/dovdhd](https://surl.li/dovdhd).

1 липня у США НААУ відбувся вебінар на тему «Сімейні спори та встановлення «нетипових» фактів, що мають юридичне значення, у справах за участю військовослужбовців», спікером якого виступила голова Комітету **Лариса Гретченко**.

Лектор у розрізі встановлення нетипових фактів, що мають юридичне значення, у справах за участю військовослужбовців проаналізувала особливості встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу із загиблим військовослужбовцем, відзначивши, що така необхідність може постати з метою:

- спадкування;
- отримання одноразової грошової допомоги;
- соціального статусу і гарантій члена сім'ї;
- призначення пенсії по втраті годувальника;
- зняття з місця реєстрації, вирішення житлових питань;
- інші причини.

Детальніше за посиланням: [URL: surl.li/fdoqim](https://surl.li/fdoqim).

5 серпня відбувся вебінар на тему «Діти у фокусі правової допомоги: потреби, специфіка, виклики, етика», організований у межах проєкту «Сила права: мережа правників на захист соціально вразливих груп населення», що реалізується ГО «Інкубатор демократичних ініціатив» у співпраці з Вищою школою адвокатури НААУ, участь у якому взяла заступниця голови Комітету **Світлана Савицька**.

Перегляд за посиланням: [URL: surl.li/fzuxnw](https://surl.li/fzuxnw).

15 серпня на сайті НААУ був опублікований бюлетень (інформаційний дайджест у сфері сімейного права) за II квартал 2024 року.

Документ містить перелік нормативно-правових актів, ухвалених із квітня по червень цього року, а також проєктів законів, зареєстрованих у Верховній Раді.

Детальніше за посиланням: [URL: surl.li/lwvapk](https://surl.li/lwvapk).

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

4 липня у Комітеті за підсумками аналізу проекту Закону № 11093 від 19.03.2024 «Про внесення змін до статті 11 Закону України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин», який був ухвалений Верховною Радою за основу, наголосили, що законодавчі зміни за жодних обставин не можуть погіршувати становище осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, або ускладнювати процедуру їх пошуку. Відтак тлумачення і застосування норм повинні бути позбавлені неоднозначності та колізійності.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/hdprkpk.

25 липня під час круглого столу «Захист персональних даних в умовах воєнного стану: особливості та проблемні питання», який організував і провів Комітет, обговорили питання уточнення даних про військовозобов'язаних. Адже держава повинна мати актуальну інформацію про мобілізаційний резерв. Водночас цей процес супроводжується виникненням правових проблем. «Є багато питань щодо поводження із персональними даними, які чинним законодавством не роз'яснюються. Зокрема, спільна обробка персональних даних різними юридичними особами, відносини субпідряду при обробці персональних даних тощо, — пояснила голова секції з питань захисту персональних даних Комітету Оксана Полотнянко, відзначивши при цьому деякі позитивні зрушення. — Нещодавно Уповноважений ВР з прав людини Дмитро Лубінець на частину таких проблемних питань надав роз'яснення, які є у вільному доступі для ознайомлення». На загрози, пов'язані з обробкою персональних даних, звернув увагу представник Секретаріату Омбудсмана Олександр Марченко. «Сьогодні доступ

до особистої інформації може стати засобом впливу, зловживання та порушення особистої свободи людини, спричинити загрозу її безпеці та навіть життю, — зауважив він. — У зв'язку із цим особам, які мають справу з обробкою персональних даних, необхідно належно організувати її обробку і забезпечувати захист персональних даних на всіх її етапах».

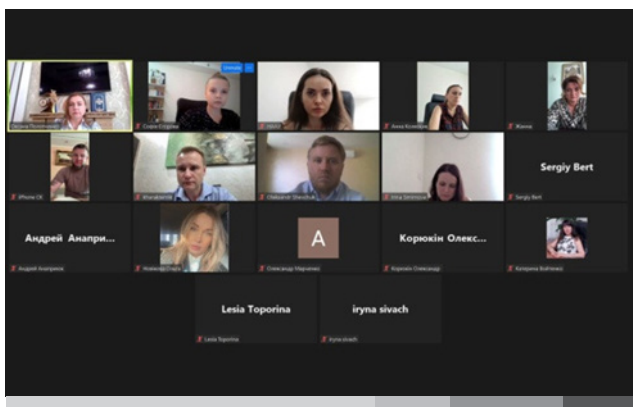
Детальніше за посиланням: URL: surl.li/tczbtw.

5 серпня на сайті НААУ опублікована новина про проведення круглого столу «Належна організація проведення судового засідання у кримінальному процесі як гарантія реалізації прав людини». Судові рішення мають бути обґрунтованими та законними, а процес їх ухвалення — прозорим і зрозумілим для всіх учасників судочинства. У кримінальному провадженні це гарантує захист прав обвинувачених, а також утверджує довіру до судової системи. Обов'язок організації проведення судового засідання у кримінальному процесі покладено на голову суду. Втім належна

організація судового засідання загалом — це не тільки дії, які вживаються безпосередньо під час судового засідання, а й заходи, що передують. Так, несвоєчасне повідомлення учасників кримінального провадження про дату, час і місце проведення судового засідання може бути розглянуто як серйозне порушення права на доступ до правосуддя. Це право охоплюється змістом ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод і передбачає, що кожна особа повинна мати можливість бути належним чином поінформованою про судові процедури, щоб мати змогу захистити свої права.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/mkcorh.

13 серпня на сайті НААУ опублікована стаття голови Комітету Ганни Колесник «Несвоєчасний виклик захисника в судові засідання як грубе порушення прав обвинуваченого». Хоча обов'язок організації судового засідання у кримінальному процесі покладено на головуючого суддю, частину важливих функцій виконують і працівники апарату. Забезпечення обвинуваченому права на захист згідно зі статтями 129 Конституції та 7 Кримінального процесуального кодексу є однією з основних засад судочинства. Європейські стандарти також закріплюють правило, згідно з яким кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має право використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд (ч. 3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод). Отже, обвинувачена особа, обравши собі адвоката, погодивши позицію захисту, об'єктивно і справедливо розраховує на те, що саме цей адвокат захищатиме її під час судових засідань.

Розпочинаючи роботу з клієнтом, адвокати подають до суду документи, що підтверджують їх повноваження на здійснення захисту цієї особи. Тож суд зазвичай володіє вичерпною інформацією щодо кількості захисників та має їх контактну інформацію з метою повідомлення про проведення судових засідань. Судові виклики та повідомлення у справах, які перебувають у провадженні судді, забезпечує секретар судового засідання. Це прямо передбачено його Типовою посадовою інструкцією, затвердженою наказом Державної судової адміністрації України від 20.07.2005 № 86. Він також оформлює відповідні заявки до органів внутрішніх справ, адміністрації місць попереднього ув'язнення про доставку до суду затриманих і підсудних осіб. І за правилами ч. 9 ст. 135 КПК особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього іншим шляхом не пізніше ніж за три дні до дня, коли вона зобов'язана прибути за викликом. На практиці завчасний виклик здійснюється не завжди.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/muikck.

16 серпня на сайті НААУ опублікована новина стосовно проекту Закону № 11420 від 19.07.2024 «Про внесення змін до статті 45 Закону України «Про Національну поліцію» щодо вдосконалення правових підстав і особливостей застосування спеціальних засобів». У Комітеті проаналізували таку ініціативу та відзна-

чили, що значення затримання полягає в запобіганні ухилення особи від слідства і суду, припиненні його кримінально-протиправної діяльності, запобіганні фальсифікації доказів. При цьому в переважній більшості випадків поліція не володіє інформацією про особу, яку планує затримати, крім як її імені і підстав затримання. І якщо у процесі затримання представник поліції вирішить застосувати до особи з певними захворюваннями, які не є очевидними, електрошоковий пристрій, то це потягне різке погіршення стану її здоров'я або навіть смерть. Так, застосування електрошочкових пристроїв може бути небезпечним, наприклад, при онкологічних захворюваннях (загроза стимулювання зростання та прогресування пухлин або метастазів), серцевих захворюваннях (ризик ураження серця), неврологічних розладах (вплив на нервову систему). Важливо, щоб правоохоронні органи були обізнані про ці ризики та уникали застосування електрошочкерів щодо осіб, якщо стан їх здоров'я не встановлений.

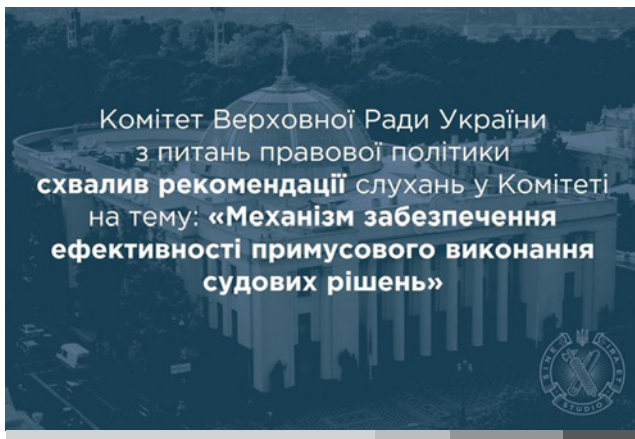
Детальніше за посиланням: URL: surl.li/tignfy.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ

17 липня члени Комітету узяли участь у вебінарі АПВУ на тему «Актуальна судова практика з питань примусового виконання рішень». Лектори заходу — судді Великої Палати Верховного Суду Олег Ткачук, Сергій Мартев та Олександр Банасько, розповіли про практику Верховного Суду у справах, пов'язаних із виконанням рішень судів та про роль судового контролю на стадії виконання судових рішень, юрисдикційність спорів щодо оскарження дій державних чи приватних виконавців, процедуру заміни сторони виконавчого провадження, розгляд скарг на дії виконавців у межах справи про банкрутство, дію мораторію у виконавчому провадженні, розмір основної винагороди приватного виконавця.

У липні голова Комітету **Олександр Черних** долучився до розроблення рекомендацій щодо реформування системи примусового виконання рішень. Основними напрямками майбутнього реформування системи визначено:

— перехід до повноцінної змішаної моделі шляхом зрівняння повноважень державних і приватних виконавців;

- перегляд механізму державних гарантій виконання судових рішень;
- перегляд чинних мораторіїв на примусове стягнення боргу, у тому числі тих, які були запроваджені у період воєнного стану;
- запровадження ефективних сучасних інструментів виявлення майна боржника та забезпечення виконання судового рішення;
- запровадження ефективного механізму примусового виконання рішень немайнового характеру, зокрема державними органами;
- запровадження законодавчих стимулів для добровільної сплати боргу боржником;
- посилення ролі інформаційних систем у виконавчому провадженні, зокрема у питанні розшуку, арешту та стягнення майна боржника.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ

1 липня головою Комітету було призначено адвоката, члена РАУ від Чернівецької області **Анатолія Тельмана**. **Тетяна Андріанова**, яка очолювала цей Комітет, стала заступником голови.

А. Тельман має 21-річний досвід адвокатської діяльності та навички практичного психолога. Під час роботи він неодноразово стикався з гендерною дискримінацією як в адвокатському середовищі, так і в системі правосуддя. На посаді голови Комітету обіцяє зосередити діяльність на вивченні проблематики проявів гендерної дискримінації, аналізі гендерних розбіжностей в адвокатській спільноті.

«З власного досвіду знаю, що далеко не всі адвокати можуть визначитися з асоціаціями поняття гендеру. Більшість відзначає, що стать для клієнта значення не має», — зауважив адвокат.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/fxwyaax.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА І ПРОЦЕСУ

У санкції ст. 336 Кримінального кодексу, яка сьогодні передбачає лише позбавлення волі від трьох до п'яти років, можуть з'явитися штраф, а також громадські та виправні роботи.

Відповідний проєкт Закону про встановлення видів покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, зареєстрований у Верховній Раді за № 11260.

Ухиянт не становить небезпеки для суспільства, оточення та окремих людей (саме така небезпека є однією з основних причин ізоляції особи).

Це дозволить зекономити бюджетні, матеріальні та людські ресурси держави, спрямовуючи вивільнені у такий спосіб ресурси, зокрема, на забезпечення обороноздатності.

Штрафи та виправні роботи — це додаткові надходження до бюджетів.

У Комітеті, проаналізувавши положення проєкту, підтримали таку ініціативу. Зокрема, там звернули увагу, що на практиці переважна більшість призначених покарань — це обмеження волі з іспитивним строком від одного до трьох років. Таке покарання не досягає мети, встановленої статтею 50 КК (кара, виправлення засуджених, запобігання вчиненню нових правопорушень), держава не отримує компенсації за кошти, витрачені на досудове розслідування, судове провадження та виконання покарання (за даними Міністерства юстиції, вартість утримання в місці несвободи однієї особи в 2024 році становить 188,6 тис. гривень).

Крім того, виправлення і ресоціалізація особи, у тому числі для проходження надалі військової

служби, значно зростають у випадку застосування більш м'якого виду.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/kjfmndn.

Розглядати адвокатуру як частину системи військової юстиції недоречно, бо це суперечить основоположним принципам інституту, незалежного від держави.

На це у зауваженнях до проєкту Закону № 11306 від 29.05.2024 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення та посилення самостійності Воєнної поліції України та Спеціалізованої воєнної прокуратури» звернув увагу Комітет Національної асоціації адвокатів України з питань кримінального права та процесу.

Документом передбачається внесення змін до низки законів. Зокрема, Закон України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України» викладається у новій редакції — «Про Воєнну поліцію України». На думку автора законодавчої ініціативи, пропонувані зміни забезпечать комплексне вирішення питання створення та функціонування Воєнної поліції України та Спеціалізованої воєнної прокуратури. Загалом законопроект подається як частина цілісного підходу до створення повноцінної системи органів Військової юстиції України.

У зв'язку із цим в НААУ нагадали, що військо (у загальній сукупності як ЗСУ, так і інші військові формування) є не тільки оборонним елементом, але й політичним, складовою державного апарату. Адвокатура, хоча і належить до системи правосуддя відповідно до Конституції України, однак за своєю природою є самоврядною професійною організацією, яка залишається незалежною від держави та політичних процесів.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/kksddk.

Законодавча ініціатива з упровадження механізмів звільнення військовослужбовців Збройних Сил від кримінальної відповідальності за вчинення військового кримінального правопорушення заслуговує на підтримку. Водночас вона містить дискусійні положення.

На це звернули увагу в Комітеті НААУ за підсумками аналізу проєкту Закону від 06.06.2024 № 11322 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти встанов-

леного порядку несення або проходження військової служби під час дії воєнного стану».

Документом, зокрема, пропонується доповнити ст. 401 КПК умовами, за яких особа, яка вперше вчинила злочин, передбачений ст. 407 (самовільне залишення військової частини або місця служби) або ст. 408 (дезертирство) Кримінального кодексу може бути звільнена від кримінальної відповідальності:

1) до закінчення досудового розслідування вона добровільно заявила слідчому чи прокурору про намір повернутися до військової частини або місця служби для продовження проходження військової служби;

2) командир (начальник) військової частини (установа) надав згоду на продовження проходження військової служби такою особою.

Зважаючи на положення ст. 44 Кримінального кодексу, в НААУ вважають, що конструкція норми «особа може бути звільнена від кримінальної відповідальності» має бути замінена на «особа звільняється від кримінальної відповідальності».

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/zquarg.

Кримінальний процесуальний кодекс, дійсно, потребує уточнення компетенції дізнавача, органу дізнання та керівника цього органу. Разом з тим їхні повноваження мають узгоджуватися з формою, в якій здійснюється розслідування кримінальних проступків.

Відповідні зауваження і пропозиції до проєкту Закону від 21.06.2024 № 11365 «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення дізнання та судового розгляду кримінальних проступків» підготували у Комітеті НААУ.

З 1 липня 2020 року в Україні було запроваджено інститут досудового розслідування кримінальних проступків (дізнання). Але під час практичного застосування відповідних положень законодавчих актів було виявлено низку проблем, пов'язаних із реалізацією повноважень дізнавачів, процесуальних строків та інших процедурних аспектів розслідування проступків у формі дізнання. У зв'язку із цим і був підготовлений згаданий проєкт.

У НААУ загалом підтримали цю законодавчу ініціативу, водночас зауважили, що окремі положення проєкту потребують удосконалення.

Так, наприклад, змінами до КПК пропонується визначити дізнавача, як одного із суб'єктів, що ініціює

питання відсторонення особи від посади (доповнення до ст. 155 — 157). Водночас, за загальними положеннями, відсторонення від посади може бути здійснено лише щодо особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину (ст. 154). У зв'язку із цим нагадаємо, що відповідно до ст. 12 Кримінального кодексу кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки і злочини. Проступком є діяння, за вчинення якого КК передбачене основне покарання у вигляді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/labszz.

Адвокат, який здійснює представництво інтересів юридичної особи, також має вважатися захисником у розумінні статті 45 Кримінального процесуального кодексу.

Відповідне уточнення цієї статті пропонує проєкт Закону № 11443 від 25.07.2024 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо приведення у відповідність з міжнародними стандартами відповідальності юридичних осіб за вчинення корупційних кримінальних правопорушень».

На думку авторів ініціативи, участь представника юридичної особи у таких провадженнях є обов'язковою. Представники повинні користуватися правами та обов'язками осіб, які належать до сторони кримінального провадження з боку захисту. Представником не може бути особа, яка має або мала будь-який процесуальний статус у цьому кримінальному провадженні. Представник має право використовувати засоби захисту, передбачені КПК та іншими законами, з метою забезпечення реалізації законних інтересів юридичної особи.

Пропонується визначити, що одночасно брати участь у досудовому розслідуванні та судовому розгляді можуть не більше п'яти представників юридичної особи.

Представник може бути залучений юридичною особою до участі у кримінальному провадженні з моменту винесення прокурором, слідчим за погодженням з прокурором, постанови про здійснення кримі-

нального провадження щодо застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб у спеціальному порядку.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/jwzvkk.

Розумний строк розгляду справ, безумовно, є одним із важливих критеріїв справедливого суду. Втім інструменти забезпечення оперативності кримінального провадження, що пропонуються державою, не повинні обмежувати права громадян.

Комітет НААУ не підтримав проєкт Закону № 11387 від 28.06.2024 «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення поваги до суду та оперативності розгляду кримінального провадження судом».

Метою прийняття закону автори ініціативи називають зменшення проявів неповаги до суду, а також подолання проблеми безпідставних неявок учасників кримінального провадження на судові засідання, що зумовлює порушення розумних строків розгляду справ.

Для її досягнення пропонується переглянути систему стягнень, що застосовуються за неповагу до суду та за невиконання учасниками своїх процесуальних обов'язків, скоротити перелік учасників судового провадження, участь яких у підготовчому судовому засіданні є обов'язковою, та деякі інші заходи.

Також документом передбачена нова норма, згідно з якою неприбуття на підготовче судове засідання потерпілого, його представника та законного представника, цивільного позивача, його представника та законного представника, цивільного відповідача та його представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, які були належним чином повідомлені про дату, час і місце засідання, не перешкоджає вирішенню питань, пов'язаних з підготовкою до судового розгляду, крім випадків, коли суд визнає їх участь необхідною для прийняття рішення, передбаченого у ч. 3 ст. 314 КПК.

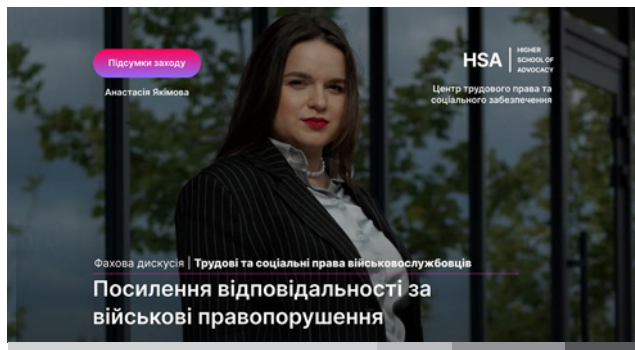
У Комітеті НААУ переконані, що такі зміни призведуть до обмеження прав громадян, які є учасниками кримінального провадження, відтак вони не можуть бути підтримані в запропонованій редакції.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/fcnorn.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

24 червня у ВША НААУ відбулася фахова дискусія на тему «Трудові та соціальні права військовослужбовців», спікером якої виступила член Ради Комітету **Анастасія Якімова**.

Лектор зауважила, що вказаним законом у новій редакції були викладені статті 210 та 210-1 КУпАП.

Так, зокрема, за порушення призовниками, військово-вобов'язаними, резервістами правил військового обліку:

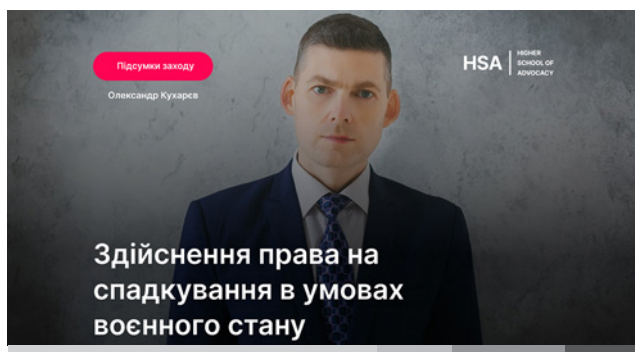
1) у мирний час санкція статті передбачає накладення штрафу від 3400 до 5100 грн;

2) за повторне протягом року вчинення порушення санкція передбачає накладення штрафу від 5100 до 8500 грн;

3) за вчинення дій в особливий період санкція передбачає накладення штрафу від 17000 до 25500 грн.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/mhtvbj.

25 червня у ВША НААУ відбувся вебінар на тему «Здійснення права на спадкування в умовах воєнного стану», спікером якого виступив радник Комітету **Олександр Кухарєв**.

Звернув увагу лектор на те, як воєнний стан вплинув на сферу спадкового права. Так, на час дії воєнного стану відповідно до пункту 3 постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 року № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» перебіг строку для прийняття спадщини або відмови від її прийняття було зупинено, але не більше ніж на чотири місяці. Однак з 18.06.2023 зазначену норму скасовано (постанова Кабінету Міністрів України від 09 травня 2023 року № 469). Тобто наразі діє загальний строк прийняття спадщини — 6 місяців.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/aezpbq.

12 липня на сайті НААУ була опублікована стаття члена Ради Комітету **Вікторії Кучерявенко** на тему «Викривач поширив у медіа недостовірну інформацію: вимагати спростувати чи відповісти?».

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/nzwhtn.

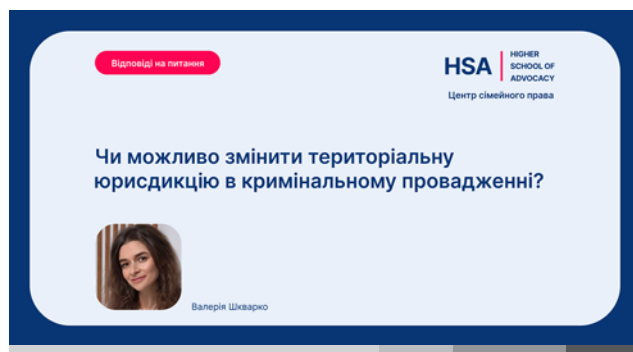
15 липня на сайті НААУ були опубліковані зауваження та пропозиції Комітету до проекту Закону № 11368.

На думку Комітету, більш доречним убачається залишити абзац перший у чинній редакції, а другий відкоригувати таким чином: «У разі коли в позовній заяві об'єднано дві і більше вимог немайнового характеру, судовий збір сплачується у розмірі як за одну вимогу немайнового характеру». У такому разі буде дотримано принцип правової визначеності, а також розширено можливості для захисту цивільних прав та інтересів особи.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/auceof.

16 липня в межах рубрики ВША НААУ #Відповідінапитання, секретар Комітету **Валерія Шкварко** відповідає на питання «Чи можливо змінити територіальну юрисдикцію в кримінальному провадженні?».

Відповідь лектора за посиланням: URL: surl.li/ddavgt.

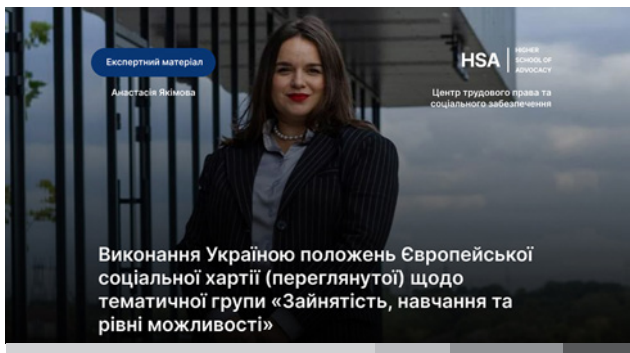

19 липня на сайті НААУ була опублікована стаття члена Ради Комітету **Вікторії Кучерявенко** на тему «Чи можна згадувати ім'я публічної особи до вироку у справі?».

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/wphqhk.

24 липня на сайті ВША НААУ був опублікований експертний матеріал члена Ради Комітету **Анастасії Якімової** на тему «Виконання Україною положень ЄСХ (переглянутої) щодо тематичної групи «Зайнятість, навчання та рівні можливості».

За наслідками проведеної роботи Анастасія Якімова поділилася своїми короткими коментарями.

Вказані статті Європейської соціальної хартії (переглянутої) встановлюють:

стаття 18 «Право займатися прибутковою діяльністю на території держав інших Сторін»;

стаття 20 «Право на рівні можливості»;

стаття 24 «Право на захист у разі звільнення».

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/yldbvc.

26 липня на сайті НААУ була опублікована стаття члена Ради Комітету **Анастасії Якімової** на тему «Неефективність способу захисту порушеного права як підстава для відмови в позові».

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/ebtyxb.

30 липня на сайті НААУ була опублікована стаття секретаря Комітету **Валерії Шкварко** на тему «Необізнаність про наявність заповіту виправдовує пропуск строку прийняття спадщини».

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/bgicz0.

2 серпня на сайті НААУ була опублікована стаття члена Ради Комітету **Вікторії Кучерявенко** на тему

«Чи може держслужбовець стягнути моральну шкоду за поширення фейків?».

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/vvchoi.

8 серпня на сайті НААУ були опубліковані зауваження та пропозиції Комітету до проєкту Закону № 11134.

Документом пропонується закріпити у ст. 268 ЦК норму, відповідно до якої позовна давність не поширюватиметься на вимогу про відшкодування майнової шкоди, завданої державі, АРК або територіальній громаді внаслідок вибуття з їх власності майна в результаті незаконних рішень, дій, бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їх посадових або службових осіб.

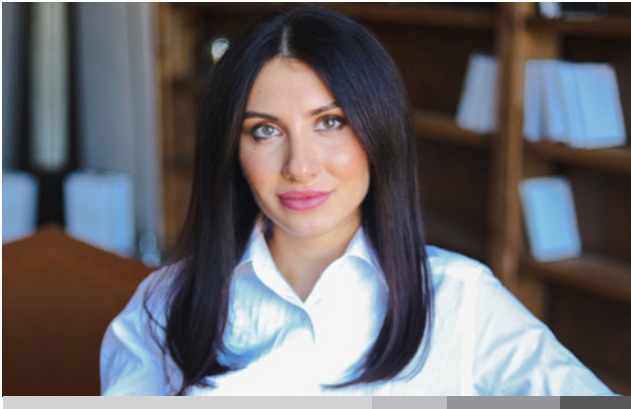
Але Комітет звертає увагу, що за загальним правилом ст. 2 ЦК держава набуває і здійснює цивільні права та обов'язки через органи державної влади та діє у цивільних відносинах на рівних правах з іншими учасниками цих відносин.

Тож зміни звуться коло суб'єктів, які можуть звернутися за захистом своїх прав без застосування строків позовної давності, що обмежує право на судовий захист і порушує принцип рівності.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/whpfgv.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ІТ-ПРАВА

5 липня на сайті НААУ опублікована стаття члена Комітету Катерини Струкової «Як повернути кошти, вкрадені з кредитної картки». Найбільш поширеною формою шахрайства з банківськими картками є несанкціоновані транзакції, коли злочинець отримує доступ до інформації про банківську картку і використовує її для покупок без згоди власника. Це може статися через недобросовісний бізнес або неналежний захист інформації. Постачальники платіжних послуг, які займаються збором, обробленням і зберіганням даних користувачів щодо банківських карток, мають відповідати регуляторним вимогам ЄС та українського законодавства. У ЄС такі послуги регулюються Директивою про платіжні послуги 2 (PSD2), яка зобов'язує платіжні установи бути ліцензованими та відповідати вимогам безпеки для забезпечення захисту даних користувачів. Також установи електронних грошей можуть обробляти дані відповідно до Директиви про електронні гроші (EMD2), а кредитні установи (банки) — згідно

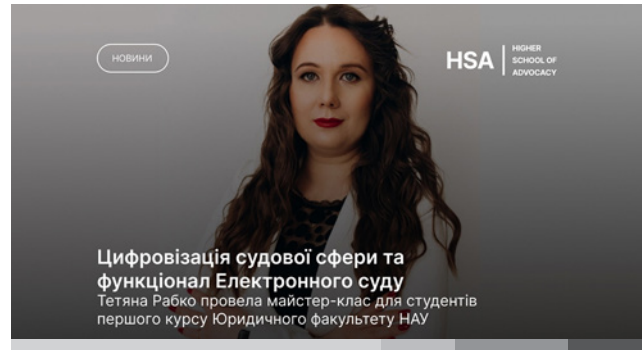

з Директивою про вимоги до капіталу (CRD IV). Будь-який суб'єкт, що обробляє персональні дані в ЄС, повинен дотримуватися вимог Загального регламенту захисту даних (GDPR) для забезпечення конфіденційності та захисту даних. В Україні ці відносини регулюються Законом України «Про платіжні послуги», який передбачає реєстрацію та ліцензування Нацбанком постачальників платіжних послуг. Банки та фінансові установи мають право на оброблення даних банківських карток відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність», а платіжні процесори повинні відповідати стандартам безпеки платіжних карток (PCI DSS). Постачальники платіжних послуг мають забезпечувати безпеку оброблення даних через впровадження технологій, таких як 3D Secure, що дає додатковий рівень захисту для онлайн-платежів і методів шифрування для захисту конфіденційної інформації під час її передачі та зберігання. Також для підвищення безпеки транзакцій застосовується багатофакторна аутентифікація (MFA). Недотримання встановлених вимог збільшує ризики шахрайських дій. Проте високі комісії для торговців іноді можуть спонукати постачальників платіжних послуг до ігнорування деяких правил безпеки. І це створює вразливості в системі.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/rqnkcu.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА ТА КІБЕРБЕЗПЕКИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Заступниця голови Комітету **Тетяна Рабко** за червень — серпень опублікувала 9 оглядів судової практики з питань електронного судочинства та публікацій і провела 5 вебінарів і майстер-класів, серед яких:

Майстер-класи та вебінари:

Майстер-клас на тему «Цифровізація судової сфери та функціонал Електронного суду»;

09.07 вебінар «Електронні докази і тенденції судової практики»;

18.07 вебінар на тему «Як уникнути помилок при роботі в Електронному суді?»;

31.07 вебінар на тему «Можливості електронного судочинства для юридичних осіб»;

13.08 вебінар на тему «Діджиталізація судової роботи. Нові реалії у роботі адвоката».

Огляди судової практики та публікації:

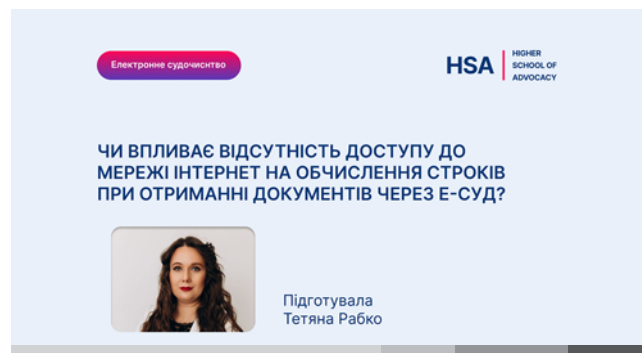
— Огляд судової практики у сфері електронного судочинства;

— Участь особи, яка тримається в установі попереднього ув'язнення, у судовому провадженні дистанційно;

— Перевірка судом наявності в адвоката електронного кабінету у підсистемі «Електронний суд»;

— Дотримання порядку звернення до суду в електронній формі;

— Чи впливає відсутність доступу до мережі «Інтернет» на обчислення строків при отриманні документів через е-суд?

- Проблемні питання, які виникають під час роботи в Електронному суді, та поради щодо їх врахування;
- Аналіз судової практики у сфері електронного судочинства;
- Огляд судової практики щодо подання клопотання через е-суд як додатка;
- Неявка учасників до судового засідання в режимі відеоконференції в огляді судової практики.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

24 липня в межах рубрики ВША НААУ #Відповіді на питання заступник голови Комітету **Сергій Барбашин** відповідає на питання «Хто має право на реєстрацію винаходу?».

Україна, як і багато інших країн, визначає конкретні умови та критерії для осіб, які можуть здійснити реєстрацію винаходу та отримати патент на нього. Це створює чітке правове середовище для захисту прав винахідників і стимулює технологічний прогрес. Розгляньмо, хто має право на реєстрацію винаходу та які обмеження існують відповідно до Закону України «Про охорону прав на винаходи та корисні моделі».

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/iqghrr.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ БІЗНЕСУ ТА ІНВЕСТИЦІЙ

У липні заступник голови Комітету **Сергій Лисенко** та секретар Комітету **Кирило Кузнецов** спільно із заступником голови Комітету НААУ з питань аграрного, земельного та довкілевого права **Дмитром Навроцьким** здійснили правовий аналіз законопроектів про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо відповідальності за шкоду, завдану державі, Автономній Республіці Крим та територіальній громаді, і посилення захисту прав добросовісного набувача (реєстр. № 11134), про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо удосконалення механізму захисту права власності (реєстр. № 11185), про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо захисту прав власності добросовісного набувача (реєстр. № 11233).

Висловлені зауваження та пропозиції були надіслані голові підкомітету з питань діяльності органів юстиції, органів виконання покарань та пробації Комітету Верховної Ради України з питань правової політики Ігорю Фрісу.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ МИТНОГО ТА ПОДАТКОВОГО ПРАВА

У **червні** Комітет здійснив правовий аналіз законопроекту про внесення змін до Податкового кодексу України щодо встановлення спеціального збору за резервування. Комітет вважає, що перш за все потрібно визначити, яка кількість осіб в Україні має претендувати на бронювання. Ця інформація допоможе оцінити обсяг потенційних надходжень до державного бюджету від сплати збору. Однак важливо також зрозуміти, які джерела фінансування будуть використовуватися для покриття витрат роботодавців на сплату цього збору.

Якщо більшість заброньованих осіб отримуватимуть заробітну плату за рахунок фінансування з державного бюджету України, виникає ризик, що цей збір не призведе до реального збільшення надходжень до державного бюджету. Фактично держава буде фінансувати видатки на сплату цього збору з одного джерела і надалі отримувати ці ж кошти до бюджету. Це може створити ситуацію, в якій збір стає механізмом переміщення коштів всередині державного бюджету без створення додаткового економічного ефекту.

Отже, для оцінки ефективності запропонованого економічного бронювання необхідно врахувати:

- 1) кількість осіб, що можуть бути заброньовані;
- 2) джерела фінансування роботодавцями збору;
- 3) потенційні фінансові наслідки для державного бюджету.

Зважаючи на вищезазначене, надання економічного обґрунтування є необхідним кроком для всебічного аналізу цього законопроекту. Це дозволить зробити обґрунтований висновок про доцільність та ефективність запровадженого збору за бронювання військовозобов'язаних і уникнути можливих негативних фінансових наслідків для державного бюджету.

У **липні** на прохання Конституційного суду Комітет висловив позицію на конституційну скаргу про відповідність Конституції України (конституційності) статті 472 Митного кодексу України.

Комітет вважає, що конституційна скарга Михайла Каланчі є цілком обґрунтованою, а положення частини першої статті 472 Митного кодексу України слід визнати неконституційними, адже це сприятиме захисту прав громадян і зміцненню правової держави в Україні.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ВЗАЄМОДІЇ ІЗ ЗМІ

Проти адвоката, який працював на посаді інспектора у прокуратурі та одночасно отримував доручення від системи безоплатної правничої допомоги і виконував їх у суді, порушено дисциплінарну справу.

Рішення про наявність ознак дисциплінарного проступку та порушення справи ухвалила Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури під час засідання 27 червня, передає «Закон і Бізнес».

Нагадаємо, під час розгляду у Переяслав-Хмельницькому міськрайонному суді Київської області кримінального провадження прокурор звернулася з клопотанням про відвід захиснику обвинуваченого, оскільки їй стало відомо, що адвокат є діючим штатним працівником Київської обласної прокуратури.

Цього адвоката було призначено у кримінальну справу за дорученням Регіонального центру з надання безоплатної вторинної допомоги і він діяв на підставі чинного свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю.

Проаналізувавши законодавство, суд дійшов висновку, що одночасне здійснення адвокатом захисту обвинуваченого у кримінальному провадженні, в якому державне обвинувачення підтримується прокурорами Київської обласної прокуратури, та обіймання ним посади старшого інспектора у цій же прокуратурі суперечить інтересам обвинуваченого та відвів захисника.

Після появи публікації про таку ухвалу суду (справа № 373/1993/21) голова Комітету Олексій Шевчук звернувся до КДКА Житомирської області зі скаргою на поведінку адвоката. Але там не побачили ознак дисциплінарного проступку. Це рішення було оскаржене до ВКДКА, де, перевіrivши відомості, таки порушили дисциплінарну справу.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/ikjzxi.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ

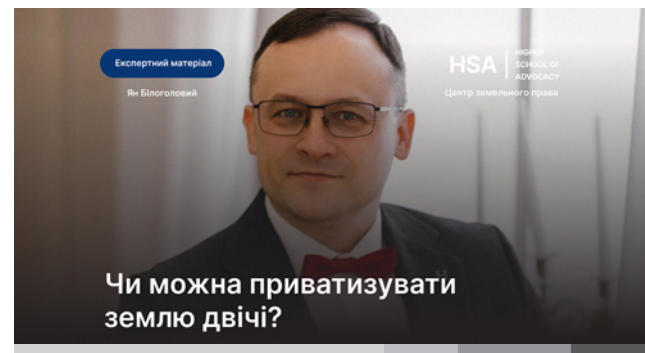
28 червня на сайті НААУ опублікована новина стосовно надання безоплатної вторинної правничої допомоги, яка припинятиметься за рішенням центру з надання безоплатної правничої допомоги, у тому числі у разі, якщо кримінальне провадження, в якому особі надається безоплатна вторинна правничої допомога, зупинено. 28 червня у зв'язку з офіційним опублікуванням набрав чинності Закон від 23.05.2024

№ 3757-IX «Про внесення зміни до статті 23 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» щодо уточнення підстав припинення надання безоплатної вторинної правничої допомоги». Проект цього Закону раніше був підготовлений у НААУ, запропонований підкомітету з питань організації та діяльності адвокатури, органів надання правової допомоги Комітету ВР з питань правової політики та був унесений народними депутатами до парламенту (проект № 11186). Ним вирішена проблема оплати послуг адвокатам БПД. Адже в окремих випадках, передбачених ст. 335 КПК (обвинувачений ухилювався від явки до суду або захворів на психічну чи іншу тяжку тривалу хворобу, яка виключає його участь у судовому провадженні, або був призваний для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період), суд зупиняв судове провадження (відповідно до моменту розшуку обвинуваченого, його видужання або звільнення з військової служби).

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/dciaru.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ АГРАРНОГО, ЗЕМЕЛЬНОГО ТА ДОВКІЛЕВОГО ПРАВА

У червні на сайті ВША НААУ був опублікований експертний матеріал члена Ради Комітету **Яна Білоголового** на тему «Чи можна приватизувати землю двічі?».

Таке питання є актуальним, наприклад, під час безоплатного отримання землі для ведення особистого селянського господарства. Водночас механізм використання норм земельного законодавства є складним і потребує детального роз'яснення.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/ltnigg.

26 червня на сайті НААУ були опубліковані зауваження та пропозиції Комітету до проекту Закону № 9549.

Передбачені документом спрощення охоплюють зміну цільового призначення земельних ділянок, встановлення сервітутів для розгортання та експлуатації електронних комунікаційних мереж та/або їх інфраструктури, скорочення строку розгляду клопотань на розроблення проєктів землеустрою та застосування мовчазної згоди в разі недотримання цих строків, визначення строку для укладення договорів оренди таких земельних ділянок і процедури оцінки останніх.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/uislyu.

22 липня у ВША НААУ відбувся вебінар, присвячений огляду найактуальніших новел судової практики у сфері земельного права. Лектором заходу виступив заступник голови Комітету **Дмитро Навроцький**.

Спікер привернув увагу учасників на постанови Верховного Суду щодо таких питань:

належного способу захисту земель лісового фонду — постановова ВС КЦС від 10 квітня 2024 року у справі № 369/4557/22.

Метою позову про витребування майна (незалежно від того, на підставі приписів яких статей ЦК України цю вимогу заявив позивач), є забезпечення введення власника-позивача у володіння майном, якого він був незаконно позбавлений. Так, у випадку спору щодо нерухомого майна означене введення полягає у внесенні запису (відомостей) про державну реєстрацію за позивачем права власності на відповідне майно.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/ygzogj.

23 липня на сайті ВША НААУ був опублікований експертний матеріал члена Ради Комітету **Яна Білоголового** на тему «Момент виникнення права на участь у товаристві під час спадкування корпоративних прав».

На консультацію звернувся клієнт зі складною і водночас цікавою ситуацією, яку потрібно було проаналізувати та оцінити перспективи звернення до суду.

Клієнт повідомив таку фактуру: учасник товариства з обмеженою відповідальністю (особа 1) помер та з моменту відкриття спадщини його сином (особа 2) подано заяву нотаріусу про прийняття спадщини.

Через декілька місяців син (особа 2) придбав в одного з учасників товариства (особа 3) його частку у повному обсязі.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/qkrpqj.

12 серпня на сайті НААУ було опубліковано огляд практики Верховного Суду із земельних спорів за I півріччя 2024 року, який підготували заступник голови **Дмитро Навроцький** та член Ради Комітету **Віталій Жадобін**.

У збірнику відображені правові позиції Верховного Суду при вирішенні справ щодо:

- підстав звернення прокурора до суду;
- порушення умов договору оренди землі в частині систематичного невнесення орендної плати;
- зміни землекористувачем виду цільового призначення земельної ділянки;
- переходу права на оренду земельної ділянки нового власника;
- визнання недійсним державного акта на право власності на земельну ділянку;
- підстав для відмови у затвердженні проєкту землеустрою;
- скасування державного акта на право приватної власності на землю тощо.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/bsmxvd.

19 серпня на сайті НААУ були опубліковані зауваження та пропозиції Комітету до проєкту Закону № 11430.

На думку Комітету НААУ, для вирішення проблем, поставлених за мету авторами законодавчої ініціативи, ухвалювати новий закон не потрібно. Адже відповідні норми права у сфері регулювання земельних відносин територіальними громадами вже існують. Їх необхідно лише виконувати.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/ус2х86п9.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ БУДІВЕЛЬНОГО ПРАВА

25 червня на сайті НААУ опублікована новина щодо аналізу Закону № 11161 від 10.04.2024 «Про внесення змін до Закону України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України» щодо компенсації знищеного

чи пошкодженого майна, що знаходиться на територіях ведення активних бойових дій або тимчасово окупованих Російською Федерацією». У Комітеті, проаналізувавши проєкт, погодилися з необхідністю захисту такої категорії громадян, які внаслідок окупації чи ведення активних бойових дій втратили житло. Відтак, вважають у НААУ, перелік отримувачів компенсації за пошкоджені / знищені об'єкти нерухомого майна, визначений ст. 2 Закону, має бути доповнений фізичними особами, які є власниками нерухомого майна на таких територіях.

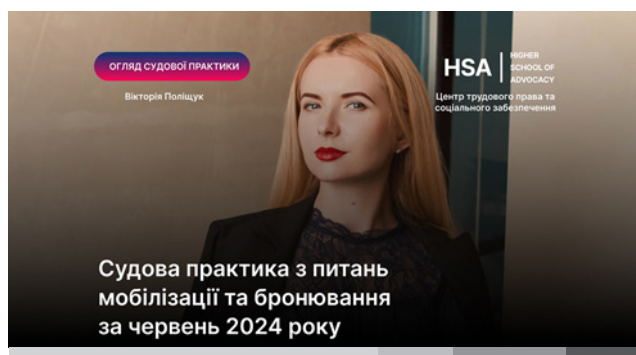
Детальніше за посиланням: [URL: surl.li/nondwj](https://surl.li/nondwj).

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ТРУДОВОГО ПРАВА

Публікації та вебінари членів Ради Комітету:

Вікторія Поліщук:

- Огляд судової практики з питань ведення військового обліку та бронювання за червень 2024 року;
- вебінар — Взаємовідносини роботодавців з мобілізованими та демобілізованими працівниками: основні виклики з практики;
- вебінар — Аналіз судової практики з питань соціального захисту військовослужбовців;
- Як факт перебування у полоні впливає на трудові відносини? Аналіз судової практики;
- Соціальні права військовослужбовців та членів їх родин: аналіз судової практики за липень 2024 року;
- Судова практика з питань, які виникають у разі смерті військовослужбовців;
- Правові новини у сфері трудового права та соціального забезпечення за липень 2024 року;
- Судова практика з питань бронювання та мобілізації за липень 2024 року;

- Судова практика з трудових спорів за липень 2024 року;

- Аналіз постанови Верховного Суду щодо виплати грошової компенсації за належне для отримання військовослужбовцям та членам їх сімей житла;
- Аналіз постанови ВС щодо одноразової грошової допомоги для дитини, яка зачата за життя військовослужбовця;
- Грошове забезпечення військовослужбовців: огляд судової практики.

Катерина Цветкова:

- Бронювання працівників. Основні правила.

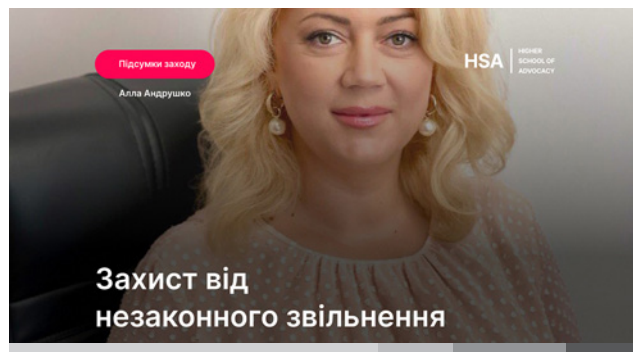

Наталія Кайда:

- Трудові права українців у Європі: особливості регулювання (директиви Ради ЄС).

Алла Андрушко:

- Поновлення на посаді та стягнення зарплати: ключові аспекти розглянула адвокат;
- вебінар на тему «Право на працю: трудові та цивільні договори»;
- Захист від незаконного звільнення;
- Практична допомога при скороченні штату.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

23 липня опубліковано статтю члена Комітету **Ірини Тодорич** на тему «Оформлення відстрочки від призову на військову службу: позиція ТЦК та судова практика».

«ТЦК не мають права відмовити у праві на відстрочку або не розглянути заяву військовозобов'язаного, посилаючись на неособисте подання заяви або на відсутність у військовозобов'язаного військового квитка встановленого зразка», — стверджує авторка. Детальніше за посиланням: URL: surl.li/sgcqbqk.

Примусова зміна підсудності справ, що розглядалися ліквідованим Окружним судом міста Києва, може звзунти доступ до правосуддя, адже обмежує безпосередню участь у судовому процесі.

Про це попередив Комітет НААУ за наслідками аналізу Закону від 16.07.2024 № 3863-IX «Про внесення зміни до пункту 2 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про ліквідацію Окружного адміністративного суду міста Києва та утворення Київського міського окружного адміністративного суду» щодо забезпечення розгляду адміністративних справ» (очікує на підпис Президента).

У зв'язку з ліквідацією ОАСК до Київського окружного адміністративного суду було передано нерозглянуті справи, а також передбачено прийняття та розгляд нових справ, підсудних окружному адміністративному суду, територіальна юрисдикція якого поширюється на місто Київ. Але це створило величезний обсяг нерозглянутих справ і тривале затримання реєстрації нових матеріалів у сукупності з іншими процесуальними документами, що подаються сторонами у справі.

Новим законом, зокрема, передбачається, що судом апеляційної інстанції щодо всіх справ, підсудних окружному адміністративному суду, територіальна юрисдикція якого поширюється на місто Київ, і переданих на розгляд та вирішення іншим окружним адміністративним судам України відповідно до цього Закону, є Шостий апеляційний адміністративний суд.

Комітет НААУ звернув увагу на те, що за приписами ч. 1 ст. 292 КАС судом апеляційної інстанції в адміністративних справах є апеляційний адміністративний суд, у межах територіальної юрисдикції якого розташований місцевий адміністративний суд (місцевий

загальний суд як адміністративний суд чи окружний адміністративний суд), що ухвалив рішення.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/zczhma.

МОЛОДІЖНИЙ КОМІТЕТ НААУ — «UNBA NEXTGEN»

20 — 23 червня відбулася щорічна літня конференція EYBA, на якій у зв'язку із завершенням річної каденції президент Європейської асоціації молодих адвокатів (European Young Bar Association) **Сергій Барбашин** перейшов на позицію Immediate Past President. Його заступниця (у Молодіжному Комітеті НААУ) **Юлія Сергет** була обрана секретарем EYBA.

Головна тема конференції — новий правовий світовий порядок. У рамках академічної частини висвітлювалися питання міжнародних викликів, зміцнення цифрової економіки в Європі та забезпечення правового регулювання діяльності міжнародних технологічних гігантів.

Сергій Барбашин звернув увагу на важливість оперативного реагування на всесвітні події, підбив підсумки своєї каденції та подякував європейським колегам за підтримку України. Він також нагадав про оновлений проєкт Task Force (безоплатна підтримка українських біженців за кордоном) і започаткування спільно з Молодіжним Комітетом серії воркшопів Recognition Accelerator. Крім того, на період воєнного стану в Україні українські учасники EYBA були звільнені від сплати членських внесків.

EYBA — європейська неприбуткова асоціація молодих юристів, яка була заснована у травні 1993 року. Організація об'єднує молоді асоціації юристів з усієї Європи в одну представницьку організацію, що забезпечує єдиний голос молодих юристів на континенті.

Молодіжний Комітет НААУ є членом EYBA з 2018 року. Українські адвокати представлені у правлінні EYBA з 2020 року. Сергій Барбашин був першим українським адвокатом, що увійшов до правління, він очолював асоціацію у 2023 — 2024 роках.

6 липня відбулася зустріч регіональних представників Молодіжного Комітету в Чернівецькій області із представником Комітету НААУ з питань трудового права Вікторією Поліщук. Учасники Молодіжного Комітету прослухали її доповідь про перспективи застосування норм Європейської Соціальної Хартії в Україні, а після навчальної частини на базі Чернівецького

готелю «Буковина» регіональні представники Молодіжного Комітету провели обговорення актуальних проблем захисту інтересів клієнтів з питань мобілізації та проходження військової служби. Вікторія Поліщук поділилася позитивним досвідом надання правової допомоги з бронювання працівників на підприємствах.

11 липня на сайті НААУ була опублікована стаття про власний досвід у професії регіонального представника Молодіжного Комітету у Чернігівській області Тетяни Веремій.

Молодіжний Комітет НААУ — UNBA NextGen та Комітет НААУ з питань гендерної політики продовжують публікувати статті в рубриці «Власний досвід у професії».

Суть публікацій полягає у розкритті адвокатами, членами рад комітетів інформації про мотиви обрання професії юриста чи розповідь про наставника, що допоміг інтегруватися у професію; опис першого досвіду участі у судовому засіданні; опис справи, що запам'яталася з власної практики, і життєве кредо.

Перегляд за посиланням: URL: surl.li/jiltaq.

16 липня у НААУ відбулася панельна дискусія для студентів на тему In-house vs External: куди податися юристу? Недоліки та переваги», ініціатором заходу якого виступив Молодіжний Комітет.

Куди молодому правнику краще йти працювати: до юридичної фірми чи на підприємство? Як визначитися з пріоритетами, реально оцінити свої можливості та максимально ефективно використати набуті знання?

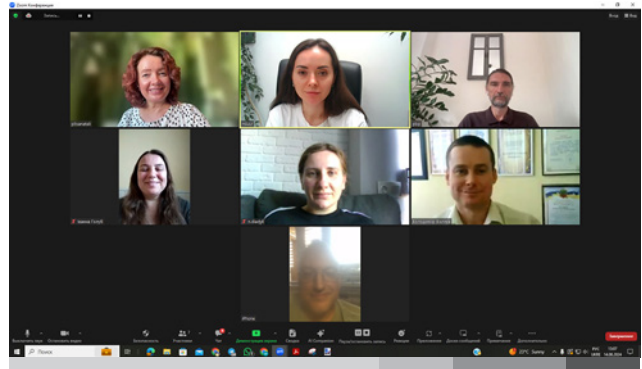
Про ці та інші питання говорили під час заходу представники Комітету та запрошені спікери.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/mvrfip.

30 липня відбулося засідання Молодіжного Комітету, під час якого члени Ради та регіональні представники підвели підсумки по діяльності та заходам, що було проведено, окреслили плани діяльності до кінця 2024 року.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ГУМАНІТАРНИХ ПИТАНЬ І ТВОРЧИХ ІНІЦІАТИВ

14 серпня відбулося онлайн-засідання Комітету, де обговорювалося виконання річного плану, зокрема питання щодо видання збірки адвокатської прози

та проведення творчих вечорів. Так, найближчим часом планується два творчі вечори в Києві та в Запоріжжі.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЕНЕРГЕТИЧНОГО ПРАВА

Окремі положення проєкту Закону № 11392 від 02.07.2024 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення господарської діяльності» щодо приєднання замовників до електричних мереж потребують доопрацювання.

На це звернув увагу Комітет НААУ, який здійснив правовий аналіз цього законопроєкту.

Надання права центральному органу виконавчої влади (Національній комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг) на власний розсуд встановлювати параметри, які визначають, чи належить той або інший об'єкт до стандартного приєднання у спосіб, не передбачений законом, є порушенням ст. 19 Конституції, відповідно до якої кожен орган державної влади, його посадова особа має діяти у межах та спосіб, передбачені законом. Тож параметри стандартного приєднання мають визначитися саме в Законі України «Про ринок електричної енергії», як це зроблено зараз. І протягом восьми років чинності цієї норми було доведено її ефективність. Також у Комітеті НААУ звернули увагу, що необхідність таких змін відсутня, а нова норма не була обґрунтована в пояснювальній записці до проєкту.

Фактично у Законі може з'явитися новий термін «створення потужності», що ставить питання про обсяг відповідних робіт, які повинні бути предметом договору. Крім цього, наділення замовника правом бути також замовником будівельно-монтажних і пусконаладжувальних робіт з будівництва електричних мереж породжує право власності на збудовані мережі.

Тут варто нагадати, що саме велика кількість абонентських мереж, які з'явилися після приєднання об'єктів до електричних мереж, стала основною причиною внесення змін до законодавства в електроенергетиці та газових мережах у 2012-му році. Після них оператори систем розподілу та передачі надавали послугу з приєднання, а право власності на новозбудовані мережі набували саме оператори систем, а не замовники.

Тому звертають увагу в НААУ: внесення таких змін створить проблеми у питанні прав власності на збудовані або реконструйовані інженерні мережі. Наслідком цього стануть проблеми в їх експлуатації.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/escpyrv.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ВИБОРЧОГО ПРАВА

Реформа з децентралізації, забезпечення політичних прав на повоєнних виборах та удосконалення законодавчої бази відповідно до європейських стандартів є ключовими питаннями демократичного врядування в Україні.

2 — 3 липня про них говорили під час третього Діалогу високого рівня «Добре демократичне врядування в Україні: досягнення, виклики та шлях вперед у повоєнний період», який проходив у Страсбурзі (Франція). До складу парламентсько-урядової делегації, яка брала участь у заході, увійшла член Ради Комітету **Тетяна Сав'як**.

Цей діалог оцінюється як надзвичайно важливий для євроінтеграційного шляху України.

«Під час діалогу ми зосередили нашу увагу на обговоренні перспективи реформ, удосконалення та приведення у відповідність із європейськими стандартами нашої законодавчої бази. Зокрема, ключові теми, які піднімали з колегами, — це децентралізація та вибори, що є фундаментальними аспектами демократії, особливо у післявоєнний період», — зазначив очільник української делегації — Перший заступник Голови Верховної Ради **Олександр Корнієнко**.

Ним та заступником Генерального секретаря Ради Європи Бйорн Берге була підписана спільна декларація, яка, зокрема, засудила російське вторгнення в Україну та засвідчила підтримку досягнення стійкого та справедливого миру, що ґрунтується на українській формулі.

Учасники діалогу переконані, що обговорення, які спрямовані на забезпечення реалізації виборчих прав,

інших політичних та похідних прав у контексті повоєнних виборів, зроблять важливий внесок в організацію безпечних, вільних та чесних виборів, як тільки це стане можливим.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/rtczce.

15 липня опубліковано статтю голови Комітету **Алли Басалаєвої** на тему «Деякі питання реалізації політичними партіями права на відкликання депутатів місцевих рад за народною ініціативою».

«Центральна виборча комісія у своїх постановках неодноразово звертала увагу на відсутність у законодавстві ефективного механізму поновлення порушених виборчих прав у разі незаконного визнання обраним депутатом місцевої ради», — стверджує авторка.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/wppmrf.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

У липні Комітет здійснив правовий аналіз проєктів законів про промислову політику та прогнозованість реального сектору економіки та про промислову політику та забезпечення безперервності підприємницької діяльності в умовах воєнного стану (реєстраційні № 11331 від 11.06.2024 та № 11331-1 від 17.06.2024).

Зареєстровано новий законопроект про промислову політику та прогнозованість реального сектору економіки

Бухгалтер 911

Основними відмінностями основного та альтернативного законопроектів відповідно (реєстр. № 11331 та № 11331-1) окрім незначних технічних виправлень є зміни до статті 25 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» щодо підстав для бронювання. Так, законопроектом реєстр. № 11331 передбачено, що є відмінності у підставах для бронювання для найманих працівників та фізичних осіб — підприємців, що може бути трактовано як дискримінація,

що фактично усунуто у альтернативному законопроекті реєстр. № 11331-1.

Підтримуючи необхідність створення умов для розвитку вітчизняного промислового комплексу, слід зазначити, що запропоновані проектами новели у формуванні та реалізації промислової політики в частині створення Державного фонду розвитку промисловості не містять достатніх механізмів фінансування вказаної установи, що може привести до формального виконання запропонованих змін та недосягнення поставлених перед проектом цілей у розвитку промисловості.

Загалом, законопроект про промислову політику та забезпечення безперервності підприємницької діяльності в умовах воєнного стану (реєстр. № 11331-1) може бути прийнятий у разі його доопрацювання.

13 серпня представники Комітету узяли участь у національному круглому столі на тему «**Нагляд за законністю рішень органів місцевого самоврядування: кращі практики і перспективи законодавчого регулювання в Україні**».

Захід був організований Коаліцією Реанімаційний Пакет Реформ у співпраці із Центром політико-правових реформ у рамках проекту «Підтримка законодавчої бази та політичного діалогу щодо національного нагляду» та став можливим завдяки Агентству США з міжнародного розвитку (USAID) та щирій підтримці американського народу через Проєкт USAID «ГОВЕРЛА».

Під час заходу обговорювали проблематику державного нагляду за законністю дій, рішень органів місцевого самоврядування та актуальні питання законодавчого регулювання в умовах воєнного стану

та в післявоєнний період. Також будуть представлені пропозиції до проекту закону «Про внесення змін до Закону України «Про місцеві державні адміністрації» та деяких інших законодавчих актів України щодо реформування територіальної організації виконавчої влади в Україні».

ЦЕНТР НАДАННЯ МЕТОДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ТА КООРДИНАЦІЇ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ АДВОКАТІВ З ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

25 червня на сайті НААУ опублікована новина «**Спадкування пенсій військовослужбовців: як гарантувати право на соцзахист?**». Конституційний Суд перевіряє конституційність припису Закону «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» про спадкування сум пенсій, що підлягали виплаті пенсіонеромі.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/cmlcqa.

2 липня на сайті НААУ опублікована стаття члена Центру Алли Отрох «**Що заважає спадкуванню військових пенсій?**». Конституційне право громадянина на соціальний захист обумовлює позитивний обов'язок держави запровадити механізми реалізації цього права. Гарантоване Основним Законом право громадян на соціальний захист має абсолютний характер і не може бути обмежене. Водночас спірні положення Закону не свідчать про те, що держава виконала свій обов'язок щодо соціального захисту громадян у повному обсязі. Крім іншого, важливо акцентувати увагу на тому, що питання заміни сторони виконавчого провадження на стадії виконання судового рішення окремо врегульовано ст. 379 КАС (у редакції, чинній на момент звернення з відповідною заявою). Встановлено, що у разі вибуття однієї зі сторін виконавчого провадження за поданням державного виконавця або за заявою заінтересованої особи суд, який розглядав справу як суд першої інстанції, замінює сторону виконавчого провадження її правонаступником. Насамперед на стадії примусового виконання судового рішення як завершальної стадії судового провадження передумовою для заміни сторони виконавчого провадження її правонаступником є звернення до суду, що розглянув справу, державного виконавця або заінтересованої особи. Згідно зі ст. 15 Закону України «Про виконавче провадження»

сторонами у виконавчому провадженні є стягувач і боржник. Стягувачем є фізична або юридична особа чи держава, на користь чи в інтересах яких видано виконавчий документ. У разі вибуття однієї зі сторін виконавець за заявою сторони, а також заінтересована особа мають право звернутися до суду із заявою про заміну сторони її правонаступником.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/aqkiom.

СПІВПРАЦЯ КОМІТЕТІВ

На факультеті міжнародної торгівлі і права Державного торговельно-економічного університету з'явився Кабінет-музей адвокатів-економістів.

21 червня відбулося урочисте відкриття за ініціативи керівника Центру досліджень адвокатури і права **Ірини Василик** та за підтримки Національної асоціації адвокатів України.

Майстер-класи студентам провели голова Комітету НААУ з питань інвестиційної діяльності та приватизації **Андрій Шабельніков** та заступник голови Молодіжного Комітету **Ігор Андрєєв**. У фокусі уваги — питання побудови кар'єри молодого юриста і специфіка доступу до професії адвоката, аспекти створення юридичного бізнесу та нетворкінг.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/zzupaq.

У червні в НААУ відбувся круглий стіл на тему «Забезпечення дотримання прав людини в умовах воєнного стану. Нові правила від травня 2024 року», організований Молодіжним Комітетом НААУ — UNBA NextGen спільно з Комітетом НААУ з питань військового права.

Заступник голови Молодіжного Комітету **Ігор Андрєєв** наголосив, що цей захід є одним із низки запланованих круглих столів, які спрямовані на обговорення проблем у сфері військового права. Він повідомив, що Комітет створив підгрупу з питань військового права та допомоги військовослужбовцям, основною метою якого є проведення освітніх заходів, пов'язаних із підвищенням кваліфікації молодих адвокатів та організацією допомоги молодим колегам, які були мобілізовані і проходять військову службу.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/agnazd.

3 липня на сайті НААУ опубліковано статтю «Захист прав військовозобов'язаних під час мобілізації», авторами якої є Ганна Колесник, голова Комітету НААУ

з питань захисту прав людини, та Марія Островська, голова Комітету НААУ з питань військового права. В умовах воєнного стану в Україні питання уточнення даних про військовозобов'язаних набуло особливої актуальності. З одного боку, важливо мати чітку та актуальну інформацію про мобілізаційний резерв країни, з іншого — виникають певні правові проблеми, з якими стикаються військовозобов'язані при актуалізації своїх даних. Згідно із законодавством до числа тих, кому потрібно уточнювати дані в ТЦК, входять усі військовозобов'язані чоловіки від 18 до 60 років, призовники і резервісти, ті, хто заброньований, має відстрочку, і жінки-військовозобов'язані. Спираючись на практичний аспект цього питання, відвідувати територіальні центри комплектування та соціальної підтримки людям доводиться кілька разів, перш ніж подати весь перелік необхідних документів для актуалізації даних, адже існують невідповідності у роботі електронних черг, наприклад відсутність уточнень, до якого саме кабінету формується черга. Для осіб, які не виконали обов'язок з уточнення облікових даних про себе, передбачена адміністративна відповідальність за порушення правил військового обліку. У Законі України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» визначено перелік осіб, які не підлягають призову на військову службу під час мобілізації. Перевірка підстав щодо надання військовозобов'язаним відстрочки від призову на військову службу під час мобілізації та її оформлення здійснюється територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки. Військовозобов'язані чоловіки, які не мають підстав для відстрочки, можуть бути мобілізовані під час дії воєнного стану. Щоб отримати відстрочку від призову під час мобілізації за наявності для цього умов, потрібно подати заяву про відстрочку та додати до неї документи, які підтверджують, що людина дійсно не підлягає призову.

Детальніше за посиланням: <http://surl.li/tskhgf>.

18 липня у НААУ відбувся круглий стіл на тему «Захист прав військовозобов'язаних під час мобілізації», який ініціювали комітети НААУ з питань захисту прав людини та з питань військового права. До участі у заході долучилися представники територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки. Зокрема, в дискусії брали участь представники Святошинського районного у місті Києва ТЦК Олег Коротченко та Павло

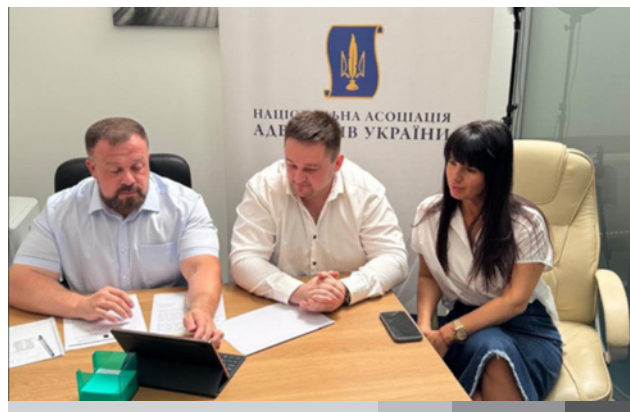

Пімахов, лікар-військовослужбовець Наталія Пустойтова, голова Комітету НААУ з питань адвокатської практики Богдан Кушнір, заступник голови Молодіжного Комітету НААУ — UNBA NextGen Ігор Андреев, член Ради Комітету НААУ з питань захисту прав людини Сергій Костира. Голова Комітету НААУ з питань військового права Марія Островська нагадала перелік військово-облікових даних, які слід уточнити відповідно до Прикінцевих положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку». Хоча він і визначений у ст. 7 Закону України «Про Єдиний державний реєстр призовників, військовозобов'язаних та резервістів», адвокат зазначила, що виділені законодавцем 60 днів призначені для уточнення даних, але не всіх 34 пунктів. Так, наприклад, медичний огляд ВЛК не має входити до процесу уточнення даних, попри наполягання на цьому ТЦК. Також доповідач звернула увагу на проблему основних нормативно-правових актів, що регулюють питання уточнення облікових даних. Цей обов'язок передбачений у трьох законах та двох постановках Кабміну, що по-різному формулюють вимоги. А вже за місяць з моменту суттєвих травневих змін до військово-мобілізаційного законодавства Кабмін встиг кілька разів внести зміни до власних постанов. На думку М. Островської, це свідчить про нестабільність норм і впливає на якість закону, який за практикою ЄСПЛ має бути доступним, передбачуваним у своїх формулюваннях. Зрештою, це може призвести до визнання Європейським судом з прав людини держави порушником Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/xyhnu1.

27 червня заступник голови Комітету з питань електронного судочинства та кібербезпеки адвокатської діяльності **Ігор Колесников**, голова Комітету НААУ з питань господарського права та процесу **Ганна Осетинська**, її заступник **Дмитро Величко** та член Ради цього ж Комітету **Олег Кулик** взяли участь у робочій зустрічі, організованій Державною судовою адміністрацією України та Вищою радою правосуддя для обговорення поточної проблематики та формування оновленої концепції ЄСІКС.

Адвокати, як активні користувачі системи, висловили своє бачення проблематики. Передумовою

покращення функціоналу Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи (ЄСІКС) має стати запровадження принципу «єдиного вікна». Цей перший крок забезпечить перетворення системи на ефективний інструмент для учасників судового процесу.

У рамках технічної складової було відзначено вади наявного функціоналу системи, які впливають на зручність користування ЄСІКС, а також не повною мірою узгоджуються з нормативним регулюванням електронного судочинства.

Нагадаємо, у лютому цього року адвокати повідомили про технічні збої в роботі підсистеми «Електронний суд». Зокрема, скарги стосувалися неможливості авторизуватися в електронному кабінеті. І це обмежувало сторони процесів у реалізації процесуальних прав, зокрема подавати документи, брати участь у судових засіданнях в режимі відеоконференції. Тоді НААУ поінформувала ДСАУ про виявлені проблеми.

Їх наявність згодом підтвердив і технічний аудит. А недосконалість архітектури Єдиної інформаційно-телекомунікаційної системи і недостатню якість сервісів також відзначили у Комітеті Верховної Ради з питань правової політики. Вже 7 березня до Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) системи (рішення ВРП від 17.08.2021 № 1845/0/15-21) були внесені зміни, якими уточнено способи автентифікації. 16 березня набрали чинності зміни до Кримінального процесуального кодексу України щодо забезпечення поетапного впровадження системи, якими інформаційно-телекомунікаційна система була перейменована на інформаційно-комунікаційну.

Черговим етапом є функціональний аудит системи, до якого залучають працівників апаратів судів, адвокатів, представників органів досудового слідства.

«ФІСКАЛЬНІ МІНИ»

АДВОКАТ ПЛАТИТЬ ПІДПРИЄМЦЮ. ЧИ Є ОBOB'ЯЗОК ПОДАТИ ЗВІТ?¹

Максим Кварацхелія, Голова Комітету з питань податкового права при Раді адвокатів Одеської області, магістр економіки

Вибір є завжди.

Але не завжди його можна побачити.

Ця публікація може зацікавити адвокатів, незалежно від (1) організаційної форми та (2) системи оподаткування адвокатської діяльності.

Під час здійснення адвокатської діяльності адвокат може здійснювати платежі на користь фізичних осіб (у тому числі підприємців). Наприклад, по сплаті орендної

плати за офіс або роялті за користування інформаційно-правовими системами. У такому випадку виникають не доходи адвоката, а його витрати.

Але є питання, відповідь на яке може мати фіскальні наслідки: чи виникає у адвоката обов'язок подавати податковий звіт з відомостями про доходи фізичної особи, нараховані (або виплачені) адвокатом?

У випадку платежу адвоката на користь працівника відповідь очевидна. Так, адвокат зобов'язаний подати податкову звітність. Але якщо платіж на користь фізичної особи — підприємця, з якою адвокат не має трудових відносин, то відповідь вже не настільки очевидна.

Варіантам відповіді на це питання, обґрунтуванню переваг та недоліків кожного з варіантів буде присвячена ця публікація.

ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНІВ

Задля мети цієї публікації:

Адвокат — при спільному згадуванні (1) адвоката, що має податковий статус особи, яка провадить незалежну професійну діяльність (при окремому згадуванні «адвокат-індивідуал»), (2) адвокатського об'єднання (при окремому згадуванні «АО») та (3) адвокатського бюро (при окремому згадуванні «АБ»).

Податкова звітність — податковий розрахунок сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь платників податків — фізичних осіб, і сум утриманого з них податку, а також сум нарахованого єдиного

внеску з додатками 1-6 (з яких додаток 1 стосується ЄСВ, додаток 4ДФ стосується податку на доходи фізичних осіб та військового збору).

ЦІНА ПИТАННЯ

Фінансова відповідальність — штраф згідно зі ст. 119 Податкового кодексу України² — **1020 гривень (2040 гривень у разі повторності³)** за кожний факт неподання податкової звітності або подання з порушенням установлених строків.

Адміністративна відповідальність — штраф згідно зі ст. 163-4 Кодексу України про адміністративні

¹ Відповідно до законодавства та практики його застосування станом на 28 липня 2024 року.

² Далі за текстом — ПК.

³ Протягом року після застосування фінансового штрафу за таке саме порушення.

правопорушення — від 34 до 51 гривні (від 51 до 85 гривень у разі повторності⁴) за кожний факт неподан-

ня податкової звітності або подання з порушенням установлених строків.

Важливо!

За неподання податкової звітності притягнення до фінансової відповідальності можливо без застосування строків давності. Адже грошове зобов'язання (у цьому випадку штраф) може бути нараховане без дотримання строків давності, якщо податкову декларацію за період, протягом якого виникло податкове зобов'язання, не було подано (*підстава: п.п. 102.2.1 ст. 102 ПК*).

ПОЗИЦІЯ КОНТРОЛЮЮЧОГО ОРГАНУ

Є білі плями. Адже невідома позиція податківців з досліджуваного питання щодо *платників-адвокатів*.

Однак відома їх позиція з аналогічного питання щодо платників, які мають статус *фізичних осіб* — під-

приємців. За відсутності ідентичного можемо використати аналогічне. Аналогічне за суттєвими ознаками, адже в обох випадках йде мова про виплату на користь фізичної особи — підприємця.

Стисло позиція контролюючого органу:

Нарахування та виплата доходу (незалежно від наявності факту утримання та перерахування податків) фізичною особою — підприємцем на користь іншої фізичної особи — підприємця **є підставою для подання податкової звітності** підприємцем, який нараховував та виплачував такий дохід.

Джерело: індивідуальна податкова консультація (ІПК)

Чому саме ІПК?

З одного боку, найбільшу цінність для нас може мати узагальнююча податкова консультація. Однак не має узагальнюючої податкової консультації з поставленого питання ані щодо платників-адвокатів, ані щодо платників-підприємців.

З іншого боку, за відсутності узагальнюючої податкової консультації орієнтиром може слугувати ІПК. Але для її належної оцінки слід урахувати вимоги п. 52.2 ст. 52 ПК, згідно з якими індивідуальна податкова консультація має *індивідуальний характер* і може використовуватися *виключно платником податків, якому надано таку консультацію*. Тому використовуємо те, що є.

Розгорнуто позиція контролюючого органу:

«<...> у разі якщо фізичною особою — підприємцем — платником єдиного податку на користь іншої

фізичної особи — підприємця — платника єдиного податку **нараховується та виплачується дохід у вигляді винагороди, то такий дохід відображається у податковому розрахунку сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь платників податків — фізичних осіб, і сум утриманого з них податку, а також сум нарахованого єдиного внеску <...>**⁵.

На підтвердження тієї ж позиції можна згадати висновки ІПК щодо виплати доходу суб'єктом господарювання (без уточнення юридичною або фізичною особою) на користь фізичної особи — підприємця.

«<...> У разі нарахування (виплати) фізичній особі — підприємцю платнику єдиного податку доходів згідно обраних видів діяльності такого підприємця, то суб'єкт господарювання під час такого нарахування (виплати) виступає податковим агентом в частині **відображення таких сум в податковому розрахунку <...>**⁶.

⁴ Протягом року після застосування адміністративному штрафу за таке саме порушення.

⁵ Індивідуальна податкова консультація Державної податкової служби України № 2416/ІПК/99-00-24-03-03 від 29.04.2024 «Щодо практичного застосування норм чинного законодавства» (далі — ІПК № 2416/ІПК/99-00-24-03-03 від 29.04.2024).

⁶ Індивідуальна податкова консультація Державної фіскальної служби України № 145/6/99-99-13-01-01-15/ІПК від 15.01.2018 «Щодо роз'яснення окремих норм законодавства» (далі — ІПК № 145/6/99-99-13-01-01-15/ІПК від 15.01.2018).

На додаток до цього податківці вважають, що у податковій звітності дохід має відображатися «*під ознакою доходу «157» за умови надання фізичною особою — підприємцем копії документів, що підтверджують його державну реєстрацію відповідно до закону як суб'єкта підприємницької діяльності, а також у разі необхідності витягу з реєстру платників єдиного податку*»⁷.

Наш коментар: згідно з довідником ознак доходів — ознака доходу «157» передбачена для доходу,

виплаченого самозайнятій особі (п.п. 165.1.36 п. 165.1 ст. 165, ст. 177 та 178 розд. IV ПК).

Тому якщо передбачена така ознака доходу для заповнення податкової звітності (зокрема, додатка 4ДФ), то це може свідчити на користь наступного висновку — виплата доходу самозайнятій особі не виключає необхідності складання та подання платником доходу податкової звітності з відображенням такого доходу.

Важливо!

Такий висновок виникає не із закону, а з підзаконного нормативно-правового акта Міністерства фінансів України, а саме з Довідника ознак доходів, який є додатком 2 до Порядку заповнення та подання податковими агентами Податкового розрахунку сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь платників податків — фізичних осіб, і сум утриманого з них податку, а також сум нарахованого єдиного внеску, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 13.01.2015 № 4.

ЗАКОН ТА СУДОВА ПРАКТИКА ПРОТИ ПОЗИЦІЇ КОНТРОЛЮЮЧОГО ОРГАНУ

Правило перше.

Адвокат-індивідуал (як і АО та АБ) має право **не подавати** податкову звітність про доходи, виплачені фізичній особі — підприємцю у випадку, коли лише виплачує дохід фізичній особі — підприємцю, але **не має** обов'язку нараховувати, утримувати і сплачувати з цього доходу податок до бюджету та/або ЄСВ.

Умовою цього згідно з п. 177.8 ст. 177 ПК є надання адвокату (АО, АБ) копії документа, що підтверджує державну реєстрацію отримувача доходу **як суб'єкта підприємницької діяльності** (наприклад, витяг з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань).

На користь цього, по-перше, вимоги закону та, по-друге, правові висновки Верховного Суду, викладені у його постановках.

Вимоги закону. З одного боку, особи, які відповідно до ПК мають статус податкових агентів, та платники єдиного внеску **зобов'язані** подавати у строки, встановлені ПК для податкового кварталу, податковий розрахунок сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь платників податків — фізичних осіб, і сум утриманого з них податку, а також сум нарахованого єдиного внеску (з розбивкою по місяцях звітного кварталу), до контролюючого органу за основним міс-

цем обліку. Такий розрахунок подається лише у разі нарахування сум зазначених доходів платнику податку — фізичній особі податковим агентом, платником єдиного внеску протягом звітного періоду (*н.п. «б» п. 176.2 ст. 176 ПК*).

З іншого боку, відповідно до ПК податковим агентом визнається особа, на яку ПК покладається обов'язок з обчислення, **утримання** з доходів, що нараховуються (виплачуються, надаються) платнику, **ТА перерахування податків до відповідного бюджету** від імені та за рахунок коштів платника податків (*п. 18.1 ст. 18 ПК*).

Поряд з цим під час нарахування (виплати) фізичній особі — підприємцю доходу від здійснення нею підприємницької діяльності **суб'єкт господарювання та/або самозайнята особа**, які нараховують (виплачують) такий дохід, **не утримують податок** на доходи у джерела виплати, **якщо** фізичною особою — підприємцем, яка отримує такий дохід, надано копію документу, що підтверджує її державну реєстрацію відповідно до закону як суб'єкта підприємницької діяльності. Це правило не застосовується в разі нарахування (виплати) доходу за виконання певної роботи та/або надання послуги згідно з цивільно-правовим договором, коли буде встановлено, що відносини за таким договором фактично є трудовими, а сторони договору можуть бути прирівняні до працівника чи роботодавця відповідно

⁷ Див.: ІПК № 2416/ІПК/99-00-24-03-03 від 29.04.2024.

до підпунктів 14.1.195 та 14.1.222 пункту 14.1 статті 14 цього Кодексу (п. 177.8 ст. 177 ПК).

Правило друге.

Адвокат-індивідуал **не є платником** єдиного внеску (далі — ЄСВ) щодо виплат на користь фізичних осіб, з якими відсутні трудові відносини.

Про це свідчить п. 1 ч. 1 ст. 4 Закону України від 08.07.2010 № 2464-VI «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»⁸, згідно з яким до платників-роботодавців належать фізичні особи, які забезпечують себе роботою самостійно, та *фізичні особи, які використовують працю інших осіб на умовах **трудового договору (контракту)***.

Для порівняння, згідно з тим самим пунктом до платників ЄСВ — роботодавців належать підприємства, установи та організації, інші **юридичні особи**, утворені відповідно до законодавства України, незалежно від форми власності, виду діяльності та господарювання, **які використовують працю фізичних осіб** на умовах трудового договору (контракту) або на інших умовах, передбачених законодавством, чи **за цивільно-правовими договорами** (крім цивільно-правового договору, укладеного з фізичною особою — підприємцем, якщо виконувані роботи (надавані послуги) відповідають видам діяльності відповідно до відомостей з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань), у тому числі філії, представництва, відділення та інші відокремлені підрозділи зазначених підприємств, установ і організацій, інших юридичних осіб, які мають окремий баланс і самостійно ведуть розрахунки із застрахованими особами.

Правило третє.

АО та АБ є платниками ЄСВ та **мають обов'язок подавати звіт з ЄСВ** (додаток 1 до податкового розрахунку) щодо виплат на користь фізичних осіб — підприємців, які віднесено до бази нарахування ЄСВ (наприклад, виплати винагороди за виконання робіт (надання послуг) за цивільно-правовими договорами, якщо виконувані роботи (надавані послуги) **не** відповідають видам діяльності виконавця робіт (послуг) відповідно до відомостей з Єдиного державного реєстру

юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань).

Поряд з цим АО та АБ *не є податковими агентами та не мають обов'язку подавати податковий звіт (4ДФ) щодо виплат на користь фізичних осіб — підприємців у разі надання останніми копії документа, що підтверджує державну реєстрацію отримувача доходу як суб'єкта підприємницької діяльності* (наприклад, витяг з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань).

Але згідно з п. 4 ч. 2 ст. 6 Закону про ЄСВ платник єдиного внеску зобов'язаний подавати *звітність*, у тому числі про основне місце роботи працівника, про нарахування єдиного внеску в розмірах, визначених відповідно до цього Закону, **у складі звітності з податку на доходи фізичних осіб (єдиного податку)** до податкового органу за основним місцем обліку платника єдиного внеску у строки та порядку, встановлені Податковим кодексом України.

Тобто станом на цей час законом не передбачена можливість подати звіт про єдиний внесок без подання податкової звітності. Тому у випадку, якщо АО чи АБ не має статусу податкового агента, є підстави для подання **звіту про єдиний внесок у складі податкової звітності, але без додатка 4ДФ**. Наприклад, це може бути податковий розрахунок та додаток 1 до нього.

На користь відсутності обов'язку подавати додаток 4ДФ до податкового звіту у разі, якщо адвокат (АО, АБ) не має статусу податкового агента, є відповідні **правові висновки Верховного Суду** (у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду):

Висновок перший:

«...» *самозайнята особа є податковим агентом у відношенні до фізичної особи — підприємця і відповідно повинна подавати звіт за формою № 1ДФ⁹ лише у випадку, коли самозайнята особа виплачує дохід фізичній особі — підприємцю, та нараховує, утримує і сплачує податок до бюджету з цього доходу.*

«...» *позивач не є податковим агентом по відношенню до ФОП ОСОБА_2, оскільки податковим агентом визнається особа, яка не лише виплачує дохід фізичній особі, але й нараховує, утримує та сплачує податок до бюджету від імені та за рахунок фізичної особи з доходів, що виплачуються такій*

⁸ Далі за текстом — Закон про ЄСВ.

⁹ Прим. авт.: форма № 1ДФ — це форма звітності, аналогічна за змістом додатку 4ДФ, який введений замість форми № 1ДФ.

особи та правомірно відповідно до пункту 177.8 статті 177 ПК позивачем податок на доходи не утримувався, оскільки в даному випадку остання не виступає податковим агентом щодо таких осіб. Обов'язок щодо подання інформації про виплату доходу зазначеним фізичним особам — підприємцям за формою № 1ДФ у позивача відсутній <...>¹⁰.

Висновок другий:

«Самозайнята особа є податковим агентом у відношенні до фізичної особи — підприємця і відповідно, повинна подавати звіт за формою № 1ДФ **лише у випадку**, коли самозайнята особа виплачує дохід фізичній особі — підприємцю **та нараховує, утримує і сплачує податок до бюджету з цього доходу**»¹¹.

ДВА ВАРІАНТИ НА ВИБІР

Адвокат-індивідуал, адвокатське об'єднання та адвокатське бюро мають такі **два варіанти** поведінки щодо подання / неподання податкової звітності за наслідками виплати (нарахування) доходу фізичній особі — підприємцю **у випадку надання ним копії документа про державну реєстрацію його підприємницької діяльності:**

Варіант 1. Не подавати податкову звітність.

Перевага: Економія часу на складення та подання податкової звітності.

Поряд з цим імовірність виявлення контролюючим органом цього факту до податкової перевірки адвоката може бути невисокою. Винятком є отримання контролюючим органом відповідних відомостей від отримувача доходу. Імовірність проведення податкової перевірки до зняття адвоката з податкового обліку теж є невисокою.

Недолік: У разі виявлення податковим органом факту неподання податкової звітності висока ймовір-

ність застосування штрафних санкцій за кожний факт неподання, щонайменше 1020 гривень за кожний факт неподання. Без застосування строків давності.

У такому випадку **можливі 2 опції:** (1) сплатити штраф або (2) оскаржити рішення про застосування штрафу.

У останньому випадку цей варіант можна вважати не вирішенням проблеми, а відкладенням можливого спору з контролюючим органом.

Варіант 2. Подавати податкову звітність.

Перевага: Уникнення ризику застосування штрафу за кожний факт неподання податкової звітності. Задля цього достатньо скласти та подати таку звітність засобами електронного зв'язку в електронній формі.

До речі, податкова звітність має подаватися:

1. Раз на квартал (протягом 40 календарних днів, що настають за останнім календарним днем звітного кварталу (п.п. «б» п. 176.2 ст. 176, п.п. 49.18.2 ст. 49 ПК).

2. Лише у випадку наявності показників до звітування (п. 49.2 ст. 49 ПК). Тобто за відсутності доходу на користь підприємців, подання податкової звітності не є обов'язковим.

Недолік: Витрати часу на складання та подання податкової звітності. Але форма цієї звітності свідчить, що його складання, навіть не бухгалтером, не є складною задачею. А про можливість подання звітності засобами електронного зв'язку в електронній формі ми вже зазначили.

Тому можна вважати, що з двох варіантів, варіант подання податкової звітності може бути більш оптимальним для тих, хто бажає уникнути можливих спорів з контролюючим органом у майбутньому.

Але як часто буває, це питання індивідуальне, адже залежить від пріоритетів.

Вибір є. Вибір за вами.

¹⁰ Постанова Верховного Суду (у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду) від 28.09.2021 у справі № 809/4194/15. ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/99977212.

¹¹ Постанова Верховного Суду (у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду) від 19.02.2019 у справі № 825/809/16. ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/80168421.

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ СИСТЕМ BIREG ТА SENT УКРАЇНСЬКИМИ ПЕРЕВІЗНИКАМИ: АНАЛІЗ ПРОБЛЕМ ТА ПЕРСПЕКТИВ

Андрій Лук'яненко, адвокат, голова Комітету НААУ з питань транспортного права

У цій статті приділена увага актуальним аспектам вивчення та ефективного використання в сучасній транспортній індустрії України угорської системи BIREG та польської — SENT. Вищевказані цифрові ресурси є системами електронного реєстрування та моніторингу перевезень. Вони розглядаються як інноваційні інструменти, спрямовані на підвищення рівня автоматизації та оптимізації логістичних процесів у сфері перевезень. У статті детально аналізуються основні можливості та переваги, які пропонують вказані системи для українських перевізників, включаючи покращення контролю над транспортними засобами, оптимізацію маршрутів, підвищення безпеки перевезень та забезпечення швидкого та ефективного обліку та обробки даних. Також розглядаються можливі виклики та перешкоди, які можуть виникнути при використанні систем BIREG та SENT, та пропонуються

практичні рекомендації для їх подолання. Зокрема, особлива увага приділяється адаптації перевізників до нових технологій та впровадженню необхідних навичок серед персоналу.

Українські перевізники стикаються з низкою викликів і труднощів у сучасній транспортній індустрії, серед яких актуальним стає питання використання іноземних технологічних рішень для оптимізації та автоматизації своєї діяльності. У цьому контексті виникає проблема вивчення та використання зі сторони українських перевізників таких систем, як BIREG та SENT, що розроблені угорськими та польськими спеціалістами. Ці системи мають низку переваг, таких, наприклад, як ефективне реєстрування, моніторинг перевезень та товарів, але їх потенціал та придатність для українського транспортного ринку ще не були досліджені та оцінені належним чином.

Специфіка української транспортної системи, правові та технічні аспекти, а також особливості бізнес-процесів в цій галузі можуть створювати перешкоди для успішної інтеграції систем BIREG та SENT в український контекст. Питання безпеки даних та зручності використання даних систем стають ключовими аспектами, які потребують

детального дослідження та аналізу. Отже, у цій статті робиться спроба визначити можливості та виклики використання угорської системи BIREG та польської системи SENT українськими перевізниками, а також розробка стратегій та рекомендацій для успішного подолання всіх викликів та перешкод, що можуть виникнути в процесі використання цих ресурсів з боку українського транспортного сектору.

1 січня 2021 року в Угорщині набув чинності абсолютно новий регламент і вступила в дію так звана система BIREG. Початкова мета BIREG полягала в контролі та моніторингу законного використання двосторонніх та багатосторонніх дозволів, які використовуються для міжнародних автомобільних перевезень вантажів, що підлягають дозволу. Система BIREG спочатку застосовувалася до всіх транскордонних перевезень, включаючи перевізників з Європейського Союзу. З часом її сферу було звужено лише до автомобільних перевезень із залученням третіх країн¹.

¹ Що таке система BIREG? URL: BIREG-info.hu/BIREGrol/.

Абревіатура BIREG означає двосторонню реєстрацію, яка накладає зобов'язання щодо реєстрації на перевізників, що здійснюють транспортні завдання на основі виданих їм дозволів ЄКМТ. На сьогоднішній день, BIREG дозволяє комплексно перевіряти всі транспортні події для двосторонніх і ліцензованих ЄКМТ перевезень. Метою функціонування системи є контроль та відстеження законного використання двосторонніх та багатосторонніх ліцензій, що використовуються для міжнародних автомобільних перевезень вантажів, що підлягають ліцензуванню. Також однією з основних цілей BIREG є відслідкування перевізників, які здійснюють свою діяльність без наявності ліцензії².

ЄКМТ (англ. *CEMT*) — багатосторонній дозвіл, що видається перевізнику і дозволяє йому вільно працювати і їздити серед країн-учасниць ЄКМТ (ЄКМТ: Європейської Конференції Міністрів Транспорту). Відповідно до декларації, що була прийнята Радою міністрів у 2006 році, ЄКМТ стала Міжнародним транспортним форумом (далі МТФ) — (*Conférence Européenne des Ministres des Transports*), що об'єднає на сьогодні 60 країн-членів. Оціночний обсяг складає 5 — 9 % міжнародних автоперевезень в Європі.

Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України, отримавши від МТФ квоту дозволів ЄКМТ, передає їх у повному обсязі до центрального органу виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики з питань безпеки на наземному транспорті, для подальшого їх оформлення та видачі автомобільним перевізникам.

Дозвіл дійсний протягом періоду часу, зазначеного в ньому, і дозволяє здійснювати необмежену кількість вантажоперевезень між країнами-учасницями ЄКМТ і транзитом через територію однієї або декількох країн-учасниць ЄКМТ транспортними засобами, зареєстрованими в країні-учасниці ЄКМТ. Дозвіл не містить реєстраційного номера транспортного засобу та супроводжується бортовим журналом³.

Згідно зі змінами, оголошеними 27 січня 2021 року, обов'язок реєстрації в системі BIREG поширюється лише на тих перевізників, які здійснюють транспортну діяльність на основі ЄКМТ або двосторонньої ліцензії,

що діє на території Угорщини. Таким чином, український перевізник, що отримав вищевказаний дозвіл і планує здійснювати перевезення на або через територію Угорщини, в обов'язковому порядку повинен зареєструватись в BIREG. Типи заходів, які в обов'язковому порядку необхідно реєструвати в системі BIREG:

- в'їзд на територію Угорщини,
- розвантаження на території Угорщині,
- завантаження на території Угорщини,
- виїзд з території Угорщини.

У межах цього транспортні компанії зобов'язані реєструвати в цій системі всі вантажні автомобілі масою понад 3,5 тонни, що здійснюють перевезення вантажів у міжнародному сполученні. У разі перевезень за межами ЄС такі перевезення мають відбуватись на основі CEMT або двосторонніх ліцензованих договорів. Для іноземних транспортних компаній всі ліцензовані та каботажні перевезення повинні бути зареєстровані в системі BIREG. Важливим моментом є те, що порожні рейси також підлягають обов'язковій реєстрації⁴.

Узагальнивши факти, що наведені вище, необхідно зазначити, що реєстрація в BIREG стосується окремо взятих суб'єктів, залучених до міжнародних автомобільних перевезень, а саме: перевізників, відправників і одержувачів вантажів (рис. 1 див. далі).

Відправники та отримувачі вантажів, що є частиною пов'язаних з BIREG транспортних завдань, мають свої окремі зобов'язання в цьому процесі. У першу чергу вони є частиною ліцензування та повинні зберігати ліцензії протягом одного року. Іншим важливим зобов'язанням є обов'язок повідомляти інспекційний орган щодо транспортного засобу, який не має відповідних дозволів на виконання транспортного завдання. Також важливо, щоб такі суб'єкти, як відправники та одержувачі вантажів, перевіряли в перевізника наявність його реєстрації в системі BIREG. Зробити це вони можуть шляхом перевірки електронної пошти, отриманої після підтвердження реєстрації перевізника⁵.

З 1 липня 2021 року змінився спосіб оформлення дозволів на транспорт. Починаючи від цієї дати, його не потрібно більше фіксувати на папері, дозвіл став інтегрованим у систему BIREG (*місце завантаження*

² Детальний посібник по реєстрації в системі BIREG URL: asmap.org.ua/info/instrBIREG_en.pdf.

³ Електронна платформа митної та фіскальної служби Польщі. URL: puesc.gov.pl/.

⁴ Все, що потрібно знати про систему BIREG. URL: adozasrolerthetoeen.blog.hu/2022/07/11/amt_a_BIREG_rendszertudni_erdemes.

⁵ Що таке система BIREG? Там само.

Рис. 1. Основні суб'єкти, що підлягають обов'язковій реєстрації в системі BIREG

та розвантаження, час, показання одометра). Крім того, туди потрібно завантажити CMR, тому зберігати такий документ у паперовій формі не є обов'язковим⁶.

Слід зазначити, що при перевірці дозволів недостатньо самого номера BIREG. Під час цього процесу необхідно також перевірити всі дані, що пов'язані з цим номером. Тільки в такому разі обов'язок перевірки дозволів з боку відправників та отримувачів вантажів вважатиметься повноцінним. Для цього варто переглядати реєстраційний електронний лист, щоб переконатися, що номер BIREG стосується цього транспортного завдання. Реєстраційний електронний лист повинен бути в наявності у водія⁷.

Щодо перевізників, то з практичної точки зору важливо більш широко дослідити питання основних транспортних операцій, які в обов'язковому порядку повинні реєструватись в BIREG. Аналізуючи всіх учасників такої системи та особливості їх взаємодії, можна виділити наступні види транспортних завдань, які пов'язані з Угорщиною і мають бути зареєстровані в BIREG:

— Перевізник з третьої країни доставляє вантаж до/з Угорщини або транзитом через територію цієї країни на підставі ліцензії CEMT або двосторонньої ліцензії;

— Угорський перевізник доставляє вантаж з Угорщини за межі ЄС на підставі дозволу CEMT;

— Перевізник з країни-члена ЄС доставляє вантаж з Угорщини за межі ЄС на підставі дозволу CEMT або двостороннього дозволу;

— Угорський перевізник привозить вантаж з-за меж ЄС до Угорщини на підставі дозволу CEMT;

— Перевізник з країни-члена ЄС виконує каботажне перевезення на підставі дозволу Співтовариства.

Перевізники, що підлягають обов'язковій реєстрації в системі BIREG, здійснюють транспортні операції з території третіх країн на територію Угорщини або навпаки, а також транзитом через територію Угорщини⁸ (рис. 2 див. далі).

Відмова від реєстрації з боку перевізника вважається порушенням правил в Угорщині та карається штрафом у розмірі 800 000 HUF. Якщо відправники та отримувачі вантажів не перевіряють підтвердження реєстрації, згенероване в системі BIREG, на них може бути накладено штраф у розмірі 300 000 форинтів. Угорська влада має право заарештувати транспортний засіб, якщо перевізник неодноразово порушуватиме положення щодо обов'язкової реєстрації в системі⁹.

Оскільки законодавство також вимагає, щоб відправники та отримувачі вантажів перевіряли підтвердження реєстрації в системі BIREG, повторне недотримання правил щодо реєстрації дозволів або неналежне їх використання може призвести

⁶ Електронна система попередньої реєстрації дозволів Угорщини BIREG. URL: mtu.gov.ua/news/32610.html.

⁷ Чи потрібна українським перевізникам реєстрація в системі BIREG в Угорщині. URL: logist.today/uk/dnevnik_logista/2022-07-08/nuzhna-li-ukrainskim-perevozchikam-registratsiya-v-sisteme-BIREG-v-vengrii/.

⁸ Детальний посібник по реєстрації в системі BIREG. Там само.

⁹ Особливості системи BIREG. URL: 5percado.hu/a-BIREG-rendszer/.

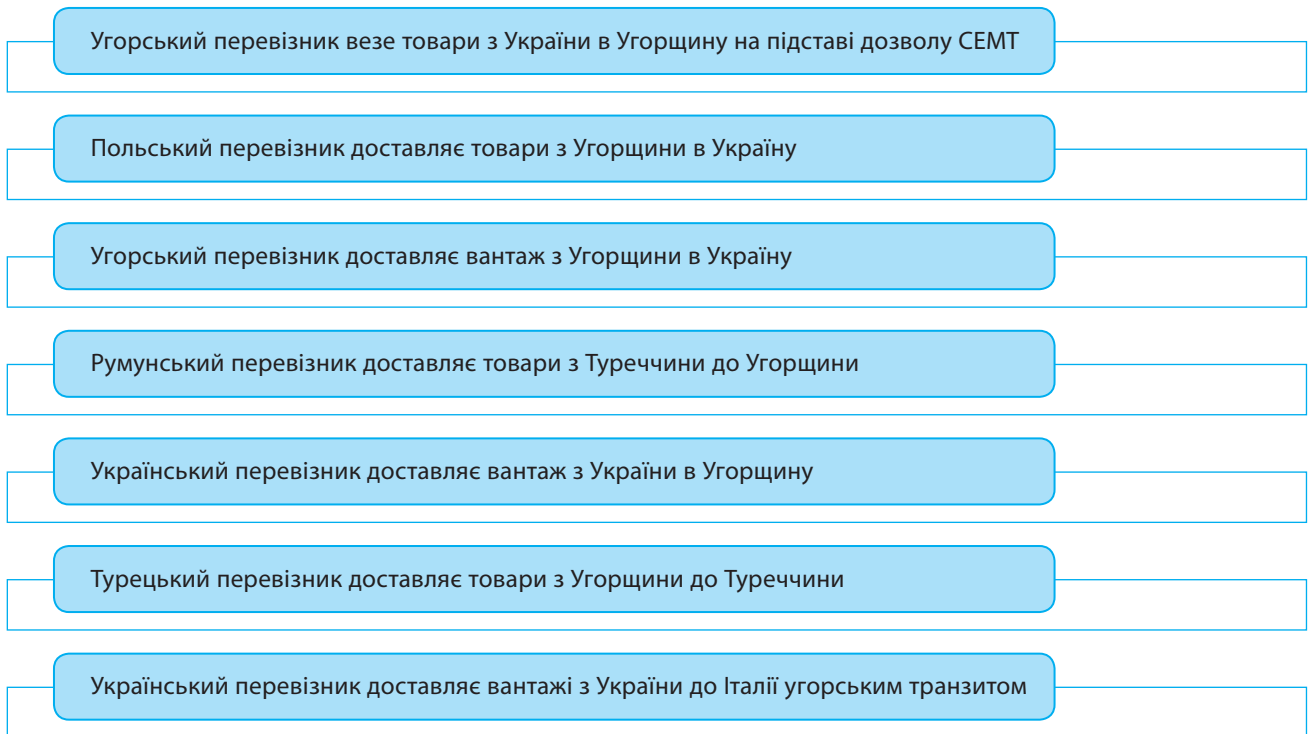

Рис. 2. Приклади транспортних операцій, що здійснюються через систему BIREG

до повної заборони діяльності на ринку вантажних перевезень Угорщини¹⁰.

При використанні системи BIREG перевізник повинен спочатку зареєструватися в інтерфейсі цієї системи, а потім надати дані про здійснені ним доставки. Кінцевим терміном виконання зобов'язань щодо реєстрації є початок виконання внутрішніх транспортних завдань (але не пізніше перетину кордону Угорщини), а у випадку експорту — час завантаження¹¹.

Варто також відмітити, що на основі оновлених правил Угоди про вантажні перевезення автомобільним транспортом від 29 червня 2022 року, без оформлення дозволу та реєстрації в системі BIREG дозволені такі перевезення:

— двосторонні перевезення між Україною та Угорщиною: це означає, що можна перевозити вантажі між двома країнами без отримання спеціальних дозволів,

але за умови дотримання всіх інших вимог, таких як митні правила та санітарні норми;

— транзитні перевезення через Угорщину з/до України: це означає, що можна перевозити вантажі через Угорщину з України до інших країн або з інших країн до України без реєстрації в BIREG¹².

Важливим практичним кроком у роботі з системою BIREG для українського перевізника є послідовне виконання певного алгоритму дій з його боку (рис. 3). У першу чергу, необхідно зареєструватись у цій системі. Цю дію слід виконати, перейшовши за відповідним посиланням.

Перевізник повинен зареєструвати в системі свого першого користувача (адміністратора) шляхом внесення таких даних, як номер дозволу на діяльність, назва підприємства, адреса головного офісу підприємства, контактні дані (номер телефону, e-mail), дані користувача-адміністратора (ідентифікатор, пароль).

¹⁰ Все, що потрібно знати про систему BIREG. Там само.

¹¹ Електронна система попередньої реєстрації дозволів Угорщини BIREG. Там само.

¹² Угорщина. Щодо здійснення перевезень вантажів. URL: admin.cornel.net.ua/index1.php?id=68574&langid=1.

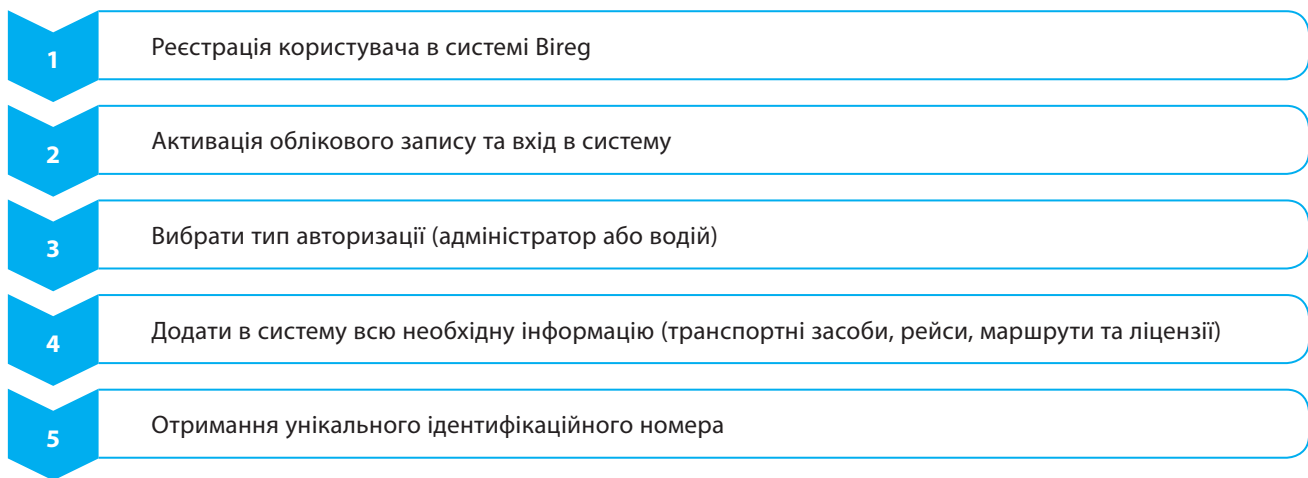

Рис. 3. Алгоритм дій у системі BIREG для українського перевізника

Після реєстрації ідентифікатор компанії більше не підлягатиме зміні. Всі інші дані, введені під час реєстрації, можна змінити за допомогою відповідного дозволу. Далі система надсилає на вказану адресу електронної пошти лист із посиланням для активації облікового запису. Після активації перевізник зможе зайти в систему з наданими даними. Перевізнику доречно реєструвати в BIREG більше одного користувача тільки в тому випадку, якщо системою буде користуватися кілька людей¹³. [2]

Після входу в систему BIREG запускається з пункту меню «Транспортні рейси». У цій системі є два типи авторизацій:

- адміністратор: керування користувачами, управління транспортними засобами, реєстрація рейсів, зміна даних компанії;
- водій: виконання зареєстрованого рейсу, події, пов'язані з зареєстрованим рейсом (перетин кордону, навантаження-розвантаження).

Транспортні засоби (та наявні до них причепи), які використовує компанія, зберігаються в меню транспортних засобів з метою подальшого швидшого здійснення реєстрації на рейс. Новий транспортний засіб можна зберегти в системі після внесення наступних даних про автомобіль:

- аббревіатура країни, в якій зареєстрований транспортний засіб;

- реєстраційний номер транспортного засобу;
- вибрати клас захисту навколишнього середовища (EURO I — VI);
- дата (рік та місяць) кінцевого терміну дії сертифіката СЕМТ (закінченням терміну дії сертифіката вважається останній день зазначеного місяця). [2]

Далі, перед в'їздом в Угорщину, перевізник повинен зареєструвати в системі BIREG всі рейси, що потребують дозволу ЄКМТ. Для цієї дії необхідно вказати інформацію про основні дані компанії (назва компанії, номер ліцензії, адреса центрального офісу). Важливо при цьому додати дані транспортного засобу та інформацію про рейс¹⁴.

Перевізник має вказати тип рейсу, що буде здійснюватися, — завантажений або порожній. Також необхідно зафіксувати в системі час проходження транспортної ділянки в Угорщині. Варто відмітити, що запланований час проходження угорської ділянки не може перевищувати 15 днів.

Під час реєстрації рейсу в обов'язковому порядку потрібно внести дані про маршрут та пов'язаний з ним дозвіл ЄКМТ. Для одного рейсу можна вказати декілька маршрутів, але для цього може знадобитись інформація про декілька дозволів.

Наступним етапом є внесення в BIREG інформації про завантаження та розвантаження вантажу. У разі

¹³ Детальний посібник по реєстрації в системі BIREG. Там само.

¹⁴ Основний алгоритм дій у системі BIREG. URL: <https://fuvarlevel.hu/tennivalok-a-BIREG-rendszerben/>.

наявності дозволу СЕМТ має бути вказаний серійний номер, початок та закінчення дії цієї ліцензії, а також додані його фотографії / документи¹⁵.

За замовчуванням реєстрація рейсу завжди створюється в стані «Чернетка». У цьому стані адміністратор, за бажанням, може змінити або навіть видалити наявну реєстрацію. Реєстрація рейсу вважається успішно завершеною після отримання від системи реєстраційного номера цього рейсу. Перевізник виконав своє реєстраційне зобов'язання тільки в тому випадку, якщо BIREG згенерує вищевказаний реєстраційний номер¹⁶.

Після внесення основних відомостей щодо рейсу система перевіряє, чи правильно введені всі необхідні дані та чи дійсний дозвіл ЄКМТ на запланований час перевезення. Якщо все правильно, реєстрація буде вважатися завершеною і вона матиме статус «Активна». Після цього перевізник отримає унікальний реєстраційний номер.

У дорозі, у випадку перевірки автотранспорту з боку працівників відповідного контролюючого органу, водій має надати цей реєстраційний номер особі, яка проводить контрольний огляд. Зареєстрований рейс можна скасувати в статусі «Чернетка» та «Активний». Для видалення потрібне підтвердження.

Щоб бути користувачем BIREG, водій автотранспорту також повинен зареєструватись у цій системі. Процедура реєстрації аналогічна вищевказаній. Після цього з авторизацією водія стануть доступні зареєстровані рейси в статусі «Активний» та «Виконується»¹⁷.

Умовою фіксації подій є завантаження необхідних документів для реєстрації рейсу. Якщо будь-який документ буде відсутнім, система попередить водія під час відкриття аркуша даних. Тип подій залежить від типу рейсу, наприклад у випадку транзитних перевезень не потрібно фіксувати завантаження та розвантаження, у цьому випадку заїзд та виїзд з країни повинні фіксуватися в системі безпосередньо під час здійснення цих операцій¹⁸.

Водій може зафіксувати в'їзд та виїзд до/з території Угорщини, ввівши дані про маршрут, пункт перетину кордону, показання одометра. Після збереження цих даних їх не можна буде змінити. Внесення водієм інформації щодо завантаження та вивантаження здійснюється додаванням до BIREG даних про маршрут, місце (завантаження, вивантаження), назву компанії, показання одометра¹⁹.

Далі ми детально дослідимо та проаналізуємо іншу систему, яка має назву SENT. Цей ресурс має певні спільні характеристики та ознаки з вищевказаною BIREG. За своїм визначенням система SENT — це електронна система моніторингу перевезень підкацизних товарів у Польщі, призначена для боротьби з контрабандою та ухиленням від сплати податків. Вона використовується для відстеження руху товарів від моменту їх завантаження до кінцевого пункту призначення, а також для забезпечення дотримання всіх митних та податкових правил²⁰.

З 1 жовтня 2018 року в Польщі було введено в дію нові вимоги щодо перевезення певних категорій товарів. Згідно із Законом «Про зміну закону про систему моніторингу автомобільних і залізничних перевезень товарів», який набув чинності 15 червня 2018 року, компанії, які планують транспортувати товари, що потребують «спеціальної уваги» (за визначенням Міністерства фінансів Польщі), тепер зобов'язані пройти онлайн-реєстрацію в системі SENT. Цей нормативно-правовий акт зобов'язав подавати та оновлювати інформацію про «чутливі товари», що перевозяться як на території Польщі, так і транзитом, в електронній системі SENT. Впровадження цієї системи мало на меті мінімізувати тіньову економіку та виявляти порушення у торгівлі товарами, що підпадають під дію системи SENT²¹.

Система SENT була впроваджена з метою стримування недобросовісної діяльності, що негативно впливала на державну казну. Протягом тривалого часу в Польщі спостерігалась певна схема, що полягала в ухиленні від сплати податків на «чутливі» товари.

¹⁵ Детальний посібник по реєстрації в системі BIREG. Там само.

¹⁶ Електронна система попередньої реєстрації дозволів Угорщини BIREG. Там само.

¹⁷ Детальний посібник по реєстрації в системі BIREG. Там само.

¹⁸ Що таке система BIREG? Там само.

¹⁹ Угорщина. Система попередньої електронної реєстрації дозволів на перевезення (BIREG) BIREG. URL: asmap.org.ua/index1.php?id=67094.

²⁰ Система SENT у Польщі. URL: mainfreight.com/uk-ua/SENT-system-in-poland.

²¹ Платні дороги. Робота з SENT/E-TOLL/HuGO. URL: gpsfreetrack.atlassian.net/wiki/spaces/CS/pages/34897974/SENT+E-TOLL.

Це призвело до значних втрат для бюджету країни. Саме тому була розроблена система SENT, доповнена каталогом штрафних санкцій²².

Реєстрації в SENT підлягають групи товарів, що ввозяться до Польщі, вивозяться з неї або про-

їжджають її транзитом без оформлення на митниці (тобто без експортної / транзитної декларації або TIR Carnet)²³ (рис. 4).

Реєстрація в системі SENT здійснюється на електронній платформі митної та фіскальної служби Польщі.

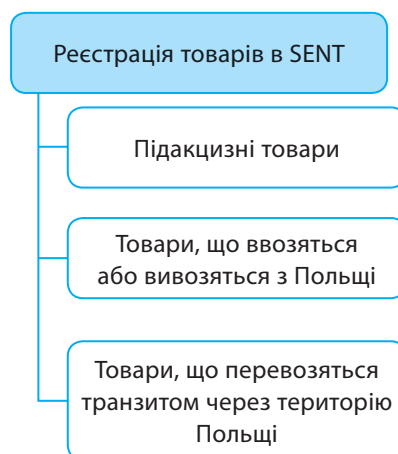

Рис. 4. Групи товарів, що підлягають реєстрації в системі SENT

Більш детальний перелік «чутливих» товарів, що підлягають обов'язковій реєстрації в системі SENT, чітко визначено у статті 3, пункті 2 Закону про систему моніторингу автомобільного та залізничного вантажного транспорту та торгівлі пальним паливом. До таких товарів, зокрема, належать:

- Моторні палива та продукти їх переробки;
- Топковий мазут і мастильні засоби, що використовуються як добавки до моторних палив;
- Етиловий спирт неденатурований з концентрацією спирту 80 % або більше;
- Вироби, що містять етиловий спирт (антифризи на основі етилового спирту і розчинники);
- Етиловий спирт, що повністю денатурований;
- Сушений тютюн.

Варто зауважити, що цей список не є остаточним, Міністерство фінансів Польщі може визначити до-

датковий перелік товарів, що підлягають реєстрації в системі SENT.

Для українського перевізника важливою є відповідь на запитання: як же відбувається онлайн-реєстрація в системі SENT? По суті, підключення суб'єктів господарювання до системи моніторингу доріг відбувається за допомогою Платформи електронних сервісів податкової та митниці.

У першу чергу, в системі реєструється користувач. Для цього потрібно створити обліковий запис на спеціальному вебсайті. На цьому сайті, у вкладці ФОРМИ, слід вибрати відповідну форму SENT, згідно з програмою перевізника²⁴.

Після цього в систему вноситься вся необхідна інформація про товар, його вагу, дані про вантажовідправника і вантажоодержувача з адресами, кінцевого перевізника, інформація про транспортний засіб,

²² Робота зі списком заявок SENT. URL: gpsfreetrack.atlassian.net/wiki/spaces/CS/pages/34603034/SENT.

²³ Система SENT в Польщі. Там само.

²⁴ Електронна платформа митної та фіскальної служби Польщі. Там само.

маршрут перевезення, дати завантаження і планованої доставки. Після завершення реєстрації або оновлення форми система згенерує контрольний номер та відповідний ключ. Цей номер потрібно обов'язково передати водію.

Єдина складність — це обов'язкова вимога про передачу геолокації. Для цього можуть використовуватись спеціальні GPS-навігатори (зовнішні системи геолокації ZSL) або GPS-трекер, тобто пристрій (звичайний смартфон або планшет) зі встановленим додатком SENT GEO, який служить для моніторингу маршруту перевезення товару. Завантажити додаток можна і в Google Play, і в App Store²⁵.

Ми з'ясували, який нормативно-правовий акт регулює питання системи SENT. Також ми пояснили, про

які саме товари йдеться. Отже, можемо переходити до того, хто і як має реєструватися в системі²⁶.

Польським законодавцем виділено три категорії учасників, що в обов'язковому порядку мають зареєструватися в системі SENT: відправник та одержувач вантажу, а також перевізник. Відправник зобов'язаний попередньо інформувати про намір перевезти «чутливі» товари. Заповнивши відповідну форму, він отримує контрольний номер, який дійсний протягом 10 днів. За цей час транспортування має бути завершено. Перевізник має відмітитись в системі на стадії безпосереднього транспортування товарів. Одержувач, у свою чергу, завершує процес реєстрації, підтверджуючи отримання товару (рис. 5). Для кожного з вищевказаних учасників система генерує 3 ключі²⁷.

Рис. 5. Основні суб'єкти системи SENT

Варто зазначити, що при перевезенні вантажів, які підпадають під систему SENT, на перевізника лягають певні обов'язки. По-перше, транспортний засіб повинен бути оснащений системою GPS (визначення місцезнаходження). Постачальник послуг GPS-моніторингу має запропонувати можливість декларування такого транспортного засобу в системі SENT GEO. Після цього перевізник отримує номер локатора, який можна ввести в систему SENT. Відстеження транспорту здійснюється шляхом введення локатора в системі SENT²⁸.

При транспортуванні вантажів територією Польщі перевізнику достатньо оновити інформацію в уже зареєстрованій заявці. Для цього потрібно внести відомості про компанію, ліцензію, номери транспортного засобу, що здійснює перевезення, дати завантаження та розвантаження, а також відзначити перетин кордону. Однак у разі транзиту перевізник зобов'язаний розпочати реєстрацію транспорту (заповнити форму 300). Форми 300 та 330 є ключовими документами для відстеження руху підакцизних товарів у системі SENT²⁹.

²⁵ Система SENT в Польщі. Там само.

²⁶ Платні дороги. Робота з SENT/E-TOLL/HuGO. Там само.

²⁷ Що таке SENT та коли його необхідно робити? URL: ganex-group.com/2020/02/23/SENT-pl/.

²⁸ Робота зі списком заявок SENT. URL: gpsfreetrack.atlassian.net/wiki/spaces/CS/pages/34603034/SENT.

²⁹ Що таке SENT та коли його необхідно робити? Там само.

Форма 300 є повідомленням про намір перевезення підакцизних товарів, яке подається перевізником до початку перевезення. Форма 330 — це підтвердження прийняття товарів, яке подається одержувачем після завершення перевезення.

У разі порушення процесу реєстрації транспорту в системі SENT до кожного з учасників можуть бути задіяні штрафні санкції. Перелік штрафних санкцій визначено у статті 22 Закону про систему моніторингу вантажного автомобільного та залізничного транспорту та торгівлі пальним³⁰.

За останні два роки штрафні санкції поширилися й на перевізників. Найпоширенішою причиною штрафів є відсутність або несправність системи GPS. Перевізник може отримати штраф до 10000 злотих. Таке стягнення накладається за невиконання обов'язку надання геолокаційних даних³¹.

З іншого боку, водій може отримати штраф від 5000 до 7500 злотих за відсутність активації локатора перед початком поїздки (у випадку використання мобільного додатка). Додатково, якщо під час дорожньої перевірки буде виявлено, що в системі SENT не зареєстрований транспортний засіб, товар або транспортний засіб можуть бути затримані³².

Знання системи SENT є важливим для багатьох учасників транспортної сфери. Українським перевізникам, у свою чергу, завжди слід перевіряти, чи підпадають вантажі, які вони планують перевозити, під систему реєстрації SENT.

Далі важливо визначити, які спільні та відмінні риси існують між угорською системою BIREG та польською системою SENT (табл. 1). Є два основних фактори, що спонукають робити таку характеристику двох вищевказаних систем:

— порівняльний аналіз. Дозволяє зрозуміти подібності та відмінності в функціональності, процесах

та вимогах цих двох систем електронного моніторингу перевезень;

— оптимізація роботи. Визначення спільних рис може допомогти українським перевізникам, які вже знайомі з BIREG, швидше освоїти SENT, а виявлення відмінностей дозволить їм підготуватися до специфічних вимог польської системи³³.

Отже, до спільних рис належить те, що обидві системи, BIREG та SENT, мають на меті моніторинг та контроль перевезень товарів, які підлягають певним обмеженням. BIREG фокусується на міжнародних вантажних перевезеннях через Угорщину, тоді як SENT зосереджується на перевезенні акцизних товарів на або через територію Польщі. Обидві системи є електронними. Це означає, що перевізники, відправники та одержувачі товарів повинні реєструватися в онлайн-системі та подавати електронні декларації. Транспортні засоби, які здійснюють перевезення товарів, що підлягають контролю, повинні бути оснащені GPS-пристроями для того, щоб можна було відстежити їх місцезнаходження. За невиконання правил роботи з системами BIREG та SENT передбачені штрафні санкції.

Між системами також існують певні відмінності. BIREG застосовується до всіх вантажних перевезень, за винятком деяких випадків, тоді як SENT застосовується лише до акцизних товарів. Для BIREG потрібна лише реєстрація перевізника, тоді як для SENT потрібна реєстрація як перевізника, так і одержувача товарів. Декларації BIREG генерують унікальний ідентифікатор, який слугує дозволом на проїзд, тоді як декларації SENT не генерують дозволів, а лише слугують для відстеження перевезень. BIREG має власний вебсайт³⁴, [1] тоді як SENT інтегрована з загальною системою електронного декларування Польщі³⁵.

³⁰ Робота зі списком заявок SENT. Там само.

³¹ Платні дороги. Робота з SENT/E-TOLL/HiGO. Там само.

³² Електронна платформа митної та фіскальної служби Польщі. Там само.

³³ Що таке SENT та коли його необхідно робити? Там само.

³⁴ Офіційна сторінка системи BIREG. URL: BIREG.gov.hu/BIREG.

³⁵ Що таке SENT і що таке чутливі товари? URL: freetrack.ua/news/shcho-take-systema-SENT-i-shcho-take-chutlyvi-tovary/.

Таблиця 1. Основні спільні та відмінні риси систем BIREG та SENT

Ознаки спільних та відмінних рис	BIREG	SENT
Тип системи	Електронна	Електронна
Мета системи	Контроль вантажних перевезень	Контроль акцизних товарів
Відстеження	GPS	GPS
Штрафи	Так	Так
Тип товарів	Всі вантажні перевезення (за винятками)	Акцизні товари
Реєстрація	Перевізник	Перевізник та одержувач
Декларації	Генерують дозвіл	Слугують для відстеження
Чим є система?	Система попередньої електронної реєстрації ліцензій, тобто вимога щодо ліцензії на виконання завдань автомобільного транспорту за плату	Електронна система моніторингу перевезень підакцизних товарів в Польщі
Чи повинен реєструватись угорський або польський перевізник?	Угорський так, при певних умовах	Польський так, який здійснює перевезення підакцизних товарів територією Польщі
Особливості реєстрації в системі	Чіткий алгоритм дій	Чіткий алгоритм дій

Необхідно відмітити той факт, що українські перевізники часто стикаються з численними проблемами при використанні систем BIREG та SENT. Таким чином, важливо детально розглянути кожну з наявних проблем та визначити можливі шляхи її вирішення (табл. 2).

Система BIREG вимагає детальної реєстрації транспортних засобів та водіїв, що може бути складним та тривалим процесом для перевізників, які не знайомі з системою. Часті зміни у правилах та вимогах можуть призвести до плутанини та помилок у за-

повненні документів. Технічні збої або відсутність стабільного інтернет-зв'язку можуть ускладнювати доступ до системи³⁶.

Система SENT вимагає детального заповнення інформації про вантаж, що може бути складним для перевізників, особливо якщо вони не знайомі з термінологією та вимогами. Система вимагає своєчасного внесення інформації, що може бути складним у випадку непередбачених затримок або технічних проблем. Помилки в заповненні декларацій можуть призвести до значних штрафів.

Таблиця 2. Виклики та шляхи їх вирішення, з якими можуть стикатися суб'єкти систем BIREG та SENT

Система BIREG		Система SENT	
Проблема	Можливе вирішення	Проблема	Можливе вирішення
Складність реєстрації та користування системою	Проведення навчальних семінарів для перевізників, створення детальних інструкцій українською мовою та надання консультаційної підтримки	Складність заповнення декларацій	Проведення навчань та семінарів, надання зразків правильно заповнених декларацій та підтримка перекладачів

³⁶ Вебінар «Система BIREG — практика використання та подальші оновлення». URL: hungary.mfa.gov.ua/news/vidbuvsya-pershij-vebinar-sistema-bireg-praktika-vikoristannya-ta-podalshi-onovlennya-dlya-predstavnikiv-ukrayinskih-kompanij.

Система BIREG		Система SENT	
Проблема	Можливе вирішення	Проблема	Можливе вирішення
Часті зміни у законодавстві	Регулярне інформування перевізників про зміни через спеціальні інформаційні бюлетені, оновлення інструкцій та створення електронних розсилок	Часові обмеження на внесення даних	Надання можливості попередньої реєстрації інформації та створення мобільних додатків для спрощення процесу
Технічні проблеми з доступом до системи	Створення резервних копій документів, можливість офлайн-реєстрації та надання технічної підтримки	Високі штрафи за помилки	Введення системи попереджень для виправлення помилок без штрафів, створення автоматизованих перевірок правильності заповнення

Загальні рекомендації для уникнення проблем в обох системах:

- Автоматизація процесів;
- Підтримка користувачів;
- Міжнародне співробітництво.

Розробка спеціалізованого програмного забезпечення, яке автоматизує заповнення форм та інтегрується з обома системами для зменшення ручної роботи та помилок. Створення центрів підтримки користувачів, які можуть надати допомогу в реальному часі, та надання гарячих ліній для оперативного вирішення проблем. Установлення тіснішої співпраці між українськими та європейськими органами для узгодження вимог та спрощення процедур для українських перевізників³⁷.

Висновки. У ході дослідження було проаналізовано основні практичні аспекти використання систем BIREG та SENT українськими перевізниками. Ці електронні ресурси є ключовими елементами регулювання міжнародних автомобільних перевезень у низці європейських країн, забезпечуючи прозорість і контроль за перевезеннями. При аналізі кожної системи окремо

були досліджені також і спільні та відмінні характеристики BIREG та SENT.

Ми визначили, що перевізники стикаються з низкою специфічних проблем при роботі з цими системами, які впливають на ефективність їхньої діяльності.

Серед основних проблем були виокремлені складність реєстрації та користування системами, часті зміни у законодавстві та технічні труднощі з доступом до систем. Кожна з цих проблем може мати значний вплив на роботу перевізників, спричиняючи затримки, додаткові витрати та можливі штрафи за порушення вимог системи.

Таким чином, впровадження запропонованих в статті заходів щодо вирішення зазначених проблем сприятимуть покращенню умов роботи українських перевізників з системами BIREG та SENT, підвищенню їх конкурентоспроможності на міжнародному ринку та забезпеченню ефективного дотримання вимог європейського законодавства. Подальші дослідження можуть зосередитися на розробці конкретних інструментів для автоматизації процесів та детальному аналізі впливу запропонованих заходів на практику перевезень.

³⁷ Особливості системи BIREG. URL: 5percado.hu/a-BIREG-rendszer/.

АНАЛІЗ ПОЛОЖЕНЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ З ПОЗИЦІЇ ДОТРИМАННЯ ВИМОГ ПРЕЗУМПЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ ТА МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЙОГО НЕДОСКОНАЛИХ ПОЛОЖЕНЬ СТОРОНОЮ ЗАХИСТУ

Олег Несінов, адвокат, автор багатьох книг та статей на правову тематику

З моменту прийняття в 2012 р. Кримінального процесуального кодексу України¹ законодавець заздалегідь передбачив можливу недосконалість його положень і в ч. 4 — 6 ст. 9 КПК зазначив:

У разі якщо норми цього Кодексу суперечать міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, застосовуються положення відповідного міжнародного договору України.

Кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини.

У випадках, коли положення цього Кодексу не регулюють або неоднозначно регулюють питання кримінального провадження, застосовуються загальні засади кримінального провадження, визначені ч. 1 ст. 7 цього Кодексу.

Саме на такі, сумнівні з точки зору засад законності та презумпції невинуватості, положення КПК пропоную звернути увагу.

Згідно з визначенням кримінальним правопорушенням є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 11 Кримінального кодексу України²).

Ці обставини підлягають доказуванню (ст. 91 КПК) та встановленню вироком суду (ст. 374 КПК).

Сама подія вчинення кримінального правопорушення також підлягає доказуванню (п. 1 ч. 1 ст. 91 КПК) та подальшій оцінці і встановленню вироком суду (ст. 374 КПК), а тому ствердження про вчинення кримінального правопорушення до цього моменту вважаю неприпустимим.

З цієї причини положення КПК, в яких зазначені ствердження або «прив'язка» певних дій до факту ско-

ення злочину або кримінального порушення, вважаю такими, що не відповідають вимогам законності.

Проте навіть у визначенні основних термінів кодексу (ст. 3 КПК), таких як державне обвинувачення, досудове розслідування, досудове слідство, кримінальне провадження, слідчий, ідеться про кримінальні порушення та розслідування злочинів (правопорушень).

Уявимо ситуацію, коли правоохоронні органи реєструють заяву про виявлення трупу людини з наявними тілесними ушкодженнями, вносять дані до ЄДРДР за ч. 1 ст. 115 або ч. 2 ст. 121 КК та починають досудове розслідування. Після проведення судових експертиз, допитів та проведення інших слідчих дій слідство доходить висновку про самогубство людини, відсутність

¹ Далі за текстом — КПК.

² Далі за текстом — КК.

події злочину (правопорушення), з подальшим закриттям провадження.

У контексті положень ст. 3 КПК це означає, що всі дії слідчого та правоохоронців були незаконні, оскільки за визначенням досудове слідство — це розслідування **злочинів**, а слідчий наділений правом розслідування **кримінального правопорушення**, якого не було.

Навіть якщо б у слідства не існувало жодних сумнівів щодо скоєння злочину, цей факт має бути встановлений вироком суду.

Це означає, що за чинною редакцією КПК, досудове розслідування, яке проводиться щодо злочинів, узагалі проводити неможливо.

Очевидно, що в ст. 3 КПК законодавець мав вести мову не про злочини (правопорушення), а про діяння, що мають ознаки таких дій. За 12 років існування КПК на ці порушення ніхто не звертав уваги.

Тим більш це належить до стверджень в КПК про винуватість особи у вчиненні злочину (кримінального правопорушення).

Напевно кожен адвокат десятки, а може й сотні разів посилався в кримінальних судових процесах на засаду презумпції невинуватості, викладену в ст. 62, ч. 3 ст. 129 Конституції України, п. 10 ч. 1 ст. 7, ст. 17 КПК, п. 2 ст. 11 Загальної декларації прав людини Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948, п. 2 ст. 14 Міжнародного пакту про громадські та політичні права Генеральної Асамблеї ООН від 18.12.1966, ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 1950), за змістом яких кожна особа вважається невинуватою у вчиненні злочину (кримінального правопорушення) і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку шляхом прилюдного судового розгляду і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили.

Ця позиція висловлена в багатьох рішеннях ЄСПЛ, наприклад — «Шагін проти України» від 10.12.2009, «Альне де Рібемон проти Франції» від 10.02.1995, «Бюмер проти Німеччини» від 03.10.2002, «Ісмойлов та інші проти Росії» від 24.04.2008, «Дактарс проти Литви», та ін.

А в рішенні ЄСПЛ від 23.10.2008 у справі «Хужин та інші проти Росії» Європейський Суд, підкреслюючи важливість дотримання презумпції невинуватості, зазначив: *Вагоме розрізнення має проводитись між*

твердженням про те, що особа лише підозрюється у вчиненні певного злочину, і відвертим визнанням того, що особа його вчинила.

Проте ця засада порушується не тільки у висловлюваннях посадових осіб та змісті процесуальних документів, але й у деяких диспозиціях статей КПК, що ставить під сумнів можливість їх застосування.

Так, п. 3 ч. 1 ст. 3 КПК установлено, що державне обвинувачення — *процесуальна діяльність прокурора, що полягає у доведенні перед судом обвинувачення з метою забезпечення кримінальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.*

Виникає питання, як можна застосовувати цю статтю, якщо обов'язковою для цього умовою є наявність факту вчинення особою кримінального правопорушення, а прокурор, до кінцевого вироку суду, не наділений повноваженнями про це стверджувати?

У КПК також установлено, що *потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди... (ч. 1 ст. 55 КПК), а також особа, яка не є заявником, але якій кримінальним правопорушенням завдана шкода і у зв'язку з цим вона після початку кримінального провадження подала заяву про залучення її до провадження як потерпілого (ч. 3 ст. 55 КПК).*

Права і обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого (ч. 2 ст. 55 КПК).

Очевидно, що друга частина цієї статті суперечить першій та третій її частинам, оскільки, за такою її редакцією, не можна наділяти потерпілого правами і обов'язками з моменту подання ним відповідної заяви (як правило, на стадії досудового розслідування), оскільки стадія можливого визнання факту скоєння правопорушення та завдання моральної та майнової шкоди далеко попереду.

Те саме стосується положень КПК щодо цивільного позивача (ст. 61 КПК) та цивільного відповідача (ст. 62 КПК).

Вважаю, що за існуючою редакцією статей, визнання потерпілим цивільним позивачем або відповідачем без установлення кінцевим судовим рішенням факту спричинення особі шкоди порушує засаду презумпції невинуватості.

Відповідно до ч. 1 ст. 128 КПК *особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, має право під час кримінального провадження до початку судового розгляду пред'явити цивільний позов до підозрюваного, обвинуваченого.*

Тобто в цій статті законодавець установив, що право на подання цивільного позову в потерпілого (як і отримання цього процесуального статусу) виникає ЛИШЕ за наявності встановлення факту кримінального правопорушення і подальшого встановлення його наслідків у вигляді шкоди, що можливо лише в разі постановлення судом обвинувального вироку та набрання ним законної сили.

Окрім того, зміст цивільного позову передбачає зазначення відповідача, яким може бути лише особа, винна у скоєнні інкримінованого злочину, що на цій стадії стверджувати неприпустимо, оскільки це порушує засаду презумпції невинуватості.

Оскільки встановлення факту кримінального правопорушення та спричинення ним шкоди виникає після набрання вироком суду законної сили та набуття обвинувачуваним процесуального статусу **засудженого** (ч. 2 ст. 43 КПК), а право пред'явлення цивільного позову передбачено до початку судового розгляду і до підозрюваного, обвинуваченого — одночасне дотримання цих вимог статті неможливе.

Таким чином, в існуючій редакції положення ч. 1 ст. 128 КПК є взаємовиключні і неможливі для застосування.

Для сторони захисту ці обставини мають практичне значення, оскільки надають право стверджувати про те, що якщо суд долучить цивільний позов до кримінального провадження до початку судового розгляду, він тим самим заздалегідь визнає, що підзахисний **скоїв кримінальне правопорушення**, чим доведе свою упередженість та підстави для відводу (самовідводу, що є істотним порушенням вимог кримінального-процесуального закону та підставою для скасування вироку (п. 2 ч. 2 ст. 412 КПК).

Аналогічні порушення вимог презумпції невинуватості, з причини ствердження про факт вчинення злочину (кримінального правопорушення), та про особу, що його вчинила, мають й інші статті КПК:

1. У ч. 1 ст. 98 КПК установлено, що *речовими доказами є матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення.*

Вважаю, що практика визнання речовими доказами на стадії досудового розслідування, тобто до встановлення факту вчинення кримінального правопорушення вироком суду, є неправильною, а застосування цієї статті є неможливим.

2. Частина 2 ст. 167 КПК. Тимчасово вилученим може бути майно у вигляді речей, документів, грошей тощо, *щодо яких є достатні підстави вважати, що вони:*

1) підшукані, виготовлені, пристосовані чи використані як *засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення* та (або) зберегли на собі його сліди;

2) призначалися (використовувалися) для схиляння особи *до вчинення кримінального правопорушення*, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення або винагороди за його вчинення;

3) *є предметом кримінального правопорушення*, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом;

4) одержані внаслідок *вчинення кримінального правопорушення* та/або є доходами від них, а також майно, в яке їх було повністю або частково перетворено.

3. Пункт 4 ч. 2 ст. 170 КПК встановлено, що арешт майна допускається з метою забезпечення: відшкодування шкоди, *завданої внаслідок кримінального правопорушення.*

4. Пункт 4 ч. 2 ст. 173 КПК. При вирішенні питання про арешт майна *слідчий суддя, суд повинен враховувати: розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням <...>*

5. Стаття 218 КПК

Частина 1. Досудове розслідування здійснюється слідчим того органу досудового розслідування, під юрисдикцією якого знаходиться *місце вчинення кримінального правопорушення.*

Частина 3. Якщо *місце вчинення кримінального правопорушення* невідоме або його вчинено за межами України, місце проведення досудового розслідування визначає відповідний прокурор з урахуванням місця виявлення ознак кримінального правопорушення, місця перебування підозрюваного чи більшості свідків, місця закінчення кримінального правопорушення або настання його наслідків тощо.

Частина 4. Якщо при здійсненні дізнання *буде встановлено, що особа вчинила злочин*, дізнавач за погодженням із прокурором надсилає матеріали кримі-

нального провадження керівнику органу досудового розслідування з урахуванням підслідності.

6. Частина 9 ст. 224 КПК

У кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, а також щодо злочинів, вчинених із застосуванням насильства або погрозою його застосування, одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей в їхніх показаннях не може бути проведений за участю малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого разом з підозрюваним.

7. Стаття 234 КПК. Обшук.

Частина 1. Обшук проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також установлення місцезнаходження розшукуваних осіб.

8. Стаття 237 КПК. Огляд.

Частина 1. З метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей, документів та комп'ютерних даних.

9. Стаття 240 КПК. Слідчий експеримент.

Частина 1. З метою перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, слідчий, прокурор має право провести слідчий експеримент шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань.

10. Стаття 241 КПК. Освідування особи.

Частина 1. Дізнавач, слідчий, прокурор здійснює освідування підозрюваного, свідка чи потерпілого для виявлення на його тілі, одязі, в якому він перебуває, слідів кримінального правопорушення та їх вилучення або виявлення особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу.

11. Стаття 246 КПК. Підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Частина 2. Негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у випадках, якщо відомості про кримінальне правопорушення та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб.

12. Стаття 248 КПК. Розгляд клопотання про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії.

Частина 2. У клопотанні зазначаються:

п. 7 обґрунтування неможливості отримання відомостей про кримінальне правопорушення та особу, яка його вчинила, в інший спосіб;

п. 9 обґрунтування можливості отримання під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії доказів, які самостійно або в сукупності з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин кримінального правопорушення або встановлення осіб, які його вчинили.

Частина 3. Слідчий суддя постановляє ухвалу про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, якщо прокурор, слідчий доведе наявність достатніх підстав вважати, що:

п. 1 вчинене кримінальне правопорушення відповідної тяжкості;

13. Стаття 251 КПК. Вимоги до постанови слідчого, прокурора про проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Частина 1. Постанова слідчого, прокурора про проведення негласної слідчої (розшукової) дії повинна містити:

п. 6 обґрунтування прийнятої постанови, у тому числі обґрунтування неможливості отримання відомостей про кримінальне правопорушення та особу, яка його вчинила, в інший спосіб.

14. Стаття 271 КПК. Контроль за вчиненням злочину.

Частина 1. Контроль за вчиненням злочину може здійснюватися у випадках наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин <...>

Частина 3. Під час підготовки та проведення заходів з контролю за вчиненням злочину забороняється провокувати (підбурювати) особу на вчинення цього злочину з метою його подальшого викриття, допомагаючи особі вчинити злочин, який вона би не вчинила, якби слідчий цьому не сприяв, або з цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем. Здобути в такий спосіб речі і документи не можуть бути використані у кримінальному провадженні.

15. Стаття 272 КПК. Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації.

Частина 1. Під час досудового розслідування тяжких або особливо тяжких злочинів можуть бути отримані відомості, речі і документи, які мають значення

для досудового розслідування, особою, яка відповідно до закону виконує спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації, або є учасником зазначеної групи чи організації, який на конфіденційній основі співпрацює з органами досудового розслідування.

16. Стаття 273 КПК

Частина 4. Несправжні (імітаційні) засоби, застосовані під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії, використовуються у процесі доказування у вигляді первинних засобів чи знарядь вчинення злочину, крім випадків, якщо суд установить порушення вимог цього Кодексу під час проведення відповідної негласної слідчої (розшукової) дії.

Окрему увагу необхідно звернути на положення статей КПК щодо затримання особи, повідомлення про підозру.

У ст. 208 КПК стверджується про те, що затримання уповноваженою службовою особою без ухвали слідчого судді можливе лише у випадках:

- 1) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення;
- 2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин.

Стаття 276 КПК. Випадки повідомлення про підозру.

Частина 1. Повідомлення про підозру обов'язково здійснюється в порядку, передбаченому статтею 278 цього Кодексу, у випадках:

- 1) затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення.

Оскільки момент, коли дозволяється категорично стверджувати про наявність злочину та про те, вчинила особа злочин чи ні, настає після судового розгляду і набрання вироком суду законної сили, — це означає, що в період досудового розслідування вищезазначені статті взагалі використовувати неможливо, бо ніхто, навіть суд, не наділений правом на цій стадії стверджувати, що певна особа вчинила злочин (як і про сам факт злочину, який має бути доведений).

Більш того, якщо слідчий, прокурор, слідчий суддя або суд погоджується із застосуванням ст. 208, п. 1 ч. 1 ст. 276 КПК (як і інших статей, наведених вище) — це означає, що вони одночасно заздалегідь погоджуються і з ствердженням про вчинення злочину певною особою.

Висловивши таким чином свою позицію, подальший судовий розгляд, як і досудове розслідування, втрачають сенс, оскільки факт вчинення злочину (кримінального правопорушення) і винуватість особи вже на цій стадії процесу стверджуються.

Вочевидь, замість словосполучення «під час вчинення злочину» законодавець міг застосувати словосполучення — «під час діяння (після діяння), яке інкримінується особі як злочин <...>» або щось подібне, але маємо те, що маємо.

Таким чином, можна зробити висновок, що обвинувальний уклін кримінального процесу вбачається не тільки в судовій практиці у вигляді мізерної кількості виправдувальних вироків, але й у змісті законодавства.

Відповідно до практики ЄСПЛ встановлена вимога щодо правової визначеності, а всі юридичні колізії **мають тлумачитись на користь особи**. Наприклад, у справі «Щокін проти України» (заяви № 23759/03 та № 37943/06, пп. 50 — 56) зазначено, що «верховенство права, один з основоположних принципів демократичного суспільства, притаманний усім статтям Конвенції; відсутність в національному законодавстві необхідної чіткості та точності, яка передбачає можливість різного тлумачення, порушує вимогу якості закону, передбачену Конвенцією».

Наведена правова позиція надає підстави для заперечення застосування зазначених положень КПК, а в іншому випадку надає можливість стверджувати про упередженість слідчих, прокурорів, слідчих суддів, суддів та підстави для їх відводу (самовідводу), скасування постановленого вироку у зв'язку з істотним порушенням кримінального-процесуального законодавства та розгляду провадження судом, що проявив упередженість та підлягав відводу (самовідводу).

Запропонований інструмент може суттєво посилити позиції захисту та нарешті звернути увагу законодавців та Верховного Суду на недосконалість окремих положень Кримінального процесуального кодексу України.

НАБУТТЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ДОПОМІЖНІ ПРИМІЩЕННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ: СКЛАДНОЩІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Надія Гніздовська,
адвокатка,
Голова Комітету з питань
будівельного права
Ради адвокатів Одеської
області,
партнерка АО «Юріс
Феррум»,
членкиня будівельного
комітету НААУ

Ганна Гніздовська,
адвокатка,
секретарка Комітету
з питань будівельного
права Ради адвокатів
Одеської області,
керуюча партнерка
АО «Юріс Феррум»

Анастасія Ахламова,
помічниця адвоката
АО «Юріс Феррум»

Питання реалізації права власності на допоміжні приміщення у багатоквартирному будинку актуальне не тільки для власників квартир, але й для забудовників, управляючих компаній та органів місцевого самоврядування.

В Україні процес набуття права власності на допоміжні приміщення має складнощі, що виникають через недосконалість законодавства та бюрократичні перепони.

На нашу думку, така ситуація склалася через невідзначеність правового статусу допоміжних приміщень у законодавстві. Відповідно до ст. 382 Цивільного кодексу України¹ до складу багатоквартирного будинку входять, окрім квартир, також інші приміщення, при-

значені для обслуговування будинку та забезпечення потреб його мешканців, проте конкретне визначення таких приміщень не надається.

Водночас відповідно до п. 2 ст. 10 Закону України від 19.06.1992 № 2482-XII «Про приватизацію державного житлового фонду»² допоміжні приміщення стають об'єктами спільної власності всіх співвласників багатоквартирного будинку. Тобто фізична або юридична особа, яка придбала квартиру або нежитлове

¹ Далі за текстом — ЦК.

² Далі за текстом — Закон № 2482.

приміщення у багатоквартирному будинку, автоматично отримує право спільної власності на вже існуючі у будинку допоміжні приміщення.

Крім того, існують проблеми, пов'язані із реєстрацією права власності на допоміжні приміщення. Згідно із Законом України від 01.07.2004 № 1952-IV «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень»³ для реєстрації права власності на майно необхідно надати документи, що підтверджують право власності на це майно.

Проте виникає питання, хто конкретно має право реєструвати за собою право власності на допоміжні приміщення та інше спільне майно у багатоквартирному будинку. Наприклад, у такому будинку створюється Об'єднання співвласників багатоквартирного будинку (далі — ОСББ), яке приймає будинок на свій баланс, зокрема після Житлово-експлуатаційної контори (далі — ЖЕК), але це ще не означає, що допоміжні приміщення, які знаходяться у цьому будинку, будуть зареєстровані за ОСББ. Однією з основних причин неможливості зареєструвати право власності на такі приміщення на практиці виявляється відсутність технічного паспорта та проведеної інвентаризації приміщень.

Важливо відзначити, що інколи допоміжні приміщення можуть бути вже у власності третіх осіб, проте оскільки на такі приміщення немає правовстановлюючих документів, виникають труднощі із їх подальшою реалізацією.

Метою цієї статті є запропонувати шляхи вирішення вищезазначених проблем шляхом аналізу чинного законодавства, дослідження судової практики та розробки рекомендацій для покращення механізмів набуття права власності на допоміжні приміщення. Досягнення зазначених цілей потребує комплексного підходу.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПИТАННЯ ВИНИКНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ДОПОМІЖНІ ПРИМІЩЕННЯ У БАГАТОКВАРТИРНИХ БУДИНКАХ

На нашу думку, основним нормативно-правовим актом у цій сфері є вищезгаданий Закон № 2482, відповідно до якого право власності на допоміжні приміщення визначається як спільна власність співвласників багатоквартирного будинку.

Крім того, відзначимо два ключових рішення Конституційного Суду України (далі — КСУ), що сформували правове регулювання статусу допоміжних приміщень:

рішення КСУ від 02.03.2004 №4-рп/2004 офіційно тлумачить положення Закону України № 2482-12 та визначає, що право власності на квартиру включає право спільної власності на допоміжні приміщення;

— рішення КСУ від 09.11.2011 №14-рп/2011 визначає, що власники квартир і житлових приміщень у гуртожитках є співвласниками допоміжних приміщень незалежно від підстав набуття права власності.

Розглянемо кожне із зазначених рішень більш детально.

Відповідно до п. 2 рішення КСУ від 02.03.2004 № 4-рп/2004 у справі за конституційним зверненням Сергія Ярового та інших громадян про офіційне тлумачення положень п. 2 ст. 10 Закону України № 2482-12 та за конституційним поданням 60 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень статей 1, 10 цього ж Закону (справа про права співвласників на допоміжні приміщення багатоквартирних будинків), Президент України у своєму листі до Конституційного Суду наголосив, що **право власності на квартиру також означає право спільної власності на допоміжні приміщення багатоквартирного будинку, технічне обладнання тощо, що забезпечують обслуговування житлового комплексу та його використання**. У процесі приватизації державного житлового фонду відчужуються не лише квартири, а й допоміжні приміщення. Тому момент виникнення права власності на квартиру є також моментом виникнення права спільної власності на допоміжні приміщення.

На думку КСУ, положення ч. 1 ст. 1 та п. 2 ст. 10 Закону України № 2482 слід розуміти так:

Допоміжні приміщення, такі як підвали, сараї, кладовки, горища, колясочні та інші, безоплатно передаються у спільну власність громадян разом із приватизацією ними квартир або кімнат у багатоквартирних будинках. Право власності на ці допоміжні приміщення не вимагає додаткових дій, таких як створення об'єднання співвласників багатоквартирного будинку або вступ до нього. Власники неприватизованих квартир у багатоквартирному будинку є співвласниками допоміжних приміщень нарівні з власниками приватизованих квартир.

³ Далі за текстом — Закон № 1952.

Рішенням КСУ від 09.11.2011 № 14-рп/2011 у справі за конституційним зверненням громадянина Володимира Гуляка щодо офіційного тлумачення положень пункту 2 статті 10 Закону України № 2482-12 визначено, що власники квартир у дво- або багатоквартирних житлових будинках та житлових приміщень у гуртожитках, незалежно від підстав набуття права власності, є співвласниками допоміжних приміщень у будинку чи гуртожитку, технічного обладнання та елементів зовнішнього благоустрою.

Згідно зі ст. 382 ЦК всі власники квартир і нежитлових приміщень у багатоквартирному будинку є співвласниками на праві спільної сумісної власності спільного майна багатоквартирного будинку. Спільне майно багатоквартирного будинку включає приміщення загального користування (включно з допоміжними), і право спільної сумісної власності передбачає розпорядження цим майном за згодою всіх співвласників.

Відповідно до ч. 1 ст. 355 ЦК майно, що належить двом або більше особам (співвласникам), є їх спільним майном на праві спільної власності. Згідно з ч. 1 ст. 5 Закону України від 14.05.2015 № 417-VIII «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку»⁴ визначає, що спільне майно багатоквартирного будинку є спільною сумісною власністю співвласників, не підлягає поділу між ними і співвласники не мають права на виділення в натурі частки із спільного майна багатоквартирного будинку.

Пунктом 6 ч. 1 ст. 1 Закону України № 417 визначено, що спільним майном багатоквартирного будинку є приміщення загального користування (включно з допоміжними), несучі, огорожувальні та несуче-огорожувальні конструкції будинку, механічне, електричне, сантехнічне та інше обладнання всередині або за межами будинку, яке обслуговує більше одного житлового або нежитлового приміщення.

Власники квартир у багатоквартирних будинках і житлових приміщень у гуртожитках є співвласниками допоміжних приміщень у будинку чи гуртожитку та зобов'язані брати участь у загальних витратах, пов'язаних з утриманням будинку і прибудинкової території відповідно до своєї частки у майні будинку чи гуртожитку згідно з ч. 2 ст. 10 Закону України № 2482.

Допоміжні приміщення (комори, сараї тощо) передаються у власність квартиронаймачів безоплатно і не підлягають окремій приватизації.

Згідно з положеннями Закону України № 2482 суть приватизації державного житлового фонду полягає у відчуженні квартир (будинків), житлових приміщень у гуртожитках, призначених для проживання сімей та окремих осіб, кімнат у квартирах та одноквартирних будинках, де мешкають два і більше наймачів, та належних до них господарських споруд і приміщень (підвалів, сараїв тощо) державного житлового фонду на користь громадян України. Закон також урегулює відносини, пов'язані з виникненням, оформленням та набуттям права приватної власності на квартири та інші об'єкти приватизації державного житлового фонду.

Таким чином, допоміжні приміщення стають об'єктами права спільної власності співвласників багатоквартирного будинку одночасно з приватизацією громадянами квартир або придбанням квартир на підставі відповідних цивільно-правових угод.

ПРОБЛЕМИ НАБУТТЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ДОПОМІЖНІ ПРИМІЩЕННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Закон України № 417 виділяє такі види допоміжних приміщень, як колясочні, комори, сміттекамери, горища, підвали, шахти і машинні відділення ліфтів, вентиляційні камери, а також інші підсобні та технічні приміщення. Під час війни, коли майно може бути знищене або зруйноване внаслідок бойових дій, важливим стає питання, як оформити та/або підтвердити право власності на такі приміщення аби отримати компенсацію за їх знищення або зруйнування.

Чинним законодавством не передбачено механізм передачі у власність громадян окремих допоміжних приміщень шляхом приватизації чи викупу.

На практиці існують наступні проблеми, пов'язані з оформленням права власності на допоміжні приміщення під час війни:

- 1) допоміжні приміщення не розглядаються як окремі об'єкти нерухомості;
- 2) документів, які підтверджують право власності на допоміжні приміщення, не існує, особливо у старих будинках, які були на балансі у ЖЕК;
- 3) немає чіткого механізму реєстрації допоміжних приміщень у державному реєстрі речових прав на нерухоме майно;

⁴ Далі за текстом — Закон № 417.

4) неможливість отримати окрему адресу у зв'язку з тим, що законодавством не передбачено присвоєння окремої адреси допоміжним приміщенням.

Розглянемо ці проблеми більш детально.

Допоміжні приміщення у багатоквартирних будинках не розглядаються як окремі об'єкти нерухомості. Вони є складовими будинку, які використовуються для забезпечення його нормальної експлуатації та задоволення потреб співвласників. Це означає, що, по-перше, на такі приміщення не можуть бути видані окремі свідоцтва про право власності; по-друге, допоміжні приміщення не вносяться до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно. Зазначене призводить до правової невизначеності, оскільки співвласники будинку не можуть документально підтвердити свої права на такі приміщення. Відповідно відсутність окремого правового статусу допоміжних приміщень унеможлиблює їх відчуження як самостійних об'єктів нерухомості.

Для реєстрації права власності на об'єкт нерухомості необхідно мати технічний паспорт, який містить детальну інформацію про об'єкт. Допоміжні приміщення зазвичай не мають окремого технічного паспорта, оскільки вони є частинами будинку і не виділяються як самостійні одиниці. Це створює додаткові перешкоди для їхньої реєстрації та відчуження.

Допоміжні приміщення не мають окремої адреси. Відсутність окремої адреси унеможлиблює ідентифікацію таких приміщень як самостійних об'єктів нерухомості, що, у свою чергу, створює труднощі при оформленні прав власності та внесенні інформації до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

Однією з головних практичних перешкод є відсутність чітких законодавчих механізмів для оформлення права власності на допоміжні приміщення. Законодавство України не передбачає спеціальних процедур для реєстрації та відчуження допоміжних приміщень, що створює правову невизначеність та ускладнює процес оформлення прав власності.

ВІДСУТНІСТЬ МЕХАНІЗМУ КОМПЕНСАЦІЇ ЗА ЗНИЩЕНІ АБО ЗРУЙНОВАНІ ДОПОМІЖНІ ПРИМІЩЕННЯ ВНАСЛІДОК БОЙОВИХ ДІЙ

Законодавство України не передбачає компенсації за знищення чи зруйнування допоміжних приміщень,

таких як колясочні, комори, сміттєкамери, горища, підвали, шахти і машинні відділення ліфтів, вентиляційні камери тощо, внаслідок бойових дій, оскільки такі приміщення не є окремими об'єктами нерухомості.

Відповідно до Закону України від 23.02.2023 № 2923-IX «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України»⁵ компенсація надається у разі пошкодження / знищення лише таких об'єктів нерухомого майна, як:

— квартири, інші житлові приміщення в будівлі, будинки садибного типу, садові та дачні будинки;

— об'єкти будівництва (будинки садибного типу, садові та дачні будинки), в яких на момент знищення були зведені тримальні та зовнішні огорожувальні конструкції, щодо яких отримано право на виконання будівельних робіт;

— складові частини об'єктів будівництва (квартири, інші житлові приміщення в будівлі), які після прийняття в експлуатацію є самостійними об'єктами нерухомого майна, за умови що на момент знищення в об'єкта будівництва були зведені тримальні та зовнішні огорожувальні конструкції, щодо яких отримано право на виконання будівельних робіт.

Таким чином, основну увагу законодавство приділяє компенсації за основне житло (квартири, житлові будинки тощо), тоді як допоміжні приміщення розглядаються як частина спільного майна, що ускладнює процес компенсації.

Стосовно спільного майна багатоквартирного будинку можна розраховувати на компенсацію лише у разі його пошкодження, тобто якщо воно може бути відновлене шляхом поточного або капітального ремонту, реконструкції чи реставрації і його відновлення є економічно доцільним.

На сьогоднішній день в українському законодавстві відсутній чіткий механізм компенсації за знищені допоміжні приміщення внаслідок війни, і співвласникам доводиться самостійно шукати шляхи вирішення цієї проблеми.

⁵ Далі за текстом — Закон № 2923.

МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ПИТАННЯ ОТРИМАННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ДОПОМІЖНІ ПРИМІЩЕННЯ

У листі Міністерства з питань житлово-комунального господарства України від 22.01.2009 № 8/14-530⁶ були встановлені умови, за якими може здійснюватися продаж спільного майна багатоквартирного будинку, а саме допоміжних приміщень.

Однією з головних вимог є те, що ОСББ має бути балансоутримувачем будинку. Попередній балансоутримувач передає ОСББ весь комплекс технічної та іншої документації на будинок, включаючи технічний паспорт, план інженерних мереж, а також документи, що підтверджують прийняття будинку в експлуатацію. Повний перелік документів, що передаються ОСББ, міститься в п. 1.2 Правил утримання жилих будинків та прибудинкових територій, затверджених наказом Державного комітету України з питань ЖКГ від 17.05.2005 № 76⁷.

Процес передачі будинку на баланс ОСББ повинен бути завершений протягом трьох місяців з моменту створення ОСББ. Після завершення всіх необхідних процедур підписується акт приймання-передачі будинку з балансу на баланс ОСББ.

На нашу думку, після прийняття будинку на баланс ОСББ може здійснити наступні кроки:

- 1) провести інвентаризацію всіх допоміжних приміщень та іншого спільного майна;
- 2) провести загальні збори співвласників будинку і прийняти рішення про необхідність реєстрації права власності на допоміжні приміщення та інше спільне майно;
- 3) підготувати необхідні документи, включаючи технічний паспорт, і подати їх до відповідного органу для реєстрації.

Вважаємо, що процедура, яка описана в листі Міністерства з питань ЖКГ України від 22.01.2009 № 8/14-530, дає можливість окремим власникам нерухомого майна у багатоквартирному будинку отримати допоміжний приміщення у власність.

Для цього ОСББ повинно отримати згоду на відчуження спільного майна. Цю згоду повинні надати

власники приватизованих і неприватизованих квартир, а також нежитлових приміщень у будинку.

Далі проводяться загальні збори ОСББ, на яких приймається рішення про відчуження спільного майна. Це питання належить до виключної компетенції загальних зборів.

Рішення про відчуження спільного майна має бути прийнято більшістю у дві третини голосів співвласників, при цьому не має бути голосів проти. Голосування може здійснюватися безпосередньо на загальних зборах або шляхом письмового опитування співвласників, які не були присутні на зборах. Кожен співвласник має кількість голосів, пропорційну належній йому площі.

Прийняте рішення загальних зборів оформлюється протоколом, в якому проставляються особисті підписи кожного, хто проголосував, а також відмітки «за» біля кожного підпису. Це забезпечує прозорість і достовірність результатів голосування.

Особливу увагу слід звернути на те, що ОСББ є неприбутковою організацією. Це означає, що отримані від продажу спільного майна кошти не можуть бути розподілені між членами ОСББ. Ці кошти повинні бути використані виключно на потреби будинку. Наприклад, гроші можуть бути направлені на проведення поточного або капітального ремонту. Тому в рішенні загальних зборів про відчуження спільного майна необхідно чітко вказати цільове призначення отриманих коштів.

Таким чином, весь процес відчуження спільного майна багатоквартирного будинку включає кілька етапів:

1. Передачу будинку на баланс ОСББ.
2. Отримання згоди від співвласників.
3. Прийняття рішення загальними зборами ОСББ.
4. Використання отриманих коштів виключно на потреби будинку.

Кожен з цих етапів має бути ретельно документований і проведений відповідно до законодавства, щоб забезпечити законність і прозорість процедури.

Незважаючи на те, що існує певний порядок щодо реалізації допоміжних приміщень, на практиці реалізувати це виявляється значно складніше.

⁶ Лист Міністерства з питань житлово-комунального господарства України від 22.01.2009 № 8/14-530. URL: zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-530662-09#Text.

⁷ Правила утримання жилих будинків та прибудинкових територій, затверджені наказом Державного комітету України з питань житлово-комунального господарства від 17.05.2005 № 76. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0927-05#Text.

Одним з основних шляхів вирішення проблем, пов'язаних з оформленням права власності на допоміжні приміщення, є внесення змін до законодавства.

Вважаємо, що можна розробити чіткі механізми для реєстрації та відчуження допоміжних приміщень, а також передбачити можливість виділення таких приміщень як окремих об'єктів нерухомості. Це дозволить співвласникам будинків оформляти права власності на допоміжні приміщення без додаткових правових перешкод.

Наприклад, для зниження фінансових витрат на оформлення права власності на допоміжні приміщення необхідно спростити відповідні процедури. Це може включати спрощення вимог до технічних паспортів, створення єдиних державних сервісів для оформлення документів на допоміжні приміщення. Спрощення процедур дозволить співвласникам будинків оформляти права власності на допоміжні приміщення без значних перешкод.

Аби вирішити проблему, пов'язану з неможливістю внести інформацію про допоміжні приміщення у Державний реєстр речових прав на нерухоме майно, необхідно створити єдині реєстри допоміжних приміщень. Це дозволить централізовано зберігати та оновлювати інформацію про такі приміщення, а також забезпечити їхню ідентифікацію як самостійних об'єктів нерухомості. Створення єдиних реєстрів спростить процедури реєстрації та відчуження допоміжних приміщень.

АНАЛІЗ ЧИННОЇ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Розглянемо, як суди на практиці вирішують питання оформлення права власності на допоміжні приміщення у багатоквартирних будинках. Наразі практикується оформлення права спільної власності співвласників будинку на такі приміщення через визначення їх нежитловими. Під нежитловими приміщеннями маються на увазі саме допоміжні приміщення, які є спільною власністю співвласників будинку, а не окремими об'єктами нерухомості.

Прикладом є постанова Касаційного господарського Суду у складі Верховного Суду від 18.02.2021 у справі № 918/655/20⁸.

Предметом позову у цій справі була вимога про визнання недійсним розпорядження міського голови міста Рівне № 1426-р від 14.08.2008 в частині оформлення права власності на нежитлові приміщення в м. Рівному за Товариством з обмеженою відповідальністю, а саме: нежитлові приміщення технічного поверху № I — XVI загальною площею 484 кв. м; нежитлові приміщення технічного поверху № XVII — XXII загальною площею 92,8 кв. м.

При цьому, обґрунтовуючи вказану вимогу, позивач посилався на те, що нежитлові приміщення, які є предметом спірного розпорядження, є допоміжними приміщеннями багатоквартирного житлового будинку та перебувають у спільній власності його мешканців і членів ОСББ.

На думку позивача, спірним розпорядженням міського голови було порушено права та інтереси ОСББ, зокрема мешканців багатоквартирного будинку, щодо володіння, користування та розпорядження технічними приміщеннями, оскільки останні неправомірно були передані у приватну власність ТОВ.

Рішенням Господарського суду Рівненської області від 22.09.2020, залишеним без змін постановою Північно-західного апеляційного господарського суду від 07.12.2020, позов задоволено.

Постановою Верховного Суду від 18.02.2021 попередні судові рішення були скасовані. Ухвалено нове рішення про відмову в задоволенні позову.

Суд касаційної інстанції звернув увагу на те, що захист порушених прав особи, яка вважає себе власником майна, можливий шляхом пред'явлення вимоги виндикаційного позову до останнього набувача цього майна з підстав, передбачених ст. 387, 388 ЦК.

Задоволення вимоги про витребування майна з незаконного володіння особи, за якою воно зареєстроване на праві власності, відповідає речово-правовому характеру виндикаційного позову та призводить до ефективного захисту прав власника. У тих випадках, коли має бути застосована вимога про витребування майна з чужого незаконного володіння, вимога власника про визнання права власності чи інші його вимоги, спрямовані на уникнення застосування приписів ст. 387, 388 ЦК, є неефективними.

⁸ Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 18.02.2021 у справі № 918/655/20. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/95203379.

У той же час у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 30.06.2022 у справі № 922/1406/21⁹ зазначено, що «допоміжними приміщеннями мають вважатися всі без винятку приміщення багатоквартирного житлового будинку, незалежно від наявності або відсутності в них того чи іншого обладнання, адже їх призначенням є обслуговування не лише будинку, а й власників квартир, підвищення життєвого комфорту і наявність різних способів задоволення їх побутових потреб, пов'язаних із життєзабезпеченням. І лише приміщення, що з самого початку будувалися як такі, використання яких мало інше призначення (магазини, перукарні, офіси, поштові відділення тощо), залишаються тими, що не підпадають під правовий режим допоміжних приміщень (аналогічний правовий висновок викладено у постановках Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 18 липня 2018 у справі № 916/2069/17, від 22 листопада 2018 у справі № 904/1040/18, від 15 травня 2019 у справі № 906/1169/17).

Отже, чинним законодавством України встановлено загальне правило (своєрідну презумпцію) наявності у всіх нежитлових приміщень багатоквартирного житлового будинку правового режиму допоміжних приміщень, а як виняток, лише приміщення, що з самого початку будувалися як такі, використання яких мало інше призначення, — для торговельних, побутових та інших потреб непромислового характеру (магазини, перукарні, офіси, поштові відділення тощо), залишаються тими, що не підпадають під правовий режим допоміжних приміщень».

Ці судові рішення підтверджують, що при вирішенні питання про можливість реєстрації права приватної спільної сумісної власності на спільне майно багатоквартирного будинку за ОСББ необхідно виходити з правового статусу такого приміщення: чи є воно

допоміжним або нежитловим. Коли право власності зареєстровано за ОСББ, проблеми з відчуженням спільного нерухомого майна зникають.

Зазначені проблеми, які стосуються відчуження допоміжних приміщень у багатоквартирних будинках, можуть бути вирішені шляхом запровадження єдиного державного порядку. Такий порядок повинен регулювати всі аспекти відчуження спільного майна, включаючи отримання згоди від співвласників, процедуру оформлення документів та реєстрації прав. Прикладом успішного вирішення подібних питань є випадок, коли ОСББ на загальних зборах приймає рішення про оформлення права спільної сумісної власності на допоміжне приміщення, а потім звертається до органів юстиції для реєстрації цього права. Судові рішення підтверджують правомірність таких дій, що забезпечує законність і прозорість процесу.

ВИСНОВКИ

У процесі набуття права власності на допоміжні приміщення у багатоквартирному будинку існує ряд суттєвих проблем. Проте вирішити проаналізовані проблеми можна було б шляхом прийняття на державному рівні єдиного порядку відчуження допоміжних приміщень та іншого спільного майна.

Такий єдиний порядок відчуження допоміжних приміщень дозволив би уніфікувати процеси реєстрації права власності та зменшити бюрократичні труднощі для всіх учасників. Він забезпечив би чітке визначення власних прав та обов'язків сторін, зменшив би судові ризики і сприяв би більш ефективному вирішенню конфліктів між мешканцями та управлінськими органами.

Реєстрація права власності на допоміжні приміщення дозволила б отримувати компенсацію за їх знищення під час бойових дій та розробити відповідні зміни до чинного законодавства про порядок отримання компенсації за знищене нерухоме майно.

⁹ Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 30.06.2022 у справі № 922/1406/21. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/105178952.

ОСПОРЮВАННЯ ПРАВОЧИНУ, ЯКИЙ ВЧИНЕНИЙ ПІД ВПЛИВОМ ОБМАНУ

Ольга Розгон, доц., к. ю. н.

Статтю присвячено аналізу позовних вимог про оспорювання правочину, який вчинений під впливом обману. Ця проблема є актуальною, оскільки має важливе значення, тому що потребує з'ясування, яка сторона правочину може ставити під сумнів неправильне формування волі за наявності обману й оспорювати на цій підставі вчинений нею правочин.

За ст. 179 Цивільного кодексу України¹ річчю є предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки.

Рухомими речами є речі, які можна вільно переміщувати у просторі (ч. 3 ст. 181 ЦК).

Статтею 182 ЦК визначено, що подільною є річ, яку можна поділити без втрати її цільового призначення. Неподільною є річ, яку не можна поділити без втрати її цільового призначення.

За правилами, визначеними у ст. 186 ЦК, річ, призначена для обслуговування іншої (головної) речі та пов'язана з нею спільним призначенням, є її приналежністю. Приналежність слідує за головною річчю, якщо інше не встановлено договором або законом.

Відповідно до ст. 187 ЦК складовою частиною речі є все те, що не може бути відокремлене від речі без її пошкодження або істотного знецінення. При переході права на річ її складові частини не підлягають відокремленню.

Якщо кілька речей утворюють єдине ціле, що дає змогу використовувати його за призначенням, вони вважаються однією річчю (складна річ) (ч. 1 ст. 188 ЦК).

Відповідно до ч. 1 ст. 57 Сімейного кодексу України² особистою приватною власністю дружини, чоловіка є: 1) майно, набуте нею, ним до шлюбу; 2) майно, набуте нею, ним за час шлюбу, але на підставі договору дарування або в порядку спадкування; 3) майно, набуте нею, ним за час шлюбу, але за кошти, які належали їй, йому особисто; 4) житло, набуте нею, ним за час шлюбу внаслідок його приватизації відповідно до Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду»³; 5) земельна ділянка, набута нею, ним за час шлюбу внаслідок приватизації земельної ділянки, що перебувала в її, його користуванні, або отримана внаслідок приватизації земельних ділянок державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій, або отримана із земель державної та комунальної власності в межах норм безоплатної приватизації, визначених Земельним кодексом України⁴.

Згідно з ч. 1 ст. 60 СК майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один із них не мав із поважної причини (навчання,

¹ Далі за текстом — ЦК.

² Далі за текстом — СК.

³ Далі за текстом — Закон від 19.06.92 № 2482.

⁴ Далі за текстом — ЗК.

ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку (доходу).

За ч. 1 ст. 202 ЦК правочин — це дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків.

Відповідно до ч. 1 ст. 626 ЦК договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків.

За правилом ч. 1 ст. 627 ЦК, відповідно до ст. 6 цього Кодексу сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента і визначенні умов договору з урахуванням вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості.

Статтю 628 ЦК передбачено, що зміст договору становлять умови, визначені на розсуд сторін і погоджені ними, та умови, які є обов'язковими відповідно до актів цивільного законодавства.

Договір є обов'язковим для виконання сторонами (ст. 629 ЦК).

Статтю 655 ЦК визначено, що за договором купівлі-продажу одна сторона (продавець) передає або зобов'язується передати майно (товар) у власність другій стороні (покупцеві), а покупець приймає або зобов'язується прийняти майно (товар) і сплатити за нього певну грошову суму.

Згідно з ч. 1 ст. 656 ЦК предметом договору купівлі-продажу може бути майно (товар), яке є у продавця на момент укладення договору або буде створене (придбане, набуто) продавцем у майбутньому.

Відповідно до положень ст. 657 ЦК договір купівлі-продажу земельної ділянки, єдиного майнового комплексу, житлового будинку (квартири) або іншого нерухомого майна укладається у письмовій формі та підлягає нотаріальному посвідченню, крім договорів купівлі-продажу майна, що перебуває в податковій заставі.

Якщо право власності на нерухоме майно відповідно до закону підлягає державній реєстрації, право власності виникає з моменту державної реєстрації (ч. 2 ст. 331 ЦК).

Тлумачення ч. 1 ст. 203 ЦК свідчить, що під змістом правочину розуміється сукупність умов, викладених у ньому. Зміст правочину в першу чергу має відповідати вимогам актів цивільного законодавства, перелічених у ст. 4 ЦК. Утім більшість законодавчих актів

мають комплексний характер, і в них поряд із приватно-правовими можуть міститися норми різноманітної галузевої приналежності. За такої ситуації необхідно вести мову про те, що зміст правочину має не суперечити вимогам, установленим у приватно-правовій нормі, хоча б вона містилася в будь-якому нормативно-правовому акті, а не лише акті цивільного законодавства.

Правочин є правомірним, якщо його недійсність прямо не встановлена законом або якщо він не визнаний судом недійсним (ст. 204 ЦК).

Презумпція правомірності правочину означає те, що вчинений правочин вважається правомірним, тобто таким, що зумовлює набуття, зміну чи припинення, породжує, змінює або припиняє цивільні права та обов'язки, доки ця презумпція не буде спростована. Таким чином, до спростування презумпції правомірності правочину всі права, набуті сторонами за ним, можуть безперешкодно здійснюватися, а створені обов'язки підлягають виконанню.

У приватному праві *недійсність* (*нікчемність* чи *оспорюваність*) може стосуватися або «вражати» договір, правочин, акт органу юридичної особи, державну реєстрацію чи документ.

У ЦК закріплений підхід, при якому *оспорюваність правочину* конструюється як загальне правило. Навпаки, *нікчемність правочину* має місце тільки у разі, коли існує пряма вказівка закону про кваліфікацію того чи іншого правочину як нікчемного. *Оспорюваний правочин* визнається недійсним судом, якщо одна зі сторін або інша зацікавлена особа заперечує його дійсність на підставах, установлених законом (ч. 3 ст. 215 ЦК). Правочин, недійсність якого не встановлена законом (оспорюваний правочин), породжує правові наслідки (набуття, зміну або припинення прав та обов'язків), на які він був спрямований до моменту визнання його недійсним на підставі рішення суду. *Оспорювання правочину* відбувається тільки за ініціативою його сторони чи іншої зацікавленої особи шляхом пред'явлення вимог про визнання правочину недійсним (позов про оспорювання правочину, ресцисорний позов).

Кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання чи оспорювання. Кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу (ч. 1 ст. 15, ч. 1 ст. 16 ЦК).

Порушення права пов'язане з позбавленням його суб'єкта можливості здійснити (реалізувати) своє приватне (цивільне) право повністю або частково. Для застосування того чи іншого способу захисту необхідно встановити, які ж приватні (цивільні) права (інтереси) позивача порушені, невизнані або оспорені відповідачем і за захистом яких приватних (цивільних) прав (інтересів) позивач звернувся до суду.

Як роз'яснив Пленум Верховного Суду України у постанові від 06.11.2009 № 9 «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними» (пп. 19, 20), відповідно до ст. 229 — 233 ЦК *правочин, вчинений під впливом помилки, обману, насильства, зловмисної домовленості* представника однієї сторони з іншою стороною або внаслідок впливу тяжкої обставини, є оспорюваним. Обставини, щодо яких помилилася сторона правочину (ст. 229 ЦК), мають існувати саме на момент вчинення правочину. Особа на підтвердження своїх вимог про визнання правочину недійсним повинна довести, що така помилка дійсно мала місце, а також що вона має істотне значення. Правочин визнається вчиненим під впливом обману у випадку навмисного введення іншої сторони в оману щодо обставин, які впливають на вчинення правочину. На відміну від помилки, ознакою обману є умисел у діях однієї зі сторін правочину. Наявність умислу в діях відповідача, істотність значення обставин, щодо яких особу введено в оману, і сам факт обману повинна довести особа, яка діяла під впливом обману. Обман щодо мотивів правочину не має істотного значення.

Якщо одна зі сторін правочину навмисно ввела іншу сторону в оману щодо обставин, які мають істотне значення (ч. 1 ст. 229 цього Кодексу), такий правочин визнається судом недійсним. Обман має місце, якщо сторона заперечує наявність обставин, які можуть перешкодити вчиненню правочину, або якщо вона замовчує їх існування (ч. 1 ст. 230 ЦК).

Тлумачення ст. 230 ЦК свідчить, що під *обманом* розуміється умисне введення в оману сторони правочину його контрагентом щодо обставин, які мають істотне значення. Тобто при обмані завжди наявний умисел з боку другої сторони правочину, яка, напевно, знаючи про наявність або відсутність тих чи інших обставин і про те, що друга сторона, якби вона володіла цією інформацією, не вступила б у правовідносини, не вигідні для неї, спрямовує свої дії для досягнення цілі — вчинити правочин. Обман може стосуватися

тільки обставин, які мають істотне значення (абз. 2 ч. 1 ст. 229 ЦК).

Отже, стороні, яка діяла під впливом обману, необхідно довести: по-перше, обставини, які не відповідають дійсності, але які є істотними для вчиненого нею правочину; по-друге, що їх наявність не відповідає її волі перебувати у відносинах, породжених правочинном; по-третє, що невідповідність обставин дійсності викликана умисними діями другої сторони правочину.

Обман може виражатися: в активних діях недобросовісної сторони правочину (наприклад, повідомлення іншій стороні помилкових відомостей, надання підроблених документів тощо); у пасивних діях недобросовісної сторони правочину, яка утримується від дій, які вона повинна була зробити (зокрема, умисне умовчання про обставини, що мають істотне значення, тощо).

Особа на підтвердження своїх вимог про визнання правочину недійсним повинна довести на підставі належних і допустимих доказів, у тому числі пояснень сторін і письмових доказів, наявність обставин, які вказують на помилку, — неправильне сприйняття нею фактичних обставин правочину, що вплинуло на її волевиявлення, і що ця помилка дійсно була і має істотне значення.

Лише в разі встановлення цих обставин норми ч. 1 ст. 229, ст. 230 і ст. 203, 717 ЦК у *сукупності вважаються правильно застосованими*.

Розглянемо приклад судової практики щодо позовних вимог про оспорювання *правочину, який вчинений під впливом обману*.

ОСОБА_1 звернувся до Дзержинського районного суду м. Харкова з позовом до ОСОБА_3, ОСОБА_4 про визнання недійсним договору купівлі-продажу житлового приміщення, в об'єкту якого зазначив, що 04.10.2021 р. йому стало відомо, що його колишня дружина — ОСОБА_3 згідно з договором купівлі-продажу № 4215 від 01.10.2021 р. *продала громадянину Туреччини ОСОБА_5* квартиру загальною площею 66,2 кв. м. Право власності на зазначену квартиру першим відповідачем *набуто на підставі посвідченого приватним нотаріусом* договору дарування № 1258 від 09.10.2013 р. При цьому позивач зазначає, що ОСОБА_3 *набула право власності лише на квартиру загальною площею 66,2 кв. м, тоді як власником усього майна, яке було придбане протягом 2010 — 2011 років і до теперішнього часу знаходиться у квартирі, є ОСОБА_1*.

Оскільки під час продажу квартири 01.10.2021 р. ОСОБА_6 не повідомила відповідачу ОСОБА_5, що їй не належить майно, яке знаходилося у квартирі, позивач вважає, що ОСОБА_3 шляхом обману незаконно продала покупцю все договарятісне майно, яке зберігається у зазначеній квартирі. При цьому, на переконання позивача, квартира разом із будівельними та оздоблювальними матеріалами, усім технічним обладнанням, сантехнікою, вбудованими меблями, столярними виробами, побутовою технікою, які знаходяться у квартирі, є неподільною річчю, яку не можна поділити без втрати її цільового призначення. Тобто ОСОБА_3 продала неподільну річ (квартиру) без згоди позивача як співвласника неподільної речі. Таким чином, ОСОБА_6 навмисно упевнила ОСОБА_7 у тому, що вона є одноосібним власником усього майна, яке знаходиться у квартирі, що є обманом. З огляду на викладене позивач вважає, що ОСОБА_3 навмисно ввела покупця квартири в оману для формування його волі як учасника правочину і приховала від нього обставини, які не тільки могли завадити вчиненню правочину, а і зробили б укладення правочину неможливим.

На підставі викладеного ОСОБА_1 просив суд визнати недійсним укладений між ОСОБА_3 і громадянином Туреччини ОСОБА_8 договір купівлі-продажу № 4215 від 01.10.2021 р. квартири загальною площею 66,2 кв. м, посвідчений приватним нотаріусом, реєстраційний номер об'єкта нерухомого майна № __, рішення про державну реєстрацію прав та їх обтяжень, індексний номер: 60719393 від 01.10.2021 р.

У судовому засіданні позивач позовні вимоги підтримав і просив задовольнити.

Представник ОСОБА_3 у судовому засіданні просив відмовити у задоволенні позовних вимог із підстав їх недоведеності, оскільки в ОСОБА_3 не було жодних обмежень щодо одноособового відчуження вищезазначеного об'єкта нерухомості, тому відсутній факт омани, а укладення оспорюваного правочину не порушує майнові права позивача. Крім того, зазначив, що позивачем не наведено, яким чином наслідки оспорюваного правочину вплинули на його права та інтереси.

Заслухавши учасників справи, дослідивши матеріали справи, суд дійшов висновку про задоволення позовних вимог з огляду на таке.

Судом установлено, що на підставі договору дарування № 1254 від 09.10.2013 р., посвідченого при-

ватним нотаріусом З., ОСОБА_9 подарувала ОСОБА_1 квартиру загальною площею 66,2 кв. м.

У свою чергу, ОСОБА_1 09.10.2013 р. на підставі договору дарування, посвідченого приватним нотаріусом за № 1258, подарував квартиру ОСОБА_3.

За умовами договору обдаровувана набула право власності на квартиру загальною площею 66,2 кв. м, яку сторони оцінили в 529137,00 грн.

ОСОБА_3, РНОКПП НОМЕР_1, на підставі договору купівлі-продажу № 4215 від 01.10.2021 р., посвідченого приватним нотаріусом, продала громадянину Туреччини А. квартиру загальною площею 66,2 кв. м. Відповідно до п. 2.1 Договору вартість квартири склала 2700000 грн (два мільйони сімсот тисяч гривень).

Судом установлено, що за спірним договором купівлі-продажу і фактичними правовідносинами, які склалися, продавець продала покупцю квартиру разом з усіма меблями та речами, які там знаходилися.

Із долучених позивачем доказів (договори, специфікації, товарні чеки, квитанції тощо) вбачається, що загальна вартість таких речей і меблів понад 416000 грн. При цьому вартість квартири за договором дарування становила 529137,00 грн.

Зазначені обставини, а також доводи позивача як сторони договору свідчать, що коштовні меблі та інші речі не були предметом договору дарування від 09.10.2013 р. У п. 5 Договору зазначено, що квартира передається у технічному стані, придатному для нормального використання. Технічні характеристики відповідають технічному паспорту від 18.01.2010 р.

При цьому договір від 09.10.2013 р. не містить жодного положення щодо дарування меблів і речей, які знаходяться у квартирі.

Окрім того, судом ураховано, що в договорі зазначено, що технічні характеристики відповідають технічному паспорту від 18.01.2010 р. При цьому всі речі та меблі для облаштування квартири придбано після 18.01.2010 р., що свідчить про те, що квартира дарувалася без урахування придбаних дарувальником речей і меблів.

За таких обставин відсутні підстави вважати, що ОСОБА_3 була власником усіх речей і меблів, якими була облаштована квартира.

За таких обставин суд доходить висновку, що дійсно при укладенні договору купівлі-продажу № 4215 від 01.10.2021 р. ОСОБА_3 повідомила ОСОБА_5

недостовірні відомості про те, що вона є власником усього майна, яке знаходиться у квартирі.

У зв'язку з чим *нааявні підстави вважати, що без згоди позивача як власника рухомих речей було б неможливим укладення договору купівлі-продажу квартири на тих умовах, на яких він укладений. Суд вважає доведеною ту обставину, що ОСОБА_3 ввела покупця квартири в оману для формування його волі як учасника правочину і приховала від нього обставини, які не тільки могли завадити вчиненню правочину, а й зробили б укладення правочину неможливим.*

Ураховуючи викладені обставини, *суд дійшов висновку, що договір купівлі-продажу № 4215 від 01.10.2021 р. між ОСОБА_3 і громадянином Туреччини ОСОБА_8 квартири, укладений внаслідок обману, тому відповідно до ст. 230 ЦК визнається судом недійсним.*

Позовні вимоги ОСОБА_1 до ОСОБА_3, ОСОБА_4 про визнання недійсним договору купівлі-продажу житлового приміщення задовольнити.

Визнати недійсним, укладений внаслідок обману між ОСОБА_3 і громадянином Туреччини ОСОБА_8 договір купівлі-продажу № 4215 від 01.10.2021 р. квартири АДРЕСА_1, загальною площею 66,2 кв. м, посвідчений приватним нотаріусом, реєстраційний номер об'єкта нерухомого майна № ____, рішення про державну реєстрацію прав та їх обтяжень, індексний номер: 60719393 від 01.10.2021 р.

Стягнути в рівних частинах з ОСОБА_3, адреса: АДРЕСА_2, та ОСОБА_4 на користь ОСОБА_1, судовий збір у розмірі 908,00 грн, тобто по 454,00 грн із кожного.

Отже, рішенням Дзержинського районного суду міста Харкова від 05.10.2023 р.⁵ позов ОСОБА_1 задоволено.

В апеляційній скарзі ОСОБА_2 в особі представника ОСОБА_4 просить рішення суду першої інстанції скасувати й ухвалити нове про відмову в задоволенні позову, посилаючись на порушення судом норм матеріального і процесуального права.

В обґрунтування апеляційної скарги зазначає, що спірна квартира належить їй особисто на праві власності, була їй подарована позивачем на підставі договору дарування від 09.10.2013 р. Надані позивачем договори купівлі протягом 2010-2011 років будівельних матеріалів, сантехніки та ін. не підтверджу-

ють факту їх використання / встановлення у спірній квартирі.

Також зазначає, що *позивач не був стороною оспорюваного правочину, не міг володіти інформацією щодо обставин вчинення правочину, які мають істотне значення для його укладання, тому не міг пред'явити позов із підстав статей 229, 230 ЦК.*

Крім того, *оспорюваним правочиним чітко визначено, що предметом купівлі-продажу є лише квартира, власником якої вона є, а не будь-які меблі чи речі, що там перебувають.*

Поміж іншого, звертає увагу на те, що, як зазначає позивач, речі (будівельні матеріали, меблі, сантехніка та ін.) були ним придбані у період 2010-2011 років, тоді як квартира була їй подарована позивачем у 2013 році.

Також із апеляційною скаргою звернувся ОСОБА_3 в особі представника ОСОБА_5, в якій просить рішення суду першої інстанції скасувати й ухвалити нове про відмову в задоволенні позову, посилаючись на порушення судом норм матеріального і процесуального права.

В обґрунтування апеляційної скарги зазначає, що суд неправильно застосував положення ст. 230 ЦК, оскільки неможливо встановити факт обману без особи, яку обманули.

Крім того, претензії позивача стосуються меблів та інших речей, але не стосуються безпосередньо нерухомого майна (квартири). Жодної законної підстави недійсності оспорюваного правочину позивачем не зазначено.

Вказує, що здійснені ремонтні роботи є невід'ємною частиною квартири та не є окремим об'єктом спільної сумісної власності подружжя. Оскільки власником спірної квартири є ОСОБА_2, то вона також є власником усіх поліпшень, які були зроблені до набуття останньою квартири у власність.

Судова колегія, заслухавши доповідь судді, перевіривши матеріали справи, обговоривши доводи апеляційних скарг, вважає, що *апеляційні скарги підлягають задоволенню з таких підстав.*

Ухвалюючи рішення про задоволення позову суду першої інстанції виходив із того, що при укладенні *спірного договору купівлі-продажу квартири ОСОБА_2* повідомила ОСОБА_7 недостовірні відомості, а саме про те, що вона є власником усього майна, яке знаходиться у квартирі, тим самим ввела покупця квартири в оману для формування його волі як учасника

⁵ Рішення Дзержинського районного суду міста Харкова від 05.10.2023. Справа № 638/20382/21. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/114446469.

правочину і приховала від нього обставини, які не тільки могли завадити вчиненню правочину, а й зробили б укладення правочину неможливим.

Проте погодитися з таким висновком суду колегія суддів не може виходячи з такого.

Судовим розглядом встановлено та підтверджується наявними в матеріалах справи доказами, що 09.10.2013 р. на підставі договору дарування, посвідченого приватним нотаріусом Харківського міського нотаріального округу, за реєстровим номером 1254, ОСОБА_10 подарувала ОСОБА_1 квартиру.

09.10.2013 р. на підставі договору дарування, посвідченого приватним нотаріусом Харківського міського нотаріального округу 3, за реєстровим номером 1258, ОСОБА_1 подарував квартиру ОСОБА_2.

01.10.2021 р. між ОСОБА_2 та ОСОБА_3 було укладено договір купівлі-продажу, посвідчений приватним нотаріусом Харківського міського нотаріального округу, за реєстровим номером 4215, згідно з умовами якого ОСОБА_2 продала ОСОБА_3 квартиру АДРЕСА_1 за ціною 2700000 грн.

У позовній заяві ОСОБА_1 як на підставу позовних вимог посилається на те, що зазначений договір купівлі-продажу був укладений під впливом обману. Вважає, що ОСОБА_2 навмисно ввела покупця квартири в оману, запевнивши його, що вона є одноосібним власником усього майна, яке знаходиться у квартирі.

Таким чином, підставою для визнання недійсним правочину, який укладається під впливом обману, є умисел у діях однієї зі сторін правочину.

Водночас наявність умислу в діях відповідача, істотність значення обставин, щодо яких особу введено в оману, і сам факт обману повинна довести особа, яка діяла під впливом обману (позивач). Обман щодо мотивів правочину не має істотного значення (аналогічні висновки викладено у постановках Верховного Суду від 16.12.2021 у справі № 910/15715/19⁶, від 19.09.2023 у справі № 910/17098/21).

Ураховуючи вищевикладене, суб'єктом введення в оману є сторона правочину, тому лише сторона договору, яка, на її думку, діяла під впливом обману, може бути позивачем у справі та звертатися до суду за захистом своїх прав.

Матеріали справи свідчать, що спірний договір купівлі-продажу квартири від 01.10.2021 р. був укладений між ОСОБА_2 та ОСОБА_3.

Згідно з п. 4.1 цього договору сторони стверджують, що цей договір:

— відповідає дійсним намірам сторін, у них відсутні заперечення щодо кожної з умов договору, вони однаково розуміють значення, умови цього договору та його правові наслідки для кожної зі сторін, про що свідчать їхні особисті підписи на цьому договорі;

— не має характеру уявного та удаваного правочину, що вони, громадяни, які уклали та підписали цей договір, розуміють значення своїх дій, що цей договір укладений ними не внаслідок помилки, обману, насильства, погрози або збігу тяжких обставин.

Сторонами договору не заперечується факт укладання спірного договору з дотримання вимог закону.

У свою чергу ОСОБА_1 не є стороною оспорюваного правочину та жодним чином не міг володіти інформацією щодо обставин вчинення правочину, які мають істотне значення для його укладання.

Доказів того, що оскаржуваним правочином зачіпаються його права та інтереси позивачем не надано і матеріали справи не містять.

Колегія суддів також звертає увагу на те, що предметом договору купівлі-продажу є саме квартира (п. 1.1 договору), а не речі, розташовані в ній.

Як свідчать матеріали справи, зазначена квартира належала ОСОБА_2 на праві власності на підставі договору дарування від 09.10.2013 р., реєстровий № 1258, а отже, була її особистою приватною власністю відповідно до вимог ст. 57 СК, у зв'язку з чим відповідачка мала право самостійно розпоряджатися належним їй нерухомим майном (квартирою) на власний розсуд.

Доказів того, що позивачем були здійснені поліпшення зазначеної квартири, які істотно збільшили її вартість, останнім не надано та матеріали справи не містять.

Посилання ОСОБА_1 на договір купівлі-продажу № 10.070 від 09.03.2010 р. про купівлю сантехніки, договір купівлі-продажу № 10.072 від 10.03.2010 р. про купівлю плитки, договір купівлі-продажу № 11 від 31.03.2010 р. про купівлю кухонної техніки, договір купівлі-продажу № 50 від 25.12.2010 р. про купівлю елементів кухні, договір купівлі-продажу № 70-А від 02.03.2011 р. про купівлю меблів, договір поставки № 15/9/10 від 15.09.2010 р. про поставку столярних виробів колегією суддів не приймаються, оскільки останні були укладені ще до укладення

⁶ Постанова ВС від 16.12.2021 у справі № 910/15715/19. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/102147579.

договору дарування квартири 09.10.2013 р., тобто набуття у власність відповідачем ОСОБА_2 зазначеної квартири.

Ураховуючи вищевикладене, апеляційний суд доходить висновку, що рішення суду першої інстанції підлягає скасуванню з ухваленням нового про відмову в задоволенні позову.

Отже, постановою Харківського апеляційного суду від 24.04.2024 р.⁷ апеляційні скарги ОСОБА_2, в інтересах якої діяв представник ОСОБА_6, та ОСОБА_3, в інтересах якого діяв представник ОСОБА_7, задоволено, рішення Дзержинського районного суду міста Харкова від 05.10.2023 р. скасовано, позов ОСОБА_1 залишено без задоволення.

Стягнуто з ОСОБА_1 на користь ОСОБА_2 судовий збір за подання апеляційної скарги в розмірі 1362,00 грн. Стягнуто з ОСОБА_1 на користь ОСОБА_3 судовий збір за подання апеляційної скарги в розмірі 1362,00 грн.

Постанова суду апеляційної інстанції мотивована тим, що:

— підставою для визнання недійсним правочину, який укладається під впливом обману, є умисел у діях однієї зі сторін правочину. Водночас наявність умислу в діях відповідача, істотність значення обставин, щодо яких особу введено в оману, і сам факт обману повинна довести особа, яка діяла під впливом обману (позивач). Обман щодо мотивів правочину не має істотного значення (аналогічні висновки викладено у постановах Верховного Суду від 16.12.2021 у справі № 910/15715/19, від 19.09.2023 у справі № 910/17098/21);

— суб'єктом введення в оману є сторона правочину, тому лише сторона договору, яка, на її думку, діяла під впливом обману, може бути позивачем у справі та звертатися до суду за захистом своїх прав;

— оспорюваний договір купівлі-продажу квартири від 01.10.2021 р. був укладений між ОСОБА_2 та ОСОБА_5, у п. 4.1 якого сторони дійшли згоди, що: цей договір відповідає дійсним намірам сторін, у них відсутні заперечення щодо кожної з умов договору, вони однаково розуміють значення, умови цього договору та його правові наслідки для кожної зі сторін, про що свідчать їхні особисті підписи на цьому договорі; цей договір не має характеру уявного та удаваного

правочину; вони розуміють значення своїх дій; цей договір укладений ними не внаслідок помилки, обману, насильства, погрози або збігу тяжких обставин;

— сторони договору не заперечили факт укладення оспорюваного договору з дотримання вимог закону;

— ОСОБА_1 не є стороною оспорюваного правочину, тому не міг володіти інформацією щодо обставин вчинення правочину, які мають істотне значення для його укладення. Доказів того, що цим правочином зачіпаються його права та інтереси, позивач не надав і матеріали справи не містять;

— предметом договору купівлі-продажу є саме квартира (п. 1.1 договору), а не речі, які в ній знаходяться;

— спірна квартира належала ОСОБА_2 на праві власності на підставі договору дарування від 09.10.2013 р., реєстровий № 1258, а отже, була її особистою приватною власністю відповідно до вимог ст. 57 СК, що свідчить про те, що відповідачка мала право самостійно розпоряджатися належним їй нерухомим майном (квартирою) на власний розсуд;

— доказів того, що позивач здійснив поліпшення зазначеної квартири, які істотно збільшили її вартість, він не надав і матеріали справи не містять;

— посилення ОСОБА_1 на придбання майна за договорами купівлі-продажу: від 09.03.2010 р. № 10.070 про купівлю сантехніки, від 10.03.2010 р. № 10.072 про купівлю плитки, від 31.03.2010 р. № 11 про купівлю кухонної техніки, від 25.12.2010 р. № 50 про купівлю елементів кухні, від 02.03.2011 р. № 70-А про купівлю меблів і договором поставки від 15.09.2010 р. № 15/9/10 про поставку столярних виробів колегія суддів відхилила, оскільки ці договори були укладені ще до укладення договору дарування квартири — 09.10.2013 р., тобто набуття у власність ОСОБА_2 зазначеної квартири;

— підстави для задоволення позову ОСОБА_1 відповідно до статей 229, 230 ЦК відсутні.

ОСОБА_1 16.05.2024 р. засобами поштового зв'язку подав до Верховного Суду *касаційну скаргу* на постанову Харківського апеляційного суду від 24.04.2024, у якій просить:

- скасувати постанову апеляційного суду;
- залишити в силі рішення суду першої інстанції;
- вирішити питання про розподіл судових витрат.

⁷ Постанова Харківського апеляційного суду від 24.04.2024. Справа № 638/20382/21. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/118745987.

ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ⁸

У відкритті касаційного провадження слід відмовити з таких мотивів.

Суди встановили, що 09.10.2013 р. ОСОБА_8 подарувала ОСОБА_1 квартиру АДРЕСА_1 на підставі договору дарування № 1254.

09.10.2013 р. ОСОБА_1 подарував цю квартиру ОСОБА_2. Відповідно до умов договору обдаровувана набула право власності на квартиру АДРЕСА_1 загальною площею 66,2 кв. м, яку сторони оцінили в 529 137,00 грн.

01.10.2021 р. ОСОБА_2 (продавець) та ОСОБА_9 (покупець) уклали договір купівлі-продажу № 4215, згідно з умовами якого останній набув у власність спірну квартиру. Вартість квартири становить 2 700 000,00 грн (п. 2.1 договору).

Для приватного права априорі властивою є така засада, як розумність. Розумність характерна як для оцінки / врахування поведінки учасників цивільного обороту, тлумачення матеріальних приватно-правових норм, що здійснюється при вирішенні спорів, так і для тлумачення процесуальних норм (див., зокрема, постанову Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 16.06.2021 у справі № 554/4741/19, постанову Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 18.04.2022 у справі № 520/1185/16-ц⁹, постанову Великої Палати Верховного Суду від 08.02.2022 у справі № 209/3085/20¹⁰).

Відсутність порушеного, невизнаного або оспореного відповідачем приватного (цивільного) права (інтересу) позивача є самостійною підставою для відмови в позові (див., зокрема, постанову Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 15.03.2023 у справі № 753/8671/21¹¹ (провадження № 61-550св22), постанову Верховного Суду у складі Об'єднаної палати

Касаційного цивільного суду від 18.09.2023 у справі № 582/18/21¹² (провадження № 61-20968 сво 21)).

Завданням цивільного судочинства є саме ефективний захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів. Такий захист можливий за умови, що права, свободи чи інтереси позивача власне порушені, а учасники використовують цивільне судочинство для такого захисту (див., зокрема, постанову Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 04.07.2018 у справі № 638/2304/17¹³ (провадження № 61-7008св18)).

Спосіб захисту порушеного права повинен бути таким, що найефективніше захищає або відновлює порушене право позивача, тобто повинен бути належним. Належний спосіб захисту повинен гарантувати особі повне відновлення порушеного права та/або можливість отримання нею відповідного відшкодування (див. п. 8.54 постанови Великої Палати Верховного Суду від 11.01.2022 у справі № 910/10784/16¹⁴ (провадження № 12-30гс21)).

Приватно-правовими нормами визначене обмеження коло підстав відмови у судовому захисті цивільного права та інтересу особи, зокрема до них належать: необґрунтованість позовних вимог (установлена судом відсутність порушеного права або охоронюваного законом інтересу позивача); зловживання матеріальними правами; обрання позивачем неналежного способу захисту його порушеного права / інтересу; вплив позовної давності (див., зокрема, постанову Верховного Суду в складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 08.11.2023 у справі № 761/42030/21¹⁵ (провадження № 61-12101св23), постанову Верховного Суду в складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 11.12.2023 у справі № 607/20787/19¹⁶ (провадження № 61-11625сво22)).

Спростування презумпції правомірності правочину відбувається тоді: коли недійсність правочину прямо

⁸ Ухвала Верховного Суду від 27.05.2024 у справі № 638/20382/21. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/119331627.

⁹ Постанова ВС від 18.04.2022 у справі № 520/1185/16-ц. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/104308921.

¹⁰ Постанова ВС від 08.02.2022 у справі № 209/3085/20. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/105325146.

¹¹ Постанова ВС від 15.03.2023 у справі № 753/8671/21. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/109711996.

¹² Постанова ВС від 18.09.2023 у справі № 582/18/21. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/113690426.

¹³ Постанова ВС від 04.07.2018 у справі № 638/2304/17. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/75148999.

¹⁴ Постанова ВС від 11.01.2022 у справі № 910/10784/16. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/105637695.

¹⁵ Постанова ВС від 08.11.2023 у справі № 761/42030/21. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/114834992.

¹⁶ Постанова ВС від 11.12.2023 у справі № 607/20787/19. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/116606725.

встановлена законом (тобто має місце його нікчемність); якщо він визнаний судом недійсним, тобто існує рішення суду, яке набрало законної сили (тобто оспорюваний правочин визнаний судом недійсним) (див. постанову Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 28.07.2021 у справі № 759/24061/19¹⁷ (провадження № 61-8593св21)).

Недійсність договору як приватно-правова категорія покликана не допускати або прискіпати порушення приватних прав та інтересів або ж їх відновлювати. До правових наслідків недійсності правочину належить те, що він не створює юридичних наслідків. Тобто правовим наслідком недійсності договору є по своїй суті «нівелювання» правового результату, породженого таким договором (тобто вважається, що не відбулося переходу / набуття / зміни / встановлення / припинення прав узагалі) (див. постанову Верховного Суду в складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 21.12.2021 у справі № 148/2112/19¹⁸ (провадження № 61-18061св20)).

Для визнання судом оспорюваного правочину недійсним необхідним є: пред'явлення позову однією зі сторін правочину або іншою зацікавленою особою; наявність підстав для оспорення правочину; встановлення, чи порушується (не визнається або оспорується) суб'єктивне цивільне право чи інтерес особи, яка звернулася до суду. Як наявність підстав для визнання оспорюваного правочину недійсним, так і порушення суб'єктивного цивільного права чи інтересу особи, яка звернулася до суду, має встановлюватися саме на момент вчинення оспорюваного правочину (див., зокрема, постанову Верховного Суду у складі Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 17.06.2021 у справі № 761/12692/17¹⁹ (провадження № 61-37390свп18)).

Під вимогами, яким не повинен суперечити правочин, мають розумітися ті правила, що містяться в імперативних приватно-правових нормах (див., зокрема, постанову Верховного Суду у складі колегії суддів

Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 18.05.2022 у справі № 613/1436/17²⁰ (провадження № 61-17583св20)).

Наявність підстав для визнання договору недійсним має встановлюватися судом на момент його укладення. Тобто недійсність договору має існувати в момент його укладення, а не в результаті невиконання чи неналежного виконання зобов'язань, що виникли на підставі укладеного договору. Невиконання чи неналежне виконання зобов'язань, які виникли на підставі оспорюваного договору, не є підставою для його визнання недійсним (див. постанову Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 22.06.2020 у справі № 177/1942/16-ц²¹ (провадження № 61-2276св19)).

Зміст правочину має не суперечити вимогам, установленим у приватно-правовій нормі, хоча б вона містилася в будь-якому нормативно-правовому акті, а не лише акті цивільного законодавства. Під вимогами, яким *не повинен суперечити правочин*, мають розумітися ті правила, що містяться в імперативних приватно-правових нормах (див. постанову Верховного Суду в складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 18.05.2022 у справі № 613/1436/17²² (провадження № 61-17583св20)).

Касаційний суд вже звертав увагу, що:

— під *помилкою* розуміється неправильно, помилкове, таке, що не відповідає дійсності, уявлення особи про природу чи елементи вчинюваного нею правочину. Законодавець надає істотне значення помилці щодо: природи правочину; прав та обов'язків сторін; властивостей і якостей речі, які значно знижують її цінність; властивостей і якостей речі, які значно знижують можливість використання за цільовим призначенням. Особа на підтвердження своїх вимог про визнання правочину недійсним на підставі ст. 229 ЦК повинна довести, що така помилка дійсно мала місце, а також те, що вона має істотне значення;

— під *природою правочину* слід розуміти сутність правочину, яка дозволяє відмежувати його від інших

¹⁷ Постанова ВС від 28.07.2021 у справі № 759/24061/19. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/98765019.

¹⁸ Постанова ВС від 21.12.2021 у справі № 148/2112/19. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/102149088.

¹⁹ Постанова ВС від 17.06.2021 у справі № 761/12692/17. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/97926353.

²⁰ Постанова ВС від 18.05.2022 у справі № 613/1436/17. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/104443483.

²¹ Постанова ВС від 22.06.2020 у справі № 177/1942/16-ц. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/90051213.

²² Постанова ВС від 18.05.2022 у справі № 613/1436/17. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/104443483.

правочинів. Причому природа правочину охоплюватиме собою його характеристику з позицій: а) оплатності або безоплатності (наприклад, особа вважала, що укладає договір довічного утримання, а насправді уклала договір дарування); б) правових наслідків його вчинення (наприклад, особа вважала, що укладає договір комісії, а насправді це був договір купівлі-продажу з відстроченням платежу);

— помилка, яка істотним чином впливає на формування волі сторони правочину, повинна існувати на момент його вчинення. Схематично вплив обставин, які мають істотне значення, можливо відобразити таким чином: «немає істотної помилки — відсутнє вчинення правочину». Незнання закону не включено до переліку помилок, яким надається істотне значення. Це, по суті, є відображенням ще римського принципу *ignorantia juris nocet*²³;

— поза віднесенням до обставин, які можуть бути розцінені як такі, що мають істотне значення, знаходиться мотив правочину. Мотив правочину — це стимул його вчинення і дозволяє встановити, чому саме особа вчинює правочин. Тому мотив, за яким вчинено правочин, правового значення не має. Хоча законодавець і вказує на допустимість надання мотиву правочину значення істотної помилки у випадках, установлених у законі, проте таких випадків на рівні норми закону законодавець не передбачив (див., зокрема, постанову Верховного Суду в складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 26.10.2022 у справі № 947/32485/20²⁴ (провадження № 61-7209св22), постанову Верховного суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 01.12.2022 у справі № 335/15805/17²⁵ (провадження № 61-7595св22)).

У постанові Верховного Суду в складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 03.10.2018 у справі № 759/17065/14-ц²⁶ (провадження № 61-2779св18) зроблено висновок щодо застосування ст. 229 ЦК і зазначено, що «під помилкою розуміється неправильно, помилкове, таке, що не відповідає дійсності, уявлення особи про природу чи елементи вчинюваного нею право-

чину. Законодавець надає істотне значення помилці щодо: природи правочину; прав та обов'язків сторін; властивостей і якостей речі, які значно знижують її цінність; властивостей і якостей речі, які значно знижують можливість використання за цільовим призначенням. Особа на підтвердження своїх вимог про визнання правочину недійсним на підставі ст. 229 ЦК повинна довести, що така помилка дійсно мала місце, а також те, що вона має істотне значення. Під природою правочину слід розуміти сутність правочину, яка дозволяє відмежувати його від інших правочинів. Причому природа правочину охоплюватиме собою його характеристику з позицій: а) оплатності або безоплатності (наприклад, особа вважала, що укладає договір довічного утримання, а насправді уклала договір дарування); б) правових наслідків його вчинення (наприклад, особа вважала, що укладає договір комісії, а насправді це був договір купівлі-продажу з відстроченням платежу)».

У постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 26.10.2022 у справі № 947/32485/20²⁷ (провадження № 61-7209св22) зазначено, що «під помилкою розуміється неправильно, помилкове, таке, що не відповідає дійсності уявлення особи про природу чи елементи вчинюваного нею правочину. Законодавець надає істотне значення помилці щодо: природи правочину; прав та обов'язків сторін; властивостей і якостей речі, які значно знижують її цінність; властивостей і якостей речі, які значно знижують можливість використання за цільовим призначенням. Особа на підтвердження своїх вимог про визнання правочину недійсним на підставі ст. 229 ЦК повинна довести, що така помилка дійсно мала місце, а також те, що вона має істотне значення. Під природою правочину слід розуміти сутність правочину, яка дозволяє відмежувати його від інших правочинів. Причому природа правочину охоплюватиме собою його характеристику з позицій: а) оплатності або безоплатності (наприклад, особа вважала, що укладає договір довічного утримання, а насправді уклала договір дарування); б) правових наслідків його вчинення (наприклад, особа вважала,

²³ 3 лат. — незнання закону шкодить.

²⁴ Постанова ВС від 26.10.2022 у справі № 947/32485/20. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/107050392.

²⁵ Постанова ВС від 01.12.2022 у справі № 335/15805/17. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/107984713.

²⁶ Постанова ВС від 03.10.2018 у справі № 759/17065/14-ц. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/77037112.

²⁷ Постанова ВС від 26.10.2022 у справі № 947/32485/20. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/107050392.

що укладає договір комісії, а насправді це був договір купівлі-продажу з відстроченням платежу)».

У постанові Верховного Суду України від 29.04.2014 у справі № 3-11гс14²⁸ зроблено висновок, що «обман має місце, якщо сторона заперечує наявність обставин, які можуть перешкоджати вчиненню правочину, або якщо вона замовчує їх існування. Виходячи із змісту зазначеної норми, правочин визнається вчиненим внаслідок обману у разі навмисного введення іншої сторони в оману щодо обставин, які впливають на вчинення правочину. Наявність умислу в діях відповідача, істотність значення обставин, щодо яких особу введено в оману, і сам факт обману повинна довести особа, яка діяла під впливом обману. Обман щодо мотивів правочину не має істотного значення. Суб'єктом введення в оману є сторона правочину як безпосередньо, так і через інших осіб за домовленістю».

Апеляційний суд установив, що: ОСОБА_1 не є стороною оспорюваного правочину, тому не міг володіти інформацією щодо обставин вчинення правочину, які мають істотне значення для його укладення; доказів того, що оспорюваним правочином зачіпаються його права та інтереси, позивач не надав і матеріали справи не містять; предметом договору купівлі-продажу є саме квартира АДРЕСА_1 (п. 1.1 договору), а не речі, які в ній знаходяться; спірна квартира належала ОСОБА_2 на праві власності на підставі договору дарування від 09.10.2013 р., реєстровий № 1258, а отже, була її особистою приватною власністю відповідно до вимог ст. 57 СК, що свідчить про те, що відповідачка мала право самостійно розпоряджатися належним їй нерухомим майном (квартирою) на власний розсуд; доказів того, що позивач здійснив поліпшення зазначеної квартири, які істотно збільшили її вартість, він не надав і матеріали справи не містять;

За таких обставин, установивши, що підстави для визнання договору купівлі-продажу квартири від 01.10.2021 р. *недійсним відсутні, суд апеляційної інстанції зробив обґрунтований висновок про відмову в задоволенні позову.*

ЄСПЛ зауважує, що спосіб, у який ст. 6 Конвенції застосовується до апеляційних і касаційних судів, має залежати від особливостей процесуального характеру, а також до уваги мають бути взяті норми внутрішнього законодавства та роль касаційних судів у них. Вимоги до прийнятності апеляції з питань права мають бути більш жорсткими, ніж для звичайної апеляційної скарги. З урахуванням особливого характеру ролі Верховного Суду як касаційного процедура, яка застосовується у Верховному Суді, може бути більш формальною (Levages Prestations Services v. France, № 21920/93²⁹, § 45, ЄСПЛ, від 23.10.1996; Brualla Gomez De La Torre v. Spain³⁰, № 26737/95, § 37, 38, ЄСПЛ, від 19.12.1997).

Аналіз змісту касаційної скарги та оскарженої постанови апеляційного суду свідчить, що касаційна скарга є необґрунтованою, оскільки Верховний Суд уже викладав у своїй постанові висновок щодо питання застосування норми права у подібних правовідносинах, порушеного в касаційній скарзі, та суд апеляційної інстанції переглянув судові рішення відповідно до такого висновку.

Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду ухвалив відмовити ОСОБА_1 у відкритті касаційного провадження за касаційною скаргою на постанову Харківського апеляційного суду від 24.04.2024 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ОСОБА_3 про визнання недійсним договору купівлі-продажу житлового приміщення.

Таким чином, робимо висновки:

— особа, яка не є стороною оспорюваного правочину, не може володіти інформацією щодо обставин вчинення правочину, які мають істотне значення для його укладення;

— уявлення про справжню волю може існувати тільки в особи, яка помилялася, а зовнішньому сприйняттю це може бути взагалі недоступно. Тому тільки сторона правочину, яка його вчинила під впливом обману, може ставити під сумнів неправильне формування волі за наявності обману та оспорювати на цій підставі вчинений нею правочин.

²⁸ Постанова ВС від 29.04.2014 у справі № 3-11гс14. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/38825239.

²⁹ Case Levages Prestations Services v. France, (Application no. 21920/93). Judgment 23 October 1996. URL: hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22item%22:%7B%22001-58065%22%7D%7D.

³⁰ Case of Brualla Gómez De La Torre v. Spain (155/1996/774/975). Judgment. URL: hudoc.echr.coe.int/#%7B%22tabview%22:%7B%22document%22%22%7D%22%7D%7D.

ПОЗИТИВНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ЗА ЄВРОПЕЙСЬКОЮ КОНВЕНЦІЄЮ З ПРАВ ЛЮДИНИ (АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД РІШЕНЬ)¹

Віталій Ковтун, доцент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доцент, к. ю. н.

Марина Ковтун, шеф-редактор Вісника НААУ, адвокат, доцент кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доцент, к. ю. н.

Європейський суд з прав людини² відіграє ключову роль у розробці підходу до розширення позитивних зобов'язань держави відносно всіх основних прав і свобод, які гарантуються Європейською конвенцією з прав людини³. Цей підхід є особливо помітним у випадках, коли ЄСПЛ визнає порушення прав людини, не тільки через безпосередні дії держави («державні агенти»), але і через недостатні заходи або бездіяльність держави.

ЄСПЛ постійно розвиває свою позицію стосовно позитивних зобов'язань держави, аналізуючи і вирішуючи справи, пов'язані зі захистом прав і свобод громадян. Це означає, що держава не може обмежуватися лише утриманням від порушень прав людини, але також має приймати активні заходи для їх захисту та забезпечення — «дуальні вимоги до держави». ЄСПЛ визнає, що необхідно забезпечити рівновагу між правами громадян і позитивними зобов'язаннями держави. Він доводить, що негативні права, такі як громадянські та політичні права, не повинні виключати можливості застосування позитивних зобов'язань держави для захисту цих прав. Таким чином, розширення позитивних зобов'язань держави стає важливим аспектом розвитку прав людини в Європі⁴.

Так, у рішенні по справі «Картер проти України» (**Karter v. Ukraine**)⁵, заява № 18179/17, від 11.04.2024, констатовано порушення ст. 3 і 14 Конвенції, зокрема, стосується стверджуваної неспроможності держави провести ефективне розслідування ймовірних словесних і фізичних нападів на заявника, мотивованих його сексуальною орієнтацією.

Оцінка Суду. Відповідні загальні принципи. Стаття 3 Конвенції вимагає, щоб органи влади проводили ефективне офіційне розслідування ймовірного жорстокого поводження, навіть якщо таке поводження було заподіяно приватними особами (див. *Т. М. і С. М. проти Республіки Молдова*, № 26608/11, § 38, 28.01.2014). Щоб розслідування вважалось «ефективним», воно в принципі повинно призвести до встановлення фактів справи

¹ Аналітичний огляд вибіркового рішення Європейського суду з прав людини проти України (щодо застосування доктрини позитивних зобов'язань держави) (станом на серпень 2024 року).

² Далі за текстом — ЄСПЛ.

³ Далі за текстом — ЄКПЛ, Конвенція.

⁴ Публічне право: сучасні доктрини в судовій та правозастосовній практиці : навч. посіб. для студентів магістратури вищої освіти другого (магістер.) рівня вищої освіти галузі знань 08 «Право» спец. 081 «Право» / [Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Г. В. Берченко та ін.] ; за заг. ред. проф. Т. М. Слінько, доц. Л. І. Летнянчина; М-во освіти і науки України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2023. 368 с.

⁵ Case of Karter v. Ukraine (Application no. 18179/17) 11.04.2024. URL: hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-232020.

та ідентифікації та, у разі необхідності, покарання винних. Це не зобов'язання щодо результатів, яких потрібно досягти, а засоби, які необхідно використати. Будь-які недоліки в розслідуванні, які підривають його здатність встановити причину травм або відповідальних осіб, ризикують порушити цей стандарт, і вимога оперативності та розумної оперативності мається на увазі в цьому контексті (див. *Vouyid v. Belgium* [GC], № 23380/09, §§ 116 - 23, ЄСПЛ 2015) (п. 75 рішення).

Під час розслідування насильницьких інцидентів, таких як жорстоке поводження, органи державної влади зобов'язані вживати всіх розумних заходів для викриття можливих дискримінаційних мотивів. Зобов'язання держави-відповідача розслідувати можливі дискримінаційні мотиви насильницького акту є зобов'язанням докласти всіх зусиль і не є абсолютним. Органи влади повинні зробити все, що є розумним за цих обставин, щоб зібрати та забезпечити докази, дослідити всі практичні засоби виявлення істини та прийняти повністю обґрунтовані, неупереджені та об'єктивні рішення, не пропускаючи підозрілих фактів, які можуть свідчити про насильство, спричинене, наприклад, расовою чи релігійною нетерпимістю, або насильство, мотивоване дискримінацією за статтю. Якщо є підозра, що дискримінаційне ставлення спричинило насильницький акт, особливо важливо, щоб офіційне розслідування проводилося енергійно та неупереджено, беручи до уваги необхідність постійного затвердження суспільного засудження таких актів та підтримки довіри груп меншин до здатності влади захистити їх від насильства з дискримінаційного мотиву. Дотримання позитивних зобов'язань держави вимагає, щоб національна правова система продемонструвала свою спроможність застосовувати кримінальне законодавство проти тих, хто вчинив такі насильницькі дії. Ставлення до насильства та жорстокості з дискримінаційним наміром нарівні з випадками, які не мають такого підтексту, означало б закривати очі на специфічний характер дій, які особливо руйнують основні права. Нездатність розрізнити способи вирішення ситуацій, які істотно відрізняються, може становити невинуватене поводження, яке не сумісне зі ст. 14 Конвенції (див., наприклад, *Genderdoc-M i MD*, § 37, з подальшими посиланнями) (п. 76 рішення).

Суд вважає, що обов'язок влади запобігати насильству на ґрунті ненависті з боку приватних осіб, а також розслідувати наявність можливого зв'язку між дискримінаційним мотивом та актом насильства може підпадати під процесуальний аспект ст. 3 Конвенції, але також може розглядатися як частина зобов'язань держави за ст. 14 Конвенції щодо забезпечення основних цінностей, закріплених у ст. 3, без дискримінації. Через взаємодію між двома положеннями такі питання, як ті, що розглядаються в цій справі, справді можуть підлягати розгляду лише за одним із двох положень, без окремого питання, що виникає за іншим, або можуть вимагати одночасного розгляду за обома статтями. Це питання має вирішуватися в кожній справі у світлі її фактів і характеру висунутих тверджень (див. рішення у справі «*Ідентоба та інші*», § 63, з подальшими посиланнями) (п. 77 рішення).

З цих підстав суд одноголосно:

1. *Оголошує* заяву прийнятною;

2. *Постановляє*, що мало місце порушення ст. 3 у її процесуальному аспекті у поєднанні зі ст. 14 Конвенції стосовно розслідування нападу на заявника у 2015 році;

3. *Постановляє*, що мало місце порушення ст. 3 у її процесуальному аспекті у поєднанні зі ст. 14 Конвенції стосовно розслідування нападу на заявника у 2016 році;

4. *Постановляє*

(а) що держава-відповідач має сплатити заявнику протягом трьох місяців з дати, коли рішення стане остаточним відповідно до п. 2 ст. 44 Конвенції, такі суми:

(i) 7500 євро, плюс будь-які податки, які можуть бути стягнені, відшкодування моральної шкоди;

(ii) 4400 євро, плюс будь-які податки, які можуть бути стягнені із заявника, як відшкодування судових витрат, які мають бути перераховані безпосередньо на рахунок адвоката заявника пані Науменко;

(б) що зі впливом вищезазначених трьох місяців і до моменту розрахунку на вищезазначені суми нараховуватиметься простий відсоток у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку протягом періоду несплати плюс три відсоткові пункти;

5. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

У рішенні по справі «Майборода проти України» (*Mayboroda v. Ukraine*)⁶, заява № 14709/07,

⁶ Справа «Майборода проти України» (case of *Mayboroda v. Ukraine*) (Заява № 14709/07) від 13.04.2023 (остаточне 13.07.2023). URL: hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-228474.

від 13.04.2023 (остаточне 13.07.2023), справа стосується тверджень заявниці за ст. 8 Конвенції, що держава-відповідач не змогла захистити її право на інформовану згоду у зв'язку з нефректомією (хірургічним видаленням нирки), проведеною під час надання їй невідкладної допомоги, коли вона перебувала без свідомості, а також від приховування її лікарями у післяопераційний період інформації про видалення нирки.

Оцінка Суду. Відповідні загальні принципи. Суд підтверджує, що хоча право на здоров'я як таке не входить до прав, гарантованих Конвенцією та протоколами до неї (див. рішення у справі «Юрица проти Хорватії» (*Jurica v. Croatia*), заява № 30376/13, пункт 84, від 02.05.2017 і наведені в ньому справи) Високі Договірні Сторони мають, паралельно до своїх позитивних зобов'язань за ст. 2 Конвенції, позитивне зобов'язання за ст. 8 Конвенції, по-перше, запровадити законодавчі положення, які зобов'язуватимуть державні та приватні лікарні вживати необхідні заходи для захисту фізичної цілісності своїх пацієнтів і, по-друге, надавати потерпілим від неналежного виконання професійних зобов'язань доступ до провадження, в межах якого вони можуть у відповідних випадках отримати відшкодування шкоди (див. згадане рішення у справі «Ю. П. проти Росії» (*Y.P. v. Russia*), п. 49 і наведені в ньому справи). Це останнє процесуальне зобов'язання буде виконано, якщо правова система надасть потерпілим можливість отримати відшкодування або виключно у порядку цивільного судочинства, або у поєднанні з розглядом справи у порядку кримінального судочинства, що дозволить встановити відповідальність причетних лікарів і отримати відповідне цивільно-правове відшкодування. Також можуть бути передбачені дисциплінарні заходи (див., серед інших джерел, згадане рішення у справі «Мехмет Улусой та інші проти Туреччини» (*Mehmet Ulusoy and Others v. Turkey*), п. 91 і наведені у ньому справи) (п. 51 рішення).

Суд також повторює, що право пацієнтів на інформовану згоду на медичне втручання посідає важливе місце в його практиці. Було встановлено, що держави зобов'язані запроваджувати необхідні регуляторні заходи для забезпечення того, аби лікарі враховували передбачувані наслідки запланованої медичної процедури для фізичної цілісності їхніх пацієнтів і заздалегідь інформували пацієнтів про ці наслідки таким чином, щоб ті могли надати інформовану згоду (див., серед інших джерел, ухвалу щодо прийнятності у справі «Тросельє

проти Франції» (*Trocellier v. France*), заява № 75725/01, п. 4, ЄСПЛ 2006-XIV та в якості нещодавнього прикладу згадане рішення у справі «Ю. П. проти Росії» (*Y.P. v. Russia*), п. 50). З огляду на це, якщо передбачуваний ризик такого характеру реалізується, коли пацієнт не був належним чином поінформований заздалегідь лікарями, відповідна держава-учасниця потенційно може нести відповідальність за ст. 8 Конвенції за ненадання такої інформації (див., серед інших джерел, рішення у справі «Сома проти Румунії» (*Soma v. Romania*), заява № 8759/05, пункт 42, від 15.01.2013) (п. 52 рішення).

Позитивне зобов'язання держави запровадити нормативно-правову базу слід тлумачити як таке, що включає обов'язок забезпечити ефективне функціонування такої нормативно-правової бази. Таким чином, регуляторні обов'язки охоплюють необхідні заходи для забезпечення її впровадження, у тому числі нагляд і виконання (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Лопес де Соуза Фернандес проти Португалії» [ВП] (*Lopes de Sousa Fernandes v. Portugal*) [GC], заява № 56080/13, п. 189, від 19.12.2017 та згадане рішення у справі «Мехмет Улусой та інші проти Туреччини» (*Mehmet Ulusoy and Others v. Turkey*), п. 83 з подальшими посиланнями) (п. 53 рішення).

Водночас якщо держава вжила необхідних заходів для забезпечення високих професійних стандартів серед медичних працівників і захисту як фізичної, так і психічної цілісності пацієнтів, такі питання, як помилка в рішенні медичних працівників чи неналежна координація між такими фахівцями у контексті лікування конкретного пацієнта, самі собою недостатні для притягнення держави до відповідальності за порушення позитивних зобов'язань за ст. 8 Конвенції (див. *mutatis mutandis*, згадані рішення у справах «Лопес де Соуза Фернандес проти Португалії» (*Lopes de Sousa Fernandes v. Portugal*) і «Мехмет Улусой та інші проти Туреччини» (*Mehmet Ulusoy and Others v. Turkey*)) (п. 54 рішення).

Застосування у цій справі. Суд нагадує, що держави, як правило, мають широку свободу розсуду щодо формування своєї політики у сфері охорони здоров'я (див. згадане рішення у справі «Васильєва проти Болгарії» (*Vasileva v. Bulgaria*), пу. 70), і сам факт недосконалості у певних аспектах нормативно-правової бази не може бути достатнім сам собою для порушення питання за Конвенцією (див. згадане рішення у справі «Ботоян проти Вірменії» (*Botoyan v. Armenia*), п. 103).

Крім того, Суд зазначає, що сама Конвенція не встановлює жодної конкретної форми згоди пацієнта (див. рішення у справі «Рейес Хіменес проти Іспанії» (*Reyes Jimenez v. Spain*), заява № 57020/18, п. 36, від 08.03.2022). Тим не менш, він вважає, що розробка певних стандартних методичних рекомендацій і формалізованих процедур на національному або локальному інституційному рівнях, які детально описували б ключові елементи права на інформовану згоду, гарантованого «Основами законодавства про охорону здоров'я», такі як «ризик», які слід обговорити з пацієнтами, та обсяг обов'язку лікарів зв'язуватися з їхніми родичами або призначеними особами, відіграла значну роль під час виконання позитивного обов'язку держави-відповідача щодо запровадження належної нормативно-правової бази та забезпечення високих професійних стандартів у цій сфері (див. для порівняння, *mutatis mutandis*, рішення у справі «Арская проти України» (*Arskaya v. Ukraine*), заява № 45076/05, п. 88, від 05.12.2013). У справі заявниці такі методичні рекомендації та процедури були б однаково необхідними для того, щоб спрямовувати практикуючих лікарів в їхній повсякденній діяльності, дозволити вищим органам державної влади негайно втручатися у випадку будь-яких упущень, а також захистити їх обох: заявницю від неналежного виконання професійних обов'язків медичними працівниками та бригаду медичних працівників, які її лікували, від будь-яких, можливо, необґрунтованих обвинувачень (п. 62 рішення).

Суд також зазначає, що відсутність конкретних нормативних документів, які б детально описували ключові аспекти права на інформовану згоду в іншому контексті, вже призвела до висновку про порушення ст. 2 Конвенції в рішенні Суду в згаданому рішенні у справі «Арская проти України» (*Arskaya v. Ukraine*), п. 87 — 91) (п. 63 рішення).

У цій справі, беручи до уваги відсутність будь-якої структурованої відповіді органів державної влади на твердження заявниці, що «ризик» проведення нефректомії слід було обговорити з нею до операції та, в якості альтернативи, перед видаленням її нирки слід було проконсультуватися з її родичами — що, як вбачається, було тісно пов'язано з відсутністю будь-яких національних або локальних методичних рекомендацій, стандартів або формалізованої медичної документації і процедур, які б забезпечували належ-

не виконання на практиці загальних законодавчих положень щодо права пацієнтів на інформовану згоду — Суд вважає, що держава-відповідач не виконала свого позитивного обов'язку запровадити належну нормативно-правову базу для захисту права заявниці на інформовану згоду (п. 64 рішення).

Отже, було порушено ст. 8 Конвенції щодо захисту права заявниці на інформовану згоду (п. 65 рішення).

За цих підстав суд одногосно:

1. Постановляє, що донька покійної заявниці, пані Мирослава Коростельова, має право продовжити це провадження від її імені;

2. Оголошує прийнятною скаргу на стверджувану неспроможність держави захистити право заявниці на інформовану згоду на хірургічне втручання, а решту скарг у заяві — неприйнятними;

3. Постановляє, що було порушено ст. 8 Конвенції;

4. Постановляє, що:

(а) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до п. 2 ст. 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити пані Мирославі Коростельовій 4 500 (чотири тисячі п'ятсот) євро як відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватися; ця сума має бути конвертована в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;

(б) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначену суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;

5. Відхиляє решту вимог щодо справедливої сатисфакції.

У рішенні по справі «Молдован проти України» (*Moldovan v. Ukraine*)⁷, заява № 62020/14, від 14.03.2024, справа стосується відмови у задоволенні цивільного позову заявника про визнання в судовому порядку покійної особи його батьком. Заявник стверджує, що безпідставно суди відмовлялися брати до уваги докази ДНК і наполягали на застосуванні застарілого законодавства, яке вимагає доказів спільного проживання та інших «соціальних» обставин. У цьому відношенні він скаржився за ст. 8 Конвенції.

⁷ Case of *Moldovan v. Ukraine* (Application no. 62020/14) 14.03.2024. URL: hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-231547.

Оцінка Суду. Суд повторює, що основною метою ст. 8 є захист особи від свавільних дій органів державної влади. Крім того, можуть існувати позитивні зобов'язання, пов'язані із забезпеченням ефективної «поваги» до приватного чи сімейного життя. Ці зобов'язання можуть передбачати вжиття заходів, спрямованих на забезпечення поваги до приватного життя навіть у сфері відносин осіб між собою. Однак межі між позитивними та негативними зобов'язаннями держави згідно з цим положенням не піддаються точному визначенню. Проте застосовні принципи схожі. В обох контекстах слід звернути увагу на справедливий баланс між конкуруючими інтересами особи та суспільства в цілому; і в обох контекстах держава користується певною свободою розсуду (див., наприклад, *Kroon and Others v. the Netherlands*, 27.10.1994, § 31, Series A no. 297-C, and *Mikulić*, cited above, §§ 57 - 58) (п. 43 рішення).

Суд також повторює, що його завдання полягає не в тому, щоб підняти себе компетентними національними органами влади в регулюванні спорів про встановлення батьківства на національному рівні, а радше, переглядати відповідно до Конвенції рішення, які ці органи прийняли під час виконання своїх повноважень. Таким чином, Суд перевірить, чи держава-відповідач, розглядаючи позов заявника про судове визнання того, що покійна особа була його батьком, виконала свої позитивні зобов'язання за ст. 8 Конвенції (див., зокрема, згадану вище справу *Voljević*, § 45, з подальшими посиланнями) (п. 44 рішення).

Зважаючи на це, Суд не покликаний вирішувати будь-які питання щодо достовірності результатів аналізу ДНК, оскільки в будь-якому випадку з міркувань національних судів впливає, що оскільки Сімейний кодекс 1969 року застосовувався у справі заявника, єдиними обставинами, які фактично можна було вважати відповідним доказом батьківства, були «соціальні», як це передбачено цим Кодексом. Питання, яке стоїть перед Судом, полягає не в тому, чи були докази ДНК надійними або чи був батьком заявника, а лише про те, чи виявляв підхід і результат провадження порушення позитивних зобов'язань держави за ст. 8 (п. 51 рішення).

У спірному національному провадженні, яке розпочалося у 2012 році, суди дотримувалися постанови Пленуму Верховного Суду 2006 року, яка вимагала застосування до справи заявника Сімейного кодек-

су 1969 року, роблячи доказ спільного проживання обов'язковим для визнання батьківства. На думку Суду, наслідки такого підходу можна порівняти з наслідками негнучких часових обмежень або інших процедурних обмежень, які унеможливають встановлення чи оскарження батьківства, зокрема з використанням нових методів перевірки. Суд неодноразово встановлював, що такі обмеження суперечать важливості інтересів приватного життя (див. *AL* проти Польщі, згадане вище, § 71; *Tavli*, згадане вище, § 34;), *Voljević*, згадане вище, § 55) (п. 52 рішення).

Хоча у функції Суду не входить тлумачення національного законодавства чи висловлення точки зору щодо доцільності правового регулювання, обраного законодавчою владою держави-відповідача в цій сфері, за цих обставин Суд доходить висновку, що національні суди вищезазначений підхід у поєднанні з нездатністю розглянути надані їм докази ДНК з достатньою ретельністю становив порушення їхніх позитивних зобов'язань за ст. 8 щодо забезпечення права заявника на повагу до його приватного життя (п. 53 рішення).

Відповідно мало місце порушення ст. 8 Конвенції (п. 54 рішення).

З цих підстав суд одноголосно:

1. *Оголошує* заяву прийнятною;

2. *Постановляє*, що мало місце порушення статті 8 Конвенції.

3. *Постановляє*

(а) що держава-відповідач має сплатити заявнику протягом трьох місяців з дати, коли це рішення стане остаточним відповідно до п. 2 ст. 44 Конвенції, наступні суми, які мають бути конвертовані у валюту держави-відповідача за курсом: застосовні на дату розрахунку:

(i) 4500 євро, плюс будь-які податки, які можуть бути стягнені, відшкодування моральної шкоди;

(ii) 500 євро, плюс будь-які податки, які можуть бути стягнені із заявника, як судові витрати, які мають бути перераховані безпосередньо на рахунок адвоката заявника, пана Б. В. Фокія;

(б) що зі впливом вищезазначених 3 місяців і до моменту розрахунку на вищезазначені суми нараховуватиметься простий відсоток у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, плюс три відсоткові пункти.

4. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Що стосується права, гарантованого ст. 1 Протоколу № 1, то такі позитивні зобов'язання можуть передбачати певні заходи, необхідні для захисту права власності.

Так, у рішенні по справі «Коротюк проти України» (*Korotuyuk v. Ukraine*)⁸, заява № 74663/17, від 19.01.2023 (остаточне 19.04.2023), заявниця є автором книги, яку розмістили для незаконного завантаження в мережі «Інтернет». Справа стосується її скарги на те, що органи державної влади не провели оперативного та ефективного розслідування у зв'язку з цим усупереч позитивним обов'язкам держави за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції щодо захисту інтелектуальної власності.

Оцінка Суду. Відповідні принципи практики Суду були наведені в рішенні у справі «Блумберга проти Латвії» (*Blumberga v. Latvia*), заява № 70930/01, п. 67 і 68, від 14.10.2008: «67. Суд вважає, що в контексті статті 1 Першого протоколу до Конвенції, коли втручання у право на мирне володіння майном було вчинено приватною особою, у держави виникає позитивний обов'язок забезпечити у своїй національній правовій системі, щоб право власності було достатньою мірою захищено законодавством і були доступні належні засоби юридичного захисту, за допомогою яких потерпілий від втручання може захистити свої права, у тому числі, за необхідності, вимагаючи відшкодування будь-якої завданої шкоди. Крім того, якщо втручання має кримінальний характер, цей обов'язок також вимагатиме від органів державної влади проведення ефективного розслідування та, у випадку необхідності, притягнення до відповідальності (див. *mutatis mutandis*, рішення у справі «М. С. проти Болгарії» (*M. C. v. Bulgaria*), заява № 39272/98, пункти 151 — 153, ЄСПЛ 2003-XII). У зв'язку з цим зрозуміло, що ці обов'язки, як і обов'язки за статтями 2 і 3 Конвенції щодо проведення ефективного розслідування загибелі осіб або тверджень про жорстоке поведіння, мають розглядатися як обов'язок вжиття заходів, а не досягнення результатів; іншими словами, обов'язок органів державної влади розслідувати та притягувати до відповідальності за такі дії не може бути абсолютним, оскільки очевидно, що багато злочинів залишаються нерозкритими або непокараними, незважаючи на розумні зусилля органів державної влади. Натомість держава зобов'язана забезпечити проведення належного та адекватного розслідування

та компетентність і ефективність дій залучених органів державної влади. До того ж Суд розуміє практичні труднощі, з якими можуть зіткнутися органи державної влади під час розслідування злочинів, а також необхідність ухвалювати оперативні рішення та визначати пріоритетність у розслідуванні найтяжчих злочинів. Отже, до обов'язку щодо розслідування менш тяжких злочинів, таких як ті, що стосуються власності, висувається менше вимог, ніж до обов'язку щодо розслідування більш тяжких злочинів, таких як насильницькі злочини, і, зокрема, тих, які підпадають під дію статей 2 і 3 Конвенції. Таким чином, Суд вважає, що у справах про менш тяжкі злочини держава не виконує свого позитивного обов'язку у зв'язку з цим лише тоді, коли можуть бути встановлені грубі та серйозні недоліки у проведенні розслідування кримінальної справи чи притягненні до відповідальності (див. там само, пункти 167 і 168).

68. Крім того, Суд вважає, що можливість подання цивільного позову проти осіб, які, як стверджується, вчинили злочин проти власності, може становити реальний альтернативний спосіб для потерпілого забезпечити захист своїх прав, навіть якщо кримінальне провадження не призведе до успішного закінчення, за умови, що цивільний позов має розумні шанси на успіх (див. ухвалу щодо прийнятності у справі «Плотіна проти Латвії» (*Plotina v. Latvia*), заява № 16825/02, від 03.06.2008). Тоді як результат кримінального провадження може мати значний або навіть вирішальний вплив на перспективи успіху цивільного позову, поданого у межах кримінального провадження чи окремого цивільного провадження, держава не може нести відповідальність за відсутність перспектив успіху такої вимоги лише тому, що розслідування кримінальної справи зрештою не призвело до засудження. Натомість держава не виконає свої позитивні обов'язки за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції лише у тому випадку, якщо відсутність перспектив успіху цивільного провадження стане прямим наслідком надзвичайно серйозних і грубих недоліків у проведенні розслідування кримінальної справи на підставі тих самих фактів, що були наведені в попередньому абзаці» (п.36 рішення).

Суд також зауважує, що національне законодавство передбачає можливість подання цивільного позову в межах кримінального провадження лише після встановлення особи підозрюваного чи обвинуваченого (див. п. 24; див. також, наприклад, рішення у справах

⁸ Справа «Коротюк проти України» (Case of Korotuyuk v. Ukraine) (Заява № 74663/17) 19.01.2023 (остаточне 19.04.2023). URL: hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-224947%22%5D%7D.

«Афанасьєв проти України» (*Afanasyev v. Ukraine*), заява № 38722/02, п. 77, від 05.04.2005 та «Басюк проти України» (*Basyuk v. Ukraine*), заява № 51151/10, п. 64, від 05.11.2015) (п. 43 рішення).

Насамкінець Суд бере до уваги аргумент Уряду, що він виконав свої позитивні обов'язки, прийнявши ст. 1177 Цивільного кодексу України, яка передбачає надання відшкодування шкоди потерпілим від кримінальних правопорушень, якщо особу, яка вчинила злочин, не встановлено, або така особа є неплатоспроможною. Однак, як зазначив сам Уряд, закону, необхідного для реалізації цього положення, прийнято не було, а тому заявниця не має можливості отримати відшкодування шкоди на підставі ст. 1177 Цивільного кодексу України без запровадження таких норм законодавства (п. 44 рішення).

Із зазначеного випливає, що хоча суперечки щодо авторських прав загалом мають цивільно-правовий характер, за конкретних обставин цієї справи, яка стосувалася стверджуваного кримінального правопорушення, держава-відповідач мала позитивний обов'язок за ст. 1 Першого протоколу до Конвенції провести ефективне розслідування кримінальної справи. Вважати інакше означало б ігнорувати практичні реалії ситуації та діяти усупереч принципу, згідно з яким Конвенція має тлумачитися і застосовуватися таким чином, щоб передбачені нею права були практичними та ефективними, а не теоретичними й ілюзорними (див. *mutatis mutandis*, рішення у справі «Вістінш і Перепьолкінс проти Латвії» [ВП] (*Vistiņš and Perepjolkins v. Latvia*) [GC], заява № 71243/01, п. 114, від 25.10.2012) (п. 45 рішення).

Таким чином, залишається перевірити, чи виконала держава свої позитивні обов'язки, прийнявши норми кримінального законодавства та застосувавши їх на практиці. Розглядаючи це питання, Суд усвідомлює, що це обов'язок вжиття заходів, а не досягнення результатів (п. 46 рішення).

Застосування ст. 41 Конвенції. Суд зазначає, що у цій справі порушення було встановлено лише щодо дотримання позитивних обов'язків державою за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції. Це обов'язок вжиття заходів, а не досягнення результатів, і навіть якби вони були повністю виконані, заявниця, можливо, не змогла б отримати відшкодування шкоди, якої вона могла зазнати. До того ж вимога заявниці стосовно відшкодування матеріальної шкоди не ґрунтується на доказах, що книгу справді завантажували з мережі «Інтернет» і, якби так було, це призвело до того,

що паперові примірники книги залишилися непродані. Таким чином, суд відхиляє цю вимогу (п. 61 рішення).

Беручи до уваги характер встановленого порушення, яке стосується невиконання державою її позитивних обов'язків, Суд присуджує заявниці 750 євро як відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватися (п. 62 рішення).

Суд також вважає за розумне присудити суму у розмірі 284 євро, яка охоплює витрати за всіма аспектами, та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватися заявниці (п. 63 рішення).

За цих підстав суд одногослосно:

1. Оголошує заяву прийнятною;

2. Постановляє, що було порушено ст.1 Першого протоколу до Конвенції;

3. Постановляє, що:

(а) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до п. 2 ст. 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити заявниці такі суми, які мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу:

(i) 750 євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватися, як відшкодування моральної шкоди;

(ii) 284 євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватися заявниці, як компенсація судових та інших витрат;

(b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;

4. Відхиляє решту вимог заявниці щодо справедливої сатисфакції.

Сфера та межі позитивних зобов'язань держави визначаються з урахуванням свободи розсуду держави та оцінюється за допомогою «трискладового тесту». Це безпосередньо застосовується у практиці ЄСПЛ, щодо позитивних зобов'язань держави за Першим Протоколом Конвенції (захист права власності, право на освіту та право на вільні вибори) та за ст. 14 Конвенції у сфері заборони дискримінації (забезпечення права на недискримінацію та «дискримінацію навпаки» («позитивна дискримінація»)).

ПРАВОВА ПОЗИЦІЯ

ВЕРХОВНОГО СУДУ ЩОДО РОЗГЛЯДУ ВИМОГИ ПРО ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАЯВЛЕНОЇ У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО ОСОБОЮ, ЯКА ВВАЖАЄ, ЩО ШКОДУ ЗАВДАНО АРБІТРАЖНИМ КЕРУЮЧИМ, ЗА ПРАВИЛАМИ ПОЗОВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В МЕЖАХ СПРАВИ ПРО БАНКРУТСТВО

Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду 06 лютого 2024 року у справі № 910/21840/14 розглянув у письмовому провадженні касаційну скаргу ліквідатора Приватного акціонерного товариства «Сеніко» — арбітражного керуючого Гусара Івана Олексійовича на постанову Північного апеляційного господарського суду від 18.09.2023 за заявою боржника Приватного акціонерного товариства «Сеніко» про визнання банкрутом.

Верховний Суд зробив такий висновок.

Вимоги про відшкодування шкоди, заявлені у справі про банкрутство особою, яка вважає, що шкоду завдано арбітражним керуючим, є вимогами майнового характеру, містять ознаки спору, а тому підлягають розгляду за правилами позовного провадження в межах справи про банкрутство.

У справі, що розглядалася, Національний банк України, який є забезпеченим кредитором у справі про банкрутство товариства, оскаржив дії (бездіяльність) ліквідатора та просив суд стягнути з нього шкоду, заподіяну внаслідок неправомірного розпорядження ліквідатором коштами, отриманими від реалізації майна боржника, а також 3 % річних та інфляційні втрати.

Місцевий господарський суд відмовив у задоволенні скарги НБУ з мотивів ужиття ліквідатором усіх необхідних заходів у ліквідаційній процедурі боржника.

Суд апеляційної інстанції зазначив ухвалу скасував, ухвалив нове рішення, яким скаргу НБУ задовольнив у повному обсязі.

КГС ВС при перегляді судових рішень дійшов такого висновку. Так, вимоги про відшкодування шкоди, заявлені у справі про банкрутство особою, яка вважає, що шкоду завдано арбітражним керуючим, є вимогами майнового характеру та містять ознаки спору в розумінні положень ч. 2 ст. 4 ГПК України.

Звертаючись до правил розгляду та вирішення спору у справі про банкрутство, КГС ВС зазначив, що норма-

ми ст. 7 КУзПБ визначені правила та порядок розгляду майнових спорів, стороною в яких є боржник у справі про банкрутство, відповідно до яких розгляд цієї категорії спорів здійснюється за правилами ГПК України, тобто за правилами позовного провадження в межах провадження відповідної справи про банкрутство.

Однак вимоги про відшкодування шкоди, заподіяної особі арбітражним керуючим, заявляються не до боржника, а до такого особливого суб'єкта цивільної та господарської відповідальності у справі про банкрутство, як арбітражний керуючий (ст. 25 КУзПБ), тоді як ні ГПК України, ні КУзПБ безпосередньо не визначають процесуальних правил (процедури) розгляду відповідних вимог та зазначеної категорії спору.

Враховуючи, що вимоги про відшкодування шкоди, заподіяної арбітражним керуючим, впливають зі здійснення процедур у справі про банкрутство та безпосередньо пов'язані з таким здійсненням, КГС ВС дійшов висновку, що якщо поряд з оскарженням дій / бездіяльності арбітражного керуючого у справі про банкрутство заявник заявляє до арбітражного керуючого вимогу про відшкодування шкоди, завданої його діями / бездіяльністю, ці вимоги мають заявлятися та розглядатися у спорі про відшкодування шкоди:

— із дотриманням вимог щодо загальних підстав відповідальності за завдану майнову шкоду, передбачених, зокрема, ст. 1166 ЦК України;

— за правилами заявлення вимог та розгляду спорів майнового характеру, що вирішуються в межах справи про банкрутство (ст. 7 КУзПБ), тобто за правилами позовного провадження.

Водночас якщо заявник, не погоджуючись із діями / бездіяльністю арбітражного керуючого, звертається з вимогами про відшкодування шкоди, заподіяної арбітражним керуючим, з порушенням наведених порядку та вимог, не з позовом про відшкодування шкоди, а зі скаргюю на дії арбітражного керуючого

(ліквідатора) у справі про банкрутство, то ця скарга задоволенню не підлягає, а суд ухвалює рішення про відмову в її задоволенні.

Оскільки суди припустилися порушень, установлених законом, зокрема ст. 7 КУзПБ, щодо порядку та вимог для розгляду і вирішення спору про відшко-

дування шкоди, завданої особі арбітражним керуючим у справі про банкрутство, то немає підстав для задоволення скарги НБУ на дії ліквідатора боржника.

Повний текст постанови Верховного Суду від 6 лютого 2024 року у справі № 910/21840/14 розміщено в ЄДРСР за посиланням: reyestr.court.gov.ua/Review/117040363.

ПРАВОВА ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ ЩОДО ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЇ КРАДІЖКИ

Верховний Суд колегією суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду у постанові 22 серпня 2024 року у справі № 567/507/23, провадження № 51-7110 км 23, розглянув у відкритому судовому засіданні кримінальне провадження № 12023181170000037 від 03 лютого 2023 року за обвинуваченням ОСОБА_7, громадянина України, у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 4 ст. 185, ч. 1 ст. 357 КК України за касаційною скаргою захисника ОСОБА_6 в інтересах засудженого ОСОБА_7 на ухвалу Рівненського апеляційного суду від 05 вересня 2023 року.

Верховний Суд зробив такий висновок.

Особа, яка вчинила дрібне викрадення чужого майна шляхом крадіжки, підлягає адміністративній відповідальності у випадку, якщо вартість такого майна на момент вчинення правопорушення не перевищує 2 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

За обставинами справи засуджений, діючи повторно, в умовах воєнного стану, вчинив декілька епізодів таємного викрадення чужого майна, зокрема, 28 січня 2023 року — на суму 270,93 грн; 7 лютого 2023 року — на суму 4156,67 грн. Продовжуючи свої дії, 7 лютого 2023 року він привласнив банківські картки. Такі діяння засудженого кваліфіковано за ч. 4 ст. 185, ч. 1 ст. 357 КК України.

ККС ВС звернув увагу, що ч. 2 ст. 51 КУпАП (у редакції Закону України № 3886-IX) установлено, що відповідальність за вчинення дій, передбачених ч. 1 ст. 51 цього Кодексу, настає, якщо вартість такого майна на момент вчинення правопорушення становить від 0,5 до 2 НМДГ. Отже, особа, яка вчинила дрібне викрадення чужого майна шляхом крадіжки, шахрайства, привласнення чи розтрата, підлягає адміністративній відповідальності у випадку, якщо вартість такого майна на момент вчинення правопорушення становить від 0,5 до 2 НМДГ.

Аналіз указаних норм закону свідчить про те, що кримінальна відповідальність настає у випадку, якщо розмір такого майна перевищує розмір, установлений ст. 51 КУпАП, а саме 2 НМДГ.

Положеннями ч. 1 ст. 3 КК України встановлено, що законодавство України про кримінальну відповідальність становить КК України, який ґрунтується на Конституції України та загальноєвропейських принципів і нормах міжнародного права. При цьому зміни до законодавства України про кримінальну відповідальність можуть вноситися виключно законами про внесення змін до цього Кодексу та/або до кримінального процесуального законодавства України, та/або до законодавства України про адміністративні правопорушення (ч. 6 ст. 3 КК України).

Ураховуючи те, що вартість таємно викраденого засудженим майна (за епізодом від 28 січня 2023 року) становила 270,93 грн, тобто ця сума є меншою за розмір, з якого відповідно до Закону України № 3886-IX та положень ПК України настає кримінальна відповідальність, а саме 2684 грн, то колегія суддів ККС ВС вважає, що з огляду на передбачений ст. 58 Конституції України і ст. 5 КК України принцип зворотної дії закону в часі та відповідно до приписів ч. 2 ст. 433 КПК України посилання в судових рішеннях судів попередніх інстанцій на скоєння засудженим 28 січня 2023 року повторного таємного викрадення майна, вчиненого в умовах воєнного стану, підлягає виключенню як таке, що з урахуванням наведеного вище не підпадає під кримінально каране діяння, передбачене Особливою частиною КК України.

Такий висновок зробив Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду, змінивши рішення судів попередніх інстанцій.

Повний текст постанови розміщено в ЄДРСР за посиланням: reyestr.court.gov.ua/Review/121159033.

ІВАН СЕМАНЮК (МАРКО ЧЕРЕМШИНА): АДВОКАТ, ЛІТЕРАТОР, СПІВЕЦЬ ГУЦУЛЬЩИНИ (ДО 150-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

Степан Кобута, доцент кафедри історії України та методики викладання історії Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, к. іст. н.

У 2024 році відзначаємо 150-річний ювілей українського адвоката Івана Семанюка, більш відомого за літературним псевдонімом Марко Черемшина. Центр досліджень адвокатури і права НААУ пропонує вашій увазі першу частину наукової розвідки, присвяченої видатному ювілярові, в якій йдеться про причини вибору правничого фаху, роки навчання на юридичному факультеті Віденського університету, участь у громадському житті та початок професійної адвокатської діяльності Івана Семанюка.

Серед десятків українських адвокатів Галичини першої чверті ХХ століття на особливу увагу заслуговує Іван Семанюк, український адвокат, доктор права, знаний громадсько-культурний діяч, який для широкого загалу був більш відомим під своїм літературним псевдонімом Марко Черемшина. Літературний слід його життєвої діяльності наклали свій відбиток на сприйняття цього талановитого українця наступними поколіннями. Не випадково в енциклопедичних і довідкових виданнях він характеризується як літератор: «письменник, громадський діяч», «український письменник», «непересічний новеліст, аналізу літературної творчості якого присвячені десятки книг, сотні статей і досліджень. Натомість, професійна адвокатська праця І. Семанюка (М. Черемшина) у науковій літературі має фрагментарний, описовий характер, хоч саме вона протягом майже трьох десятиріч була основним родом діяльності, засобом матеріального забезпечення родини.

У біографічних спогадах дружини Наталії Семанюк¹ (дівооче прізвище Карп'юк) його адвокатський статус означається як «мужицький» адвокат, тобто оборонець, який працював в інтересах тогочасних україн-

ських селян («мужиків»), захищав їх права перед судом і повітовою адміністрацією.

В історіографічному плані окремі аспекти адвокатської діяльності І. Семанюка відображені у коротких біографічних довідках П. Арсенича² та І. Гловацького³. Популярний нарис про життя і діяльність адвоката опублікований М. Петрівим⁴.

Більш детальну характеристику його професійного шляху подано в авторській праці⁵, спрямованій на розкриття правничої складової життєвого шляху І. Семанюка. У ній, на прикладі долі названого українського правника, змальовано своєрідний портрет галицького інтелігента початку ХХ ст., який власне призначення вбачав у служінні своєму народові.

Іван Семанюк

¹ Семанюк Н. Співець Гуцульщини. Спогади про Марка Черемшину. Ужгород: Карпати, 1974. 119 с.

² Андрухів І., Арсенич П. Українські правники у національному відродженні Галичини: 1848-1939 рр. Івано-Франківськ, 1996. 73 с.

³ Гловацький І., Гловацький В. Українські адвокати Східної Галичини (кінець ХVІІІ — 30-ті роки ХХ ст.). Львів: Тріада плюс, 2004. 112 с.

⁴ Петрів М. Семанюк Іван Юрійович. Українські адвокати: державні, громадські, політичні та культурно-освітні діячі кінця ХІХ — першої половини ХХ ст. Т. 1. Київ: Вид-во «Юстиніан», 2014. С. 335–374.

⁵ Кобута Ст., Кобута Св. «Мужицький» адвокат з Гуцульщини Іван Семанюк (Марко Черемшина) (1874–1927). Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. 2020. Ч. 33. С. 146–157.

РОДИНА, ОСВІТА ЖИТТЄВІ УНІВЕРСИТЕТИ: ДИТЯЧІ ТА ЮНАЦЬКІ РОКИ СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО АДВОКАТА ТА ПИСЬМЕННИКА

Народився Іван Юрійович Семанюк 13 червня 1874 р. у гуцульському селі Кобаки тогочасного Косівського повіту у селянській родині. Його батько вів селянське господарство і був дяком у місцевій церкві. Маючи добрий голос, Юрій Семанюк свого часу вчився церковного і світського співу у визначного громадсько-культурного діяча Буковини Юрія Федьковича. Тож у родині Семанюків панував культ пошани до буковинського діяча, що передався й малолітньому Іванові. У 14-літньому віці батько відправив сина навчатися в гімназію. Сам І. Семанюк пояснював рішення свого батька такими словами: «Мої дядя (батько — С. К.) були на свій час і селянський стан досить очитані, любили все, що гарне і добре, любили багато читати, а навіть самі брались принагідні вірші писати, були дуже вразливі на чуже нещастя і на всяку кривду і хотіли дуже, щоб мені, слабовитому хлопчині, не доводилось переживати тверду мужицьку долю, але щоб я пішов у школи і добився якогось легшого хліба, чим мужицький»⁶. З письменницьким хистом пізніше І. Семанюк опише цей непростий крок для нього та сім'ї в оповіданні «Бо як дим підіймається», де нехитрим гуцульським способом визначалася майбутня доля дитини.

Навчання у Коломийській державній гімназії (1888 — 1896 рр.) було для сільського хлопчини школою виживання, хоч кожна прикрість гартувала характер. Відверті глузування польських професорів та учнів із мужицького одягу та розмовної говірки змусили його добре опанувати польську мову, докласти чимало зусиль для засвоєння різних предметів і невдовзі юний гімназист став одним із кращих учнів закладу⁷. Та зверхність заможніших і родовитіших однолітків залишалася. Одного разу, не стримавшись, Іван силою відповів на бундючні кпини гімназиста-паніча, за що загрожувало покарання — втрата пільги на оплату

навчання. Допомогли залагодженню цього інциденту старші гімназисти Василь Равлюк та Василь Стефанік, котрі поклопотали перед професорами за «маленького гуцулика» і все обійшлося без дисциплінарних і матеріальних втрат⁸.

Для селянської сім'ї вартість навчання була нелегкою ношею. Щоб забезпечити потреби сина, батьки змушені були щороку продавати 1 морг поля (0,56 га)⁹. Тож у старших класах Іван самостійно заробляв на своє утримання, даючи платні уроки дітям із заможніших родин.

У липні 1896 р. І. Семанюк успішно здав випускні іспити (матуру), кілька місяців збирав кошти, даючи приватні уроки, а восени 1896 р. поїхав до Відня, щоб вписатися на університетські студії. Чому вибрав столичний Відень, а не близькі Чернівці, чи більш зручний у навчанні Львівський університет, пояснюють рядки листа І. Семанюка до Осипа Маковея: «Я з заробленим на лекції грошем почвалав у Відень, бо зачув-єм, що тут при різних можливих «beneficia-x» — різних спомагаючих товариств найлегше мож утриматись, а по друге: мене тягла сюди жадоба і потреба образования власного»¹⁰. Університетський диплом для юного І. Семанюка був не самоціллю, а способом власної і суспільної самореалізації: «Я постановив собі йти сміливо до своєї цілі: самообразуватись, щоб своєму народови, коли не помочи, то сорому не наробити»¹¹.

Планував навчатися на медичному факультеті, але через брак коштів записався на правничий. У системі вищої освіти Австро-Угорської імперії юридичний фах за оплатою був найдоступнішим із усіх університетських студій. Ще одна опція — лояльний режим навчання, що дозволяв студентам-правникам частину навчального матеріалу опрацьовувати самостійно вдома. Це зменшувало витрати незаможних студентів на проживання та харчування у дорогому місті. До того ж першокурсник І. Семанюк отримав річну стипендію на оплату навчання від земельного фонду львівського єпископа Самюеля Гловінського¹², що була важливою матеріальною підмогою для нього.

⁶ Моя автобіографія. Марко Черемшина. Твори в двох томах. Т. 2. Київ: Наукова думка, 1974. С. 172.

⁷ Там само. С. 173.

⁸ Равлюк В. Спогади про «покутську трійцю / упор. В. Харитон. Снятин: Прутпринт, 2006. С. 39.

⁹ Мишанич О. Марко Черемшина. Новели. Посвята Василеві Стефаникові. Київ, 1987. С. 6.

¹⁰ Семанюк Н. Співець Гуцульщини... С. 21.

¹¹ Там само. С. 22.

¹² Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі ЦДАУ, м. Львів), ф. 385, оп. 1, спр. 41. Листи Івана Семанюка (Марка Черемшини) до Сеня Горука, 1895 — 1915. арк. 18.

Перші роки навчання були досить успішними, наявні у фондах Снятинського літературного музею Марка Черемшина семестрові документи свідчать про здачу усіх необхідних за програмою іспитів та заліків у 1897–1898 рр. Водночас сам І. Семанюк відзначав, що «вписався на факультет правничий, хотя й до науки права я не мав охоти. Права учився я у Відні для хліба, а більше займався літературою та просвітою серед віденських українських робітників»¹³. Цікавився новинками європейської літератури, засиджувався за працями науковців і літераторів в університетській та міській бібліотеках.

Величезний вплив на І. Семанюка мали твори Івана Франка, а особиста зустріч з ним у Відні у 1897 р. та спільна поїздка залізницею до Львова залишили глибокий емоційний слід у свідомості студента. Тоді І. Франко взяв участь у великому антиурядовому мітингу в австрійській столиці. Після виступу І. Франка, за словами І. Семанюка, «хотілося перед ним упасти і цілувати його руки і ноги. Хотілося його нести, щоб не запорошив своїх ніг порохом улиці. Хотілося обсіпати його цвітом... я вийшов мов оп'янілий маєстатом його величі»¹⁴. Закарбувалася в його пам'яті і деталі зворотної подорожі до Львова, під час якої Каменяр вкотре вразив юного студента не тільки знаннями літератури та філософії, але й коротким доступним викладом сутності й змісту римського права. Тож постать І. Франка І. Семанюк означив як «Великого астрального тіла, що гріє всю Україну, а світить далеко ще дальше»¹⁵.

З гімназійних років І. Семанюк почав писати власні твори, студентом друкувався в українській періодиці, робив переклади художніх публікацій з німецької, сербської, болгарської, російської мов, а також перекладених німецькою праць угорських та норвезьких літераторів. Публікації у чернівецькій газеті «Буковина», львівській «Зорі» та Літературно-науковому Віснику підписував псевдонімами, серед яких укорінився Марко Черемшина.

ГРОМАДСЬКА АКТИВНІСТЬ І. СЕМАНЮКА У ВІДНІ: БОРОТЬБА ЗА МОДЕРНІЗАЦІЮ УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНТСЬКОГО ТОВАРИСТВА «СІЧ»

Ще одним полем занять студента І. Семанюка у Відні стала громадська діяльність. Він одразу записався в українське студентське товариство «Січ», брав участь в його роботі, доклав чимало зусиль для його реформування. Разом із однодумцями Романом Сембратовичем, Іваном Саноцьким, Володимиром Загайкевичем виступили проти «кнайпівського і буршівського життя, а тим самим проти старших січовиків, а натомість вводячи в січове життя відчити з обсягу науки і красного письменства»¹⁶.

Про доволі вперту боротьбу за зміни «Січі» свідчать рядки його листування із гімназійним товаришем, пізніше командантом Української Галицької Армії Сенем (Семеном) Горуком¹⁷. Наполегливість і характер І. Семанюка дозволили довести справу до успіху, у 1899–1900 рр. він став головою віденського академічного товариства.

Активна літературна і громадська робота забирали багато часу й зусиль, що позначилося на якості навчання. У зимовому семестрі 1898–1899 рр. в його особистій справі зафіксовано тільки відвідування трьохгодинної лекції із сімейного права та відсутність права на стипендію¹⁸. Архівні документи вказують, що в цей період І. Семанюк перебував у с. Пнів біля Надвірної, де заробляв приватними лекціями у родині місцевого священника¹⁹, водночас готуючись до здачі необхідних заліків поза аудиторними стінами.

Брак коштів і літературна творчість (котра, однак, не приносила серйозних матеріальних статків) мабуть стали причиною того, що закінчення базового університетського курсу припало на п'ятий рік навчання (звичайний термін — чотири роки). У 1901 р. вийшла перша збірка його новел «Карби», після чого він як літератор «замовк» на півтора десятка років. У цей час Черемшина залишався у Відні, очевидно підшуковуючи собі сталу грошову роботу. Про обмеженість

¹³ Моя автобіографія. Марко Черемшина. Твори в двох томах... С. 173.

¹⁴ Марко Черемшина. Твори в двох томах. Т. 2. Київ: Наукова думка, 1974. С. 165.

¹⁵ Там само. С. 165.

¹⁶ Моя автобіографія. Марко Черемшина. Твори в двох томах... С. 174.

¹⁷ ЦДІАУЛ. Ф. 385. Оп. 1. Спр. 41. Арк. 28-31.

¹⁸ Марко Черемшина у спогадах, документах і матеріалах / авт-упоряд. Р. Кірсєва, П. Кірсєв, І. Стеф'юк; за ред. В. Карого. Чернівці: Друк Арт, 2014. С. 185.

¹⁹ ЦДІАУЛ. Ф. 385. Оп. 1. Спр. 41. Арк. 41-42.

матеріальних ресурсів під час перебування у столиці пізніше розказував дружині, відзначаючи, що жив дуже ощадливо, кошти здобував приватними заняттями і фізичною роботою. Головними розвагами для нього були не модні салони чи кафе, а книжки і бібліотеки²⁰.

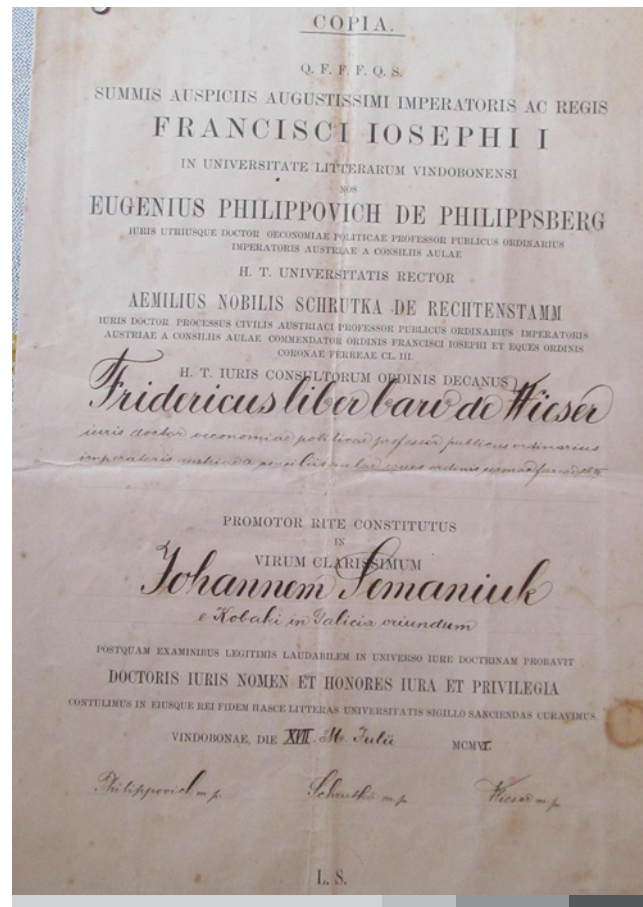
Закінчення навчання змушувало робити вибір: працювати за фахом чи займатися літературним покликанням. Сам правник про цей етап життя (1901–1906) написав лаконічно «Нарешті забрався я також до правничої науки і, покінчивши права, вступив до Віденського суду на судейську практику. Та побачивши, що там на посаду судді треба ждати найменше 25 літ, я переписався на адвокатуру і прийняв місце конципієнта у адвоката д-ра Миколи Лагодинського середлюблених зелених гір в Делятині»²¹.

ВИРІШАЛЬНИЙ ВИБІР ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ НА КОРИСТЬ АДВОКАТУРИ

Очевидно, що протягом двох років тридцятирічний І. Семанюк вагався щодо остаточного професійного вибору. Випускник із правничим дипломом в імперії мав право посісти посаду у системі державного управління, в судових органах або нотаріаті, отримавши при цьому статус і обов'язки державного службовця. Якщо ж правник збирався зайнятися адвокатською діяльністю, йому потрібно було ще здати обов'язкові три державні іспити, здобути ступінь доктора права, після цього офіційно пройти річну суддівську і шестирічну адвокатську практики.

Наявні у фондах Снятинського літературно-меморіального музею Марка Черемшини свідоцтва про здачу І. Семанюком двох державних правничих іспитів (ригрозів) — у 1903 р. з цивільного права, і у 1905 р. з державних і політичних наук, а також посвідчення про проходження річної суддівської практики у Віденському крайовому суді (із липня 1905 р. по серпень 1906 р.)²² вказують, що він, одержавши докторський ступінь (у липні 1906 р.)²³, вирішив все-таки піти в адвокатуру.

Його троюрідний брат по маминій лінії, відомий український оперний співак Михайло Голинський у своїх спогадах стосовно життєвого вибору І. Семаню-

Диплом доктора права Івана Семанюка
Віденський університет. 1906 р.

ка стверджував, що після закінчення університетського навчання «йому пропонували посаду викладача, але він відмовився, бо казав, що навчався для того на адвоката, щоб служити своєму народові»²⁴.

У жовтні 1906 р. І. Семанюк розпочав офіційну адвокатську практику у канцелярії українського адвоката Миколи Лагодинського у Делятині і пробув у цьому гірському містечку повних шість років. Делятин підпорядковувався Надвірнянському повітовому староству і, водночас, був центром Делятинського судового повіту. У містечку діяв повітовий суд, отже, була й потреба у місцевих адвокатах. Переважно у Східній Галичині адвокатською справою займалися адвокати-євреї,

²⁰ Семанюк Н. Співець Гуцульщини... С. 10.

²¹ Моя автобіографія. Марко Черемшина. Твори в двох томах... С. 174.

²² Снятинський літературно-меморіальний музей Марка Черемшини. ОМЧ-855/Д15; ОМЧ-557/Д14.

²³ Там само. ОМЧ-582.

²⁴ Голинський Михайло. Спогади. URL: <http://www.ukrcenter.com/Література/Михайло-Голинський/25833-2/Спогади>.

другою за чисельністю національною групою були поляки. Українців-адвокатів наприкінці XIX ст. було не більше трьох десятків на весь коронний край. У галицькій Гуцульщині у 1890-х рр. українські канцелярії вели Теофіл Окуневський у м. Косів і Данило Кулик у містечку Кути Косівського повіту. Тож уродженець Тернопільщини М. Лагодинський, котрий за його словами, переїхав «до забутого богом та людьми Делятина» у 1900 р., став першим українським адвокатом у Надвірнянському повіті. За кілька років роботи він набув серед місцевих гуцулів авторитету, досягнув відповідного соціального і матеріального статусу, зробив успішну політичну кар'єру, здобув на виборах 1907 р. посольський (депутатський) мандат до австрійського парламенту²⁵.

Асистентом М. Лагодинського у правничих і громадських справах був конципієнт (адвокатський помічник) Іван Саноцький, випускник Віденського університету, однокурсник і товариш І. Семанюка по громадській роботі в австрійській столиці. Із 1902 р. він проходив офіційну адвокатську практику в канцелярії М. Лагодинського, разом із шефом «займався освітою і політичною організацією Делятинщини»²⁶. По завершенні стажування І. Саноцький у 1909 р. відкрив власну адвокатську справу в м. Надвірна.

Тож вибір І. Семанюком Делятина як місця адвокатської практики, мабуть, пов'язувався із рекомендаціями І. Саноцького і потребою М. Лагодинського знайти нового помічника. Початок стажування І. Семанюка припав на період виборчої боротьби його патрона за депутатський мандат до австрійського парламенту. Сам практикант активно включився в громадське життя гуцульського повіту, допомагаючи шефові організувати у селах осередки пожежно-спортивного товариства «Січ», проводити просвітницьку і культурну діяльність. Не випадково пізніше він писав у автобіографії: «Тут перебував я шість років і займався січовою організацією та просвітою селян і залізничних та салінарних (соледобувних — С. К.) та тартачних (лісопильних — С. К.) робітників. В кожному селі знала мене і мала дитина, мужики мене дуже любили, і тому

легко прийшло мені заступатись і клопотатись двічі за кандидатурую мого шефа на посла у парламент до Відня»²⁷.

Після набуття М. Лагодинським у 1907 р. депутатських повноважень (повторно став депутатом у 1911 р.) він більше часу приділяв парламентській роботі у Відні та організаційній партійній діяльності в рамках Української радикальної партії (УРП), до керівництва якої належав. Практичне ведення адвокатських справ у Делятині лягло саме на І. Семанюка. Завдяки правничій і громадській роботі помічника депутат М. Лагодинський мав документальний матеріал для подання інтерпеляцій (депутатських запитів), у яких розвінчувалася антинародна політика місцевої повітової адміністрації та жандармських чиновників стосовно українського гірського населення. Довіра патрона сприяла професійному зростанню самого І. Семанюка.

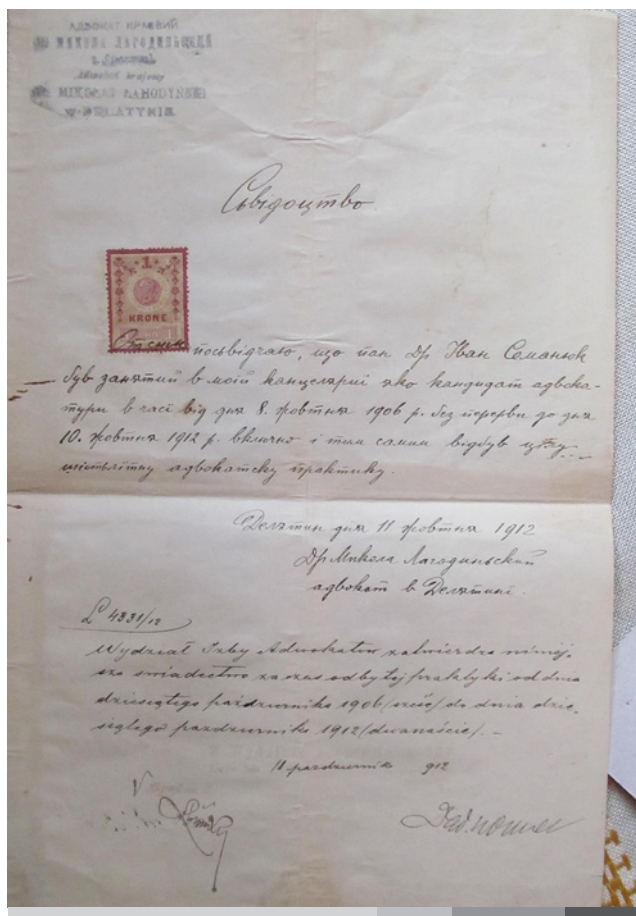
Цікаву характеристику його адвокатської роботи подав той же М. Голинський, який гімназистом декілька разів гостював у свого родича в Делятині і чув відгук місцевих мешканців. Для них І. Семанюк був «своїм», бо «Гуцули, довідавшись, що Семанюк (Черемшина) також гуцул (з Кобак) допомагає землякам безкоштовно, не бере грошей, з'їжджалися до Делятина з усіх гір. Ніхто з них не казав, що йде до адвоката Семанюка, а коротко до Івана». Посилаючись на розповіді делятинського ресторатора Гаркавого, куди часто заходив І. Семанюк, М. Голинський описував типову картинку тогочасної дійсності: «до Делятина приїжджали гуцули з далеких гір, яким Іван робив задарма право, а посварених — мирив. Ті, що їхали миритися, то ще везли з собою цілу гурму (юрбу, натовп — С. К.) гуцулів, які після полагодження справи весело забавлялися. Коли відбувалася розправа в суді (судове засідання — С. К.), то десь о 4-ій год. пополудню біля будинку суду збиралися гуцули і грали на сопілках та цимбалах, танцювали. Коли відбувалася така церемонія, то всі вже знали, що Семанюк заступається в суді за гуцулів. Після закінчення розправи він запрошував гуцулів до ресторану, тракував (частував — С. К.) їх, вів з ними задушевні розмови»²⁸.

²⁵ Клапчук В., Клапчук М. Делятинщина: історико-географічне дослідження. Делятин, Івано-Франківськ: Фоліант, 2007. С. 153.

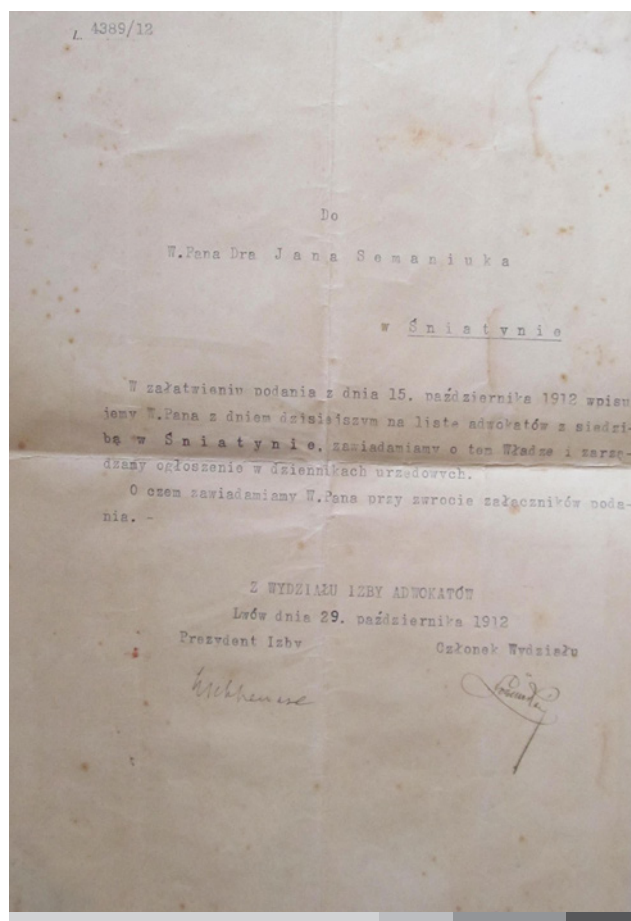
²⁶ Д-р Іван Саноцький. Життя і право. 1935. № 3 С. 6.

²⁷ Моя автобіографія. Марко Черемшина. Твори в двох томах... С. 175.

²⁸ Моя автобіографія. Марко Черемшина. Твори в двох томах... С. 97, 99; Голинський Михайло. Спогади. URL: <http://www.ukrcenter.com/Література/Михайло-Голинський/25833-2/Спогади>.

Свідоцтво про проходження адвокатської практики
І. Семанюка, підписане патроном М. Лагодинським.
Жовтень 1912 р.

Лист Львівської палати адвокатів про вписання
І. Семанюка повітовим адвокатом у Снятині.
Листопад 1912 р.

Високо оцінював фаховість, працездатність, життєлюбність свого помічника і сам М. Лагодинський (за характеристикою В. Стефаніка, «чоловік без декламації і пафосу»), відзначаючи: «Бавиться (веселиться — С. К.) цілу ніч той мій заступник і просто з ресторатції йде у мою канцелярію і заступає клієнтів ліпше мене»²⁹. Цікавий портрет та прийоми роботи адвоката дав письменник Михайло Козоріс, котрий у 1912 р. прибув до Делятина проходити адвокатську практику і фактично замінив І. Семанюка на посаді конціпієнта в канцелярії М. Лагодинського. Він описав свого попередника наступним чином: «Увійшовши в канцелярію... я побачив за столом невеличкого присадку-

ватого чоловіка, років 35–40. Спокійно флегматично говорив він про службові справи. Перше моє враження було: переді мною тип газди (дядька), що знає свої справи, як своїх п'ять пальців, і не хвилюється за них, бо знає кожній місце і ціну і вміє з нею справитися»³⁰.

Описуючи психологічні аспекти поведінки І. Семанюка з клієнтами-селянами, він відзначав: «Я бачив, що предо мною сидить фахівець, який знає «газду» і «дєдю» (підгорянина і гуцула) наскрізь. Я помічав, що тільки селянин став на порозі, — він (Черемшина) уже знав приблизно, у якій справі той приходить, чи буде брехати, чи ні. Він спокійно кидав короткі питання, байдуже, якимось збоку заговорював «газду»,

²⁹ Марко Черемшина у спогадах, документах і матеріалах... С. 67.

³⁰ Зеров М. Марко Черемшина і галицька проза. Твори у 2-х томах. Т. 2. Київ: Дніпро, 1990. С. 403.

і останній і незчувся, як сказав уже навіть те, чого не хотів. Коли б незнайомий перед дверима підслухував їх розмову, був би певний, що це розмовляють два «ґазди» — один заклопотаний, нерішучий, а другий певний, упертий, розумний. І в суді, і серед місцевих адвокатів, і поміж людності як юрист, Черемшина мав велике реноме»³¹.

Успішна адвокатська практика дала змогу І. Семанюку не тільки утвердитись у вірності професійного вибору, але й забезпечити належний матеріальний добробут. Офіційно адвокатське стажування аплікантів (адвокатських здобувачів) було безоплатним, але обов'язкова оплата адвокатських послуг (регулювалася відповідно затвердженими преїскурантами), велика кількість клієнтів і вміння домагатися хорошого результату дозволили адвокату заробити не тільки на проживання, але й зібрати кошти на відкриття власної справи. У Делятині І. Семанюк жив у будинку свого патрона, на другому поверсі модерної вілли М. Лагодинського. Харчувався у місцевих ресторациях (Делятин уже мав славу гірського курортного містечка). Очевидно, після здобуття необхідного практичного стажу та складання адвокатського іспиту, саме в цих краях планував продовжити самостійну правничу роботу. Для себе придбав дві земельні ділянки: у Делятині і сусідньому курортному селі Дора (нині частина міста Яремча)³².

Однак власну адвокатську канцелярію І. Семанюк відкрив у повітовому центрі Снятин на Покутті. В автобіографії пояснював зміну намірів так: «Приноровлюючись до порішення управи радикальної партії в році 1912, отворив я адвокатську канцелярію в Снятині, де і досі заступаю мужиків перед судом та різними властями»³³. Ініціатором появи І. Семанюка в покутському місті вважають В. Стефаніка, на той час вже відомого письменника, депутата австрійського парламенту, чільного члена УРП й організатора громадського життя на Снятинщині. Він неодноразово просив свого друга, голову УРП адвоката Лева Бачинського рекомендувати когось із адвокатів-початківців для роботи у повіті. Тож суголосна позиція двох досвідчених політиків і правників Л. Бачинського і М. Лагодинського вплинула на вибір місця самостійної роботи І. Семанюка. Для В. Стефаніка переїзд І. Семанюка (М. Черемшини) до Снятина мав подвійний зиск — він отримав професійного адвоката, який став надійною опорою у громадській діяльності, та доброго друга в особистих взаєминах. Окрім того, їх поєднувала спільна прихильність до літературної творчості, і цей тандем мав третю, близьку за духом та стилем постать — літератора і правника Леся Мартовича. Стосунки творчі та особисті цих достойників дали підстави пізніше дослідникам їхнього життя говорити про певний культурний феномен діяльності «Покутської трійці».

³¹ Там само. С. 404.

³² Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 228, Оп. 1. Спр. 494. Справа про встановлення спадку на майно, що залишилося після смерті Семанюка Івана 27 квітня 1927 р. — 6 лютого 1935 р. Арк. 3.

³³ Моя автобіографія. Марко Черемшина. Твори в двох томах... С. 175.